کۆمەڵگای نموونەیی

بەشی یەکەم و دووەم

یەکگرتن و کۆمەکی دەروون

نیازی محمد شاکر

كۆمەڵگای نموونەیی

بەشی یەكەم و دووەم
یەكگرتن و كۆمەكی دەروون

نووسینی نیازی محمد شـــاكر

١٤١٩ هـ - ١٩٩٩ ز

ژمارەی راسپاردن لە کتێبخانەی نیشتمانی هەرێمی
کوردستانی عیراق (٨٩)ی ساڵی ١٩٩٩

لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین / هەولێر چاپکراوە ١٩٩٩

بسم الله الرحمن الرحیم

پێشەکی

گشت بیردۆزە کۆمەڵایەتی‌یەکانی جیهان کە پەیوەندیان بەئادەمیزادەوە هەیە سەلماندویانە کە مرۆڤ زیندوەرێکی کۆمەڵایەتی‌یە بەجۆرێك ناتوانێت بەتەنیاو دوور لەکۆمەڵ بژیت، هەرچەندە هەموو پێداویستەکانی ژیانی بۆ دابین بکرێت و هەرچی دڵ و دەروونی دەیخوازێت بۆی ئامادە بکرێت ناتوانێت بژیت بەبێ پەیوەندی کردنی بەکۆمەڵ و دەوروبەریدا، بەڵکو بەپێچەوانەوە لەهەوڵدانێکی بەردەوام و نەوەستاودایە بۆ بەهێز کردن و پتەو کردنی پەیوەندی‌یەکانی لەگەڵ دەوروبەریدا بەشێوەیەك کەلەگەڵیدا بگونجێت واتە مرۆڤ لەگەڵ یاسای ژیان نەگونجێت و پەیوەندی لەگەڵ دا نەکات ناتوانێت بژیت بەڵکو هەر نازیت، واتە (کردارەکە پێچەوانەیە)بەمانای ئەوەی هەر چەندە پی‌ویستیەکانی دابین و ئامادە بکرێت پێویستی بە کۆمەڵ دەوروبەری دا زیاترو بەهێزتر دەبێت.

ئەمەش لای هەموو کەسێك روون و ئاشکرایە وە لەپەیوەندیەکانی رۆژانە بەرچاو دەکەوێت کە کاتێك مرۆڤێك هەرچەندە دەوڵەمەند ببێت جاچ لەزانست یاخود سامان یان هەر پلەو پایەێك سەیردەکەی پێویستی بەپەیوەندی کردن و رێکخستنی پەیوەندیەکانی بەکۆمەڵ و دەوروبەر زیاتر دەبێت.

کۆمەلیش بەگشتی لەسەر چەند مەبەست و ئامانجێك کۆدەبێتەوەو کاردەکات لەپێناو گەیشتن بەئامانج و مەبەستەکانی بەڵام هیچ کۆمەڵێك جاهەر جۆرێك و رەگەزێك بێت ناتوانێت بگات بە ئەنجام و کرداری مەبەست بەبێ پەیوەندی کردن و یەك گرتنی گشت چین و توێژە کانی ئەم کۆمەڵەیە بۆ گەیشتنی بەم ئەنجامە.

کۆمەڵگای نموونەیی

بەمانای ئەوەی هەر کەلێك لەرێگای پەیوەندی کردنی گشت چین و توێژەکانی بەیەکتری دەتوانێ ئامانج و داواکاریەکانی خۆی مسۆگەر بکات وە گەیشتن بەئەنجام و مەبەست پێویستی بەبەخشین و خۆبەخت کردنێکی زۆر هەیە وە ئەمەش دەکەوێتە ئەستۆی تاك وکۆمەڵ کەپێویستە لەسەر گشت لایەك و دوور لە رێرەو رێبازی تایبەتی خۆیان کاربکەن و ریزەکانی خۆیان رێك بخەن بۆ گەیشتن بەئامانج وئاواتی گەلەکەیان بۆهەمان مەبەست خودای گەورەو میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا تیشك دەخاتە سەرگرنگی یەك بوونی کۆمەڵی باوەڕداران وداوایان لێ دەکات لەسەر شێوەی واجب کەیەك بگرن کە دەفەرمووێت : ﴿یاأیها الذین امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلكم تفلحون﴾ ال عمران: ٢٠٠

لێرەداو بەپشتیوانی خودای گەورەو میهرەبان بەپێی توانا باسی ئەم کۆمەڵگایەنموونەییە دەکەین کەخودای گەورە و میهرەبان بنچینەکەی بۆمان دارێژتووە بەهۆی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر(ﷺ) و لەم پەرتوکەدا باسی دووبنەما دەکەین لەبنەماکانی کۆمەڵ یەکەمیان پەیوەندی بەکۆمەڵەوە هەیە کە یەکگرتنە و دووەمیش پەیوەندی بەدڵ و دەروونی مرۆڤەوە هەیە (تاك) بەناوی کۆمەکی دەروون ئەگەر چی باسەکانمان بەشێوەیەکی کورتیش روون کراوەنەتەوە بەڵام هەر بەئومێدین کە خوێنەر لێمان زویر نەبێت ئەگەر هەرکەم و کوریەك و یەك نەگرتنی ماناو مەبەستیشی بەرچاوی بکەوێت و بەهیوای ئەوین کەبەدڵی گەورەی خۆیان لێمان ببورن ئەگەر شتی لەم جۆرەشیان بەرچاو کەوێت وە لەبڵاوکراوەکانی تردا بەپشتیوانی خودای گەورە باسی بنچینکانیتر دەکەین کە بریتین لەمافەکانی مرۆڤ، خوێندن و زانست، دەستووری وولات..هتد.

نیازی محمد شاکر

١٩٩٩/١/١

کۆمەڵگای نموونەیی:

پەرەسەندن و پێش کەوتن یەکێکە لەخەونە پیرۆزوهەرە بەرزەکانی گشت کۆمەڵگایەك، گەیشتن بەئەنجام پێویستی بەبوونی یاساو رێرەوێك هەیە واتە دانان و داهێنانی پرۆگرامێك لەچوارچێوەی ستراتیجی ئامانجەکانی کەلەوەو بڵاوکردنەوەی لەناو کۆمەڵ دا بەجۆرێك وا لەباوەر پێکراوانی بکات کەکاری بۆبکەن و بەگوێرەی ئۆرگانەکانیان دەست بکەن بەرێکخستن و پەیوەندی کردن بۆ کۆکردنەوەی گشت ئەو پێداویستیانەی کەپێویستن بۆ بنیات نانی کۆمەڵێکی بەسوود لە رێگەی پشت بەستنیان بەوپرۆگرامە دارێژراوانەی کەلە رێگەیەوە دەتوانرێت سوود بەتاك و کۆمەڵ بگات.

بەڵام پێوستە ئەم رێبازوپرۆگرامانە لەگەڵ کەلەپوورو خووڕەوشتیئەم کۆمەڵە بگونجێت و دژگەی نەبێت بەمانای ئەوەی پێچەوانەی داب و نەریتی ئەم کۆمەڵگایە نەبێت بەڵکو دەبێت بەشێوەیەك بێت کە زۆر ترین بەش لەچین و توێژەکانی ئەم کۆمەڵە بگرێتە خۆی و لەسەری دابڕێن و کۆك بن تاوەکو بتوانن لەرێرەوی شارستانیەت دانەبڕێن و بتوانن بەشێکی زیندوو بەکردار بگرن لەنێوان گەلانی سەردەم دا.

ئێمەی موسڵمانیش خۆمان بەبەختەوەر دەزانین کەخاوەن پرۆگرام ورێبازێکی خوداین کە بەشێوەکی راست و رەوان پەیوەندی تاك و تاك، تاك وخودای گەورە دیاری دەکات وە وەڵامێکی پڕوچڕە بۆگشت ئەو پرسیارانەی تاوەکو ئێستا بێ وەڵام ماوەنەتەوە لەلایەن هەندێك کەس دا هیچ گومانی تیادا نیە کەئایینی موسڵمانیەت لەناخ و دەروونی ئادەمیزدا دەستی کرد بەبنیات نان و داهێنانی کۆمەڵگایەکی بەسوود و بەهێز بەجۆرێك تۆی خۆشەویستی مرۆڤایەتیو بەزەیی چاند بەکردارێك بیری ئادەمیزادی گەڕاندەوە بۆ سەدەیەکی زوو بۆ کرداری دروست

کردنی ئادەمیزاد کە چۆن یەکەم جار لەیەك تاکەکەس درووست کراون وەبەماش هەستی برایەتی و خوشکایەتی لەنێوانیادا رواند.
ئەمەش گشتی بۆ زیاتر لەیەکتر گەیشتن و نزیك کردنەوەی مرۆڤ بوو لەیەکتری دا بەمەبەستی دارشتن و دارژاندی بنچینەی کۆمەڵگایەکی بەهێزو بەسوو بوو کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منها رجالا كثيرا ونساء﴾ النساء: ١
مرۆڤ کەلەم ئایەتە قول دەبێتەوە داواکاریو ئەمری خودای گەورەو مهرەبانی بۆ روون دەبێتەوە لەگرنگی دارشتنی کۆمەل لەسەر بنچینەی برایەتی و خوشکایەتی دوور لەدووبەرەکی رەگەزو رەنگ دا، واتە هەر کۆمەڵێك بەپێی ئەوینەما دارێژراوانە دێتە کایەوەو کە ئەم گەلە یاخوود ئەم کۆمەڵە لەسەری دا کۆبوونەتەوە وەهەر بەشێوەیەك گۆران کاری لەپێك هاتوەکانی ئەم بنەمایانە دەکات کەلەگەڵ باری رامیاری ئابووری ئەم گەلە بگونجێت و لەلایەکی تردا هەندێك گەل و نەتەوە بەپێی پەیوەندیە نێو دەوڵەتیەکان و پەیوەندیەرامیاریەکانی لەگەڵ دەوڵەتەکانی دەورووبەری‌دا رێکی دەخات و گۆران کاری تیادا دەکات رۆژ بەدوای رۆژ بەجۆرێك کەلەگەڵ ئەم گۆران کاریانە بگونجێت بەکردارێك کەکارنەکاتە سەربنەمایە سەرەکی‌یەکان بەتایبەتی بنەمایە ئایینی‌یەکان.
وەلەباسی داهاتوودا بەشێوەیەکی کورت باسی بنەمەکانی کۆمەڵ دەکەین.

بنەماکانی کۆمەڵگا:

بەڵگە نەویستەکە هەر ئامێرێك جابەهەر شێوەیێك بێت سەیردەکەی لەداهێنان و پێکهاتنی‌دا پشت بەچەند بنچینەیێك و بنەمایێك دەبەسترێت وەلە رێگەی ئامادەکردنی ئەم پێداویستیانە ئەم ئامێرە دەکەوێتە کار وبەردەوام دەبێت وەهەر

کاتێك یەکێك یان بەشێك لەم بنچینانە لەکار بەکەوێت کاردەکاتە سەر ئەم ئـامێرەو لەکاری دەخات لەرێگەی کارکردن و کاردانەوەی بەسەر گشت پێکهاتوەکانی تری ئەم ئامێرەدا.

بەهەمان شێوەش کومەڵی مرۆڤایەتی پێك دێت و پشت دەبەستێت بەچەند بنچینەو بنەمایـەك کەلەرێگەیـەوە پێکهاتـەی کومـەڵ پێـك دێـت و لەسـەریدا دەرووات بەئومێدی پەرەسەندن وبەردەوام بوونی ئەم کومەڵگایە لەداهێنان دا.

کەواتە بنەماکانی کۆمەڵ بریتین لەو بنچینانەی کەبـە کۆکردنـەوەیان کومـەڵ دێتـە خۆگرتـن لـەریزی کومەلایـەنی تـری جیـهان بەشـێوەیەك دەتوانێـت لەرێگەیـەوە بەهەموو کردارێکی کومەلایەتی هەڵبستیت، وبناسرێت لەنێوان نەتەوەکانی‌تردا.

بنـەماکانی کۆمـەڵیش دەکرێتـە سـێ بەشـی سـەرەکی بنـەما (ئایینیـیـەکان، پێکهێنەکان، کردایەکان) وەهەربنـەمایێك لـەم بنەمایانـە پشت بەچـەند بنچینەیـەك دەبەستێت لەرێکخستنی کۆمەڵ و گەل دا:

یەکەم: بنەما ئایینییەکان:

بنەمائایینییـەکان گشت ئـەو فـەرمان و داواکاریانـە دەگرێتـەوە کەخراوەتـە سـەر ئەستۆی مرۆڤ لەلایەن خودای گەورەو میهرەبان کەپێویستە لەسەر مرۆڤ رێنمایی ئەم داواکاریانە بکات و لەسەر یان بروات بەشێوەیێك کـارو کردەوەکـانی بـەگوێرەی ئەم یاسـاو رێـرەوە رێـك بخـات وە لەهـەمان کـاتدا پێویستە بنـەما پێکهێنـەکان و کردارییەکان لەگەڵ بنەما ئایینییەکان بگونجێت بەجۆرێك بکرێـت بەسـەر چـاوە بـۆ دارێژتن و داهێنانی بنەماکانی تری کۆمەڵ.

دووەم: بنەما پێکهێنەکان:

بریتین لەکۆمەڵێك کردارو پێداویستی پێویست کە پێویستە بەدی بکرێت لەگشت کۆمەڵێك و نەتەوەیەك دا بۆ ئەوەی بتوانێت لەرێگەیەوە بگۆرێت لەشێوەیەکی نارێك و پەرت وبلاو بۆ شێوەیەکی رێك و دیاری کراو.

وەئەم کردارو پێداویستی‌یانە بریتین لە (خاك، گەل، زمان، مێژوو، ئاوات وئامانجی هاوبەش) کەلەرێگەی بوون وداهێنانی ئەم پێداویستی‌یانە دەتوانرێت گەلێك و ولاتێکی بەهێز بێتە کایەوە لەرێزی گەلانی تردا.

سێیەم: بنەما کرداریەکان:

ئەم بنەمایە پێك دێت لەکۆمەلێك بنەمای دروست کراو بۆ چەند مەبەستێکی دیاری کراو و سنووردار کەلەرێگەی کارکردن و کاردانەوەی سیستەمە درێژراوەکانیان پێکهاتەی کۆمەڵ پێك دێت بەجۆرێك توانای بەردەوام بوونی دەبێت کەلەرێگەیەوە ئەم کۆمەڵەیە لەکۆمەلانی‌تری جیهان جیادەبێتەوەو دەناسرێتەوە لەرابردوو و داهاتوودا وەئەم بنەمایانەش بریتین لە بنەمای (خێزانی، رامیاری، رۆشنبیری، ئابووری) هەروەها بنەما سووپایی‌یەکان لەخۆوە دەگرێت لەهەندێك کۆمەڵگادا بەهۆی ئەوتایبەتمەندیەی کەسوپا بەخۆیەوە دەگرێت لە گۆران کاری کۆمەڵ و گەل دا وەبنەمای ئابووری و رامیاری بەگرنگترین بنەماکانی کۆمەڵی بەهێز دادەنرێت کەبە تەواو کردن و پێك هاتنی ئەم دووبنەمایە دەتوانرێت گەل بەرەو بنچینەیەکی گرنگ ئاراستە بکرێت کە بەکگرتن و یەك بوونی گەلە کەبە گرنگترین بنچینەکانی کۆمەڵی نموونەیی‌و گەلی بەهێز و بەتوانا دەژمێردرێت.

وەکو باسمان کرد بنەما ئایینی‌یەکان بەگرنگترین بنەماکانی کۆمەڵ دادەنرێت بەجۆرێك دەبێت بنەماکانی تر لەگەڵی‌دا بگونجێت و تەبایی‌یەك هەبێت لەدارێژتن و داهێنانی بنچینەکانیان بۆیە لێرەدا بەگرنگی دەزانم باسی ئەم بنچینە سەرەکیانە بکەین.

بنچینەکانی کۆمەڵگای نموونەیی:

لەباسەکانی پێشـوودا پێناسـەی بنـەماکانی کۆمـەڵمان کـردو بنـەما ئاینیـیـەکانمان بـەگرنگترین سـەرچاوەی بنـەماکانی تـری کۆمـەڵ دانـا کـەبریتی بـوو لەگشـت ئـەو فەرمان و داواکار یانەی کە خراوەتە سەر مرۆڤ لەلایەن خودای گەورەو میهرەبان کەپێویستە مرۆڤ پەیرەوی بکات و رێنمـایی داواکاریـەکانی بکـات لـەکاتی ئـەنجام دانی خوا پەرستی و لەکاتی کار کردنیدا.

ئێمەی موسڵمانیش کەخاوەن رێبـازو رێرەوێکـی پـیرۆزین پێویسـتە لەسـەرمان کـە رێنمایی فەرمان وداواکاریەکانی خـودای گـەورەمان بکـەین بـەپـێی ئـەو داواکـاریو فەمانانەی کەلە قورئانی پـیرۆزوو فـەرموودەکانی پێغەمبـەر (ﷺ) رۆن کراوەتـەوەو داهێنراوە بەبێ کەم و کوری ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە پەیامی موسـڵمانان زەمینەیـەکی لەباروبـەرێگا خۆشـکەر دادەنرێـت بـۆ هێنانـەدی ئـەو ئامانجانـەی کەکۆمـەڵگای نموونـەی بەخۆیـەوە دەگرێـت شـایەنی باسیشـە قورئـانی پـیرۆز هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی ژیانی ئادەمیزاد لەرێگەی دارشتنی ئـەو بنچینـەو بنەمایانـەی کـە پێویسـتن بـۆ بینـات نـانی مرۆڤێکـی کراوە ئـەویش بەدارشـتنی یاسایەك کە هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی پەیوەندی لەنێوان تاك وتاك، تـاك و خوای گەورەو میهرەبان کەتیایدا مافەکانی مرۆڤ دیاری دەکـات و هـەروەها کـارە خراپەکانیش وەکو سیستەمێك سزای تایبەتی بۆ داناوە.

بۆیـە پێویسـتە لەسـەر هـەر ئادەمیزادێك کـەباوەری بەپـەیامی خـودای گـەورەو میهرەبان هەیە کـەرێنمایی گشـت ئـەو فـەرمان و داواکاریانـە بکـات کەلـەم پەیامـە پـیرۆزەدا هـاتووە بۆیـە بەپێویسـتی دەزانم کەتیشـکێك بخەمەسـەر بنچینـە سـەرکیەکانی کەلـە پـەیامی خوادی گـەورە ومیـهرەبان نەخشـەی بـۆ کێشـراوە وەیەکـەم هـەنگاو کەدەسـتی پـێ بکـەین یەکگرتنـە لەبـەر ئـەوەی یـەکگرتن بەهەنگاوێکی پراکتیکی گرنگ دادەنرێت لەهەر کۆمەڵگایێك دا.

بەشی یەکەم

یـــەکگـــرتـــن

یەکگرتنی گەل بەیەکەم هەنگاوی پراکتیکی خولقێنەر دادەنرێت کەتیایدا نەتەوە وەکو هێزێکی چالاکی پڕ گوڕ بەیەک هەست ویەك گیان دێتە نێوان ململانێکانی ژیانی گەلان، ئەویش بەهۆی پەیوەندی کردنی بەگشت لایەنەکانی ژیان لەکردارە تەکنیکییەکان وپیشەسازییەکان ...هتد،

ئەم کردارانەش لەلایەن خۆیانەوە پێویستیان بە پیشتیوانی ئابووری ودارایییەکی زۆر هەیە تابتوانرێت لەرێگەیەوە گشت پێداویستیەکانی ئەم گەلە ئامادەبکرێت بەکردارێك کەشێکی لەباروو درووست دابهێندرێت بۆ گشت کردارەکان وەئەم کردارەش تەنها بەهۆی یەکبوون ویەك گرتنی گشت چین و توێژەکانی ئەم نەتەوانە بەدەست دەگات..

نموونەشمان بۆ ئەم جۆرە چالاکییانە.زۆرە لەهەموویان گرنگتر سیستەمی کۆمپانیاکانە کەلەرێگەی کۆکردنەوەی هێزە بەچووك و هێزی وجەسەریەکانەو دەست دەکات بەکار کردن وبنیات نان لەرێگەی خستنەکاری ئەم پاشەکەوت و ئابوونانەی کە داهاتی سەرەکی.لێ پێك دێت وەبەرێکخستنێکی تایبەت بەهۆی سیستەمێکی دارێژراو لە نێوان گشت شەریکەکان (بەشەکان)دا دەتوانێت ئەم کۆمپاینانەبگەین بەئەنجامی باش و بریاری سەرکەوتوانەش دەربەکەن لەکاتی پێویست و تایبەت دا.

بەهەمان شێوە نەتەوەش پێویستی بەهەمان رێکخستن و یەك بوون هەیە لەنێوان پارت و رێکخراوە سیاسییەکانی دا بەشێوەیەك کەبتوانرێت کۆبکرێتەوە لەسەریەك بریار بەمەبەستی گەیشتن بەستراتیجی دوور لەبەر ئەوەی گشتیان بۆ یەك ئاوات و ئامانج کاردەکەن بەلام هەرلایەنێك رێگاو چارەیەکی تایبەتی هەلبژاردووە بۆگەیشتن بەئامانجە دارێژراوەکان.

کۆمەڵگای نموونەیی

کەچی مێژووی جیهان وگشت بیرۆکە کۆمەلایەتی‌یەکان سەلماندوویانە کەتەنها لەرێگەی یەك بوون و یەکگرتن گەلان دەتوانن بگەن بەئامانج بەشێوەیەك ئەنجامی چاك بەدەست بەبهێنن و لەرێزی نەتەوەکانی تریش دا جێگەی خۆیان بگرن.

یاسای ژیانیش (پەیامی خودای گەورەو میهرەبان)ئەم لایەنەی لەیاد نەکردووە بەڵکوو هەنگاوێك بووە بۆ بەمرۆڤایەتی بوونی چالاکیەکان و بەردەوام بوونی ژیانی گەلان.

کەتیابدا یەکگرتنی بەبنچینەیەك دارشتووە کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته ولاتموتن الا وانتم مسلمون، واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولاتفرقوا واذکروا نعمة الله علیکم اذ کنتم اعداءً فألف بین قلوبکم فأصبحتم بنعمته اخوانا﴾ آل عمران: ۱۰۳

شایەنی باسیشە ئەگەر بێت و قۆناغەکانی چۆنی‌یەتی پیلانی داگیر کەران بخوێنیتەوە بە تایبەتی ئیمریالیزم هۆی تەئکید کردن و بەگرنگ زانینی یەکگرتنی کۆمەڵمان بۆ روون دەبێتەوە بەشێوەیەك زیاتر لەپیلانە گلاوەکانی ئەوان شارەزا دەبین و دەزانین ئەم قورئانە تەنها رێگەی باشمان پیشان دەدات و سەرچاوەی ژیانمانە کە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ان هذا القران یهدی للتی هی اقوم﴾، بەجۆرێك کە وەلامی گشت پرسیارەکانت دەداتەوە وەبۆت روون دەبێتەوە ئەگەر بێت و بەباشی بیر لەقۆناغەکانی چۆنی‌یەتی داگیرکردنی گەلان بکەیتەوە سەیر دەکەی یەکەم خاڵ کەدەستی پێ بکەن بەجۆرێك کەدەست دەخەنە ناو کاروباری کۆمەڵ بۆ ئەوەی لەکۆتاییدا دەست بگرن بەسەر شوێنە بزوێنەکانی گەل و نەتەوە هەوڵ دانیانەبۆ لێك ترازان ولێك کردنی کۆمەڵ و بەش بەش

کردنیەتی بەمانای بەکگرتن یەکەم کردارەکە بەرەنگاری دەبنەوە لە رێگەی دروست کردنی بیرو رێرەوی جیاواز لەنێوان چینەکانی کۆمەڵ بەمەبەستی بەش بەش کردنی کۆمەڵ و بێ هێز کردنی ئەمەش بەلێك ترازانی گەڵ وەئەم کردارەش بەگوێرەی سوود وەرگرتن لە داب و نەریتی کۆمەڵ لەلایەك و لەلایەکی تر باری کۆمەڵ و گەل دەورێکی گرنگ دەبینێ لەکرداری مێژوو تائێستا بەچەند قۆناغێك دا رۆیشتووە بەجۆرێك لەهەر قۆناغێك دا جۆرە سیستەمێك و پیلانێکیان بەکار هێناوە، ئەمەش وەکو باسمان کرد باری گەل وداب و نەریتی کۆمەڵ دەوری خۆی دەبینێت لەوکەرتەدا.

قۆناغەکانی پیلان گێران:

لێرەدا بەشێوەیەکی کورت باسی چۆنیەتی داگیر کردنی گەلان دەکەین لەرێگەی باس کردنی جۆری پیلان و چۆنیەتی جێبەجێ کردنیان لەلایەن وولاتە داگیر کەرەکان بۆ سەر ئەوگەلانەی کە داگیریان کردووە بەتایبەتی ئیمرالیزم کە هەردەم لەهەوڵ دان دایە بۆ دەست بەسەر داگرتنی گەلانیتر.

قۆناغی یەکەم:

بەکۆتایی هاتنی دەست هەلاتی ئایینی جۆرێك بە دەست بەسەر داگرتنی بازرگانی دەستی پێ کرد لەجیهاندا بەتایبەتی لەئەوروپادا ئەمەش بووەهۆی بەش کردنی خەڵك بۆسەر دوو چین، چینی هەژار کە پێك دەهات لەجوتیارو کرێکار لەگەڵ چینی دەوڵەمەند کەپێك دەهات لەخاوەن زەوی و کەڵ وپەلی نرخدار ئەم کردارەش بووە هۆی پێش برکێ کردنی خەڵك بۆ کۆکردنەوەو پیلان کێشان بۆ داگیرکردن و دەست بەسەر داگرتنی زەویو زاری خەڵکی تر بەتایبەتی دەست بەسەر داگرتنی زەوی ئەو جۆرەکەسانەی کەبێ دەسەڵات و بێ توانابوون بەمەبەستی

بەرزبوونەوەیان لەچینی هەژار بۆدەوڵەمەند کەلەئەنجام دا بووە هۆی دروست بوونی دووبەرەکی چینایەتی لەنێوان کۆمەڵی هەژارو و چینی خاوەندار، بەمەش کرداری چەوساندنەوەو لەناوبردنی گەلان دەستی پێ کرد بەهۆی پێش برکی کردنی چینی سەرمایەدار بۆ کۆکرنەوەی زۆر ترین وچاکترین بەش لەسەرمایە بەبەکارهێنانی خراپترین پیلانی داگیرکەرانە بۆ چەوساندنەوەی ئەم گەلانە و دەست بەسەرداگرتنیان.

وەبەگوێرەی ئەم پیلانە داگیرکەرانە هەڵس و کەوتی خۆیان رێك دەخستو پیلانیان دەکێشا لەگەڵ ئەم گەلە ستەمدیدانەدا کەئەنجامەکەی بووە هۆی جولانەوەو تەقینەوەی هەستی نەتەوایەتی لەناو چەند گەلانێك دا.

قۆناغی دووەم:

لەم قۆناغەدا وەبەهۆی دروست بوونی هەستی نەتەوایەتی لەناوگەلانداوە بەهۆی داگیر کردنی داگیر کەران و بەتایبەتی ئیمپریالیزم بۆ خاك و شاروشارۆچەکەکانی جیهان لەپێناو بەدەست کەوتنی زۆرترین بەش لەکەل وپەل بەتایبەتی لەو شوێنانەی کەدەولەمەند بوون بەکەل وپەلی کانزایی و ژێرزەوی بەمەش سەرمایەو کەل و پەلی جیهان کەوتە ژێر دەستی چەند چینێکی کەم لەجیهاندا لەسەر حسابی پاش کەوتن و کەم بوونی داهاتی گەلانیتردا کەئەنجامەکەی بووە هۆی دروست بوونی گۆران کاریەکی گەورە لەجیهانی سەرمایەداریدا ئەویش بەدروست بوونی سیستەمی (ئیشتراکی) لەروسیادا و بلاوبوونەوەی بەجیهان دا و کار کردنی ئەم سیستەمە دژ بەسیستەمی سەرمایەداری و رەت دانەوەی سیستەمی سەرمایەداری کەدژبە یەکتر هەموو جۆرە پیلانێکیان دەکێشا بۆ بەسەر خستنی بیرورای خۆیان ئیجا بەهەر شێوەیەك بیوایە.

لەم بەشەدا ئیمپریالزم هەوڵی‌دا بەشێوەیەکی تـر دەست بەسـەر جیهان دا بگرێـت لەرێگای پشت بەستن بە کرداری دووبەرەکی و هەوڵ دان بۆ درووست کردنی زیاتر لەیەک لایەن بۆ لەیەک کردن ولێك دوور کەوتنەوەی کومەڵ لەیـەکتری دەستی کرد بەهاندانی خەڵك بۆ دووبەرەکی چینایـەتی و ئـاینی لـەناو یـەك کۆمـەڵ و گـەلانی یەکگرتوودا.

لەهەمان کات دا ئیمپریالزم دەستی کرد بەدروست کـردن و هـەڵ قولاندنـی جۆرێـك تەنگێشـەی هەرێمایـەتی لـەنێوان چـەند هـەرێمێك دا بـەکردارێك کـەبتوانێ وا لـەم هەرێمانە بکات کەلەگەل یەکتری شەڕو ئاژاوە بهێننەوە بەجۆرێك وەکو نوێنەرێك بۆ داگیر کـەران شـەڕ بکـەن بەمەبەسـتی سەرخسـتنی بـیروڕای سیسـتەمە داگـیر کەرانەکانیان وەلەهەمان کات دا ئیمپریالزم دەستی کرد بەدرووست کردنی چەندین هەرێمی جیاجیا لـە جیـهان دا وەلەسـەر بنچینـەی بـیرو رێبـازی جیاجیـا بـەجۆرێك لەکاتی پێویست و لەهەر کاتێك کە مەبەستی بێـت و پێویسـتی بێـت بتەقێتـەوە دژ بەهەرێمەکانی تردا بەمەش نەوەسـتا بـەڵکو دەسـتی کـرد بەدابـەش کردنـی چـەند گەلانێکی یەکگرتوو بەهێز لەو نەتەوەو گەلانەی کەبەهیچ جۆرێك سەریان نەنواند بۆ سیستەم وبیرو ڕای داگیر کەرانەیان بەسـەر چـەند هـەرێمێکدا لـەو هەرێمانـەی کـە بـەدوای بـیرو رێبـازی ئـەوان کـەوتن و نۆکەرایـەتی بـیرو رێبـازی ئـەوانیان دەکـرد بـەهیوای زیـاتر دەسـت بەسـەردا گرتـن وچەوسـاندنەوەی ئـەو گەلـە بـەهێزو یەکگرتوانەدا.

داگیر کەران بەکرداری داهێنانی دووبـەرەکی ولێـك کـردن ودروووسـت کردنـی هـەرێم لەسەر بنچینەی چینایەتی لەهەموو جیهاندا نەوستاو بەڵکو لەهـەمان کـات دەسـتی کـرد بـەداگیر کردنـی زانسـتی و ڕۆشـنبیـری گـەلانی‌تر لەرێگـەی دامـەزراندنی چـەند

بنکەیێك لەوینکە رۆشنبیریانەی کەبەکرداری بڵاو کردنەوەو هاندان هەڵدەستن بۆ سەر خستنی بیرو رێبازی داگیر کەرانەی ئەوان لەهەموو جیهاندا.

هەروەها دەستی کردبە دامەزراندن و داهێنانی یەکگرتنی ئابووری وسوپایی (عسکری) لەجیهان دا بۆ تەقینەوەو دروست کردنی تەنگێشەی جیاواز لەجیهاندا بۆ ئەوەی لەکۆتاییدا بتوانێ بەشێوەیەکی زۆر ئاسان دەستی بخاتە بروپیت وداهاتی جیهان هەر چەندە هەندێك جار بەرامبەر و لەسەر حیسابی لەناو بردن ولەناوچوونی گەلانی تریش بێت.

قۆناغی سێیەم:

لەم قۆناغەدا داگیرکەران لەئەنجامی بڵاو بوونەوەی بیری زانستی و رۆشەنبیری لەناو گەلان دا و بەهۆی روون بوونەوەو زانینی خەڵك بۆ پیلان و مەبەستەکانیان هەستیان کرد بەکێشانی پیلانێکی تر ئەویش بە پشت بەستنیان بەئیتفاقیات و بڵاوبوونەوەی خێرا لەناو گەلانی جیهاندا بەدروست کردنی بنچینەی سوپایی ودۆزینەوەی بەندەری ئاوی لەسەر کەناری دەریاو زەریاکان و کار کردنیان بۆ داهێنان و دروست کردنی جۆرێك لەنائارامی لەژیانی ولاتان دا جاچ بەشەرێئابووری بێت یاخود بەتووش کردنیان بەشەری جیاجیا لەپێناو مەبەستی جیا لەگەڵ گەلانی تردا بۆ مسۆگەر کردنی بەرژەوەندی خۆیان لەو ناوچانەدا لەهەمان کاتدا بۆ فرۆشتنی زیاتر چەکەی کەون و پەك کەوتوویان وەبەپشت بەستنیان بەداهێنانی جۆرێکی تر لە ناوجەرگەی و خۆیستی لەناگەلان دابەمەستی زیاتر دەست بەسەر داگرتنو ژێر دەست کەوتنیان.

وەبەهیوای لەیەك کردن و دوور کەوتنەوەی زیاتری کۆمەڵ لەیەکتریدا بێگانە پشتی بەست بەداهێنان و درووست کردنی چەند پارت و بزووتنەوەو رێکخراوێك لەنێوان ئەم گەلانەدا وەبەشێوەیەکی جیاواز لەبیرو مەبەستدا بۆ داهێنان و دورست

کردنی جۆرێك لەبەیەك داچوونی ناو خۆیی لەنێوان ئەم گەلانەدا بۆ ئەم مەبەستەش دەستی کردبە پشتیوانی کردنی هەندێکیان دژ بەهەندێکیتردا وە هانی ئەوانی تری دەدات بۆ هەڵسان دژ بەئەوان وە بەکردارێکی بەردەوام کەبەهیچ جۆرێك رێگە نادرێت بەرێرەوێکی نیشتمانی پەرەبسەنێ و هەڵکەوێت لەناو ناخی ئەم گەلانەدا ئەویس لەرێگەی هەوڵ دانیان بۆ دەست بەسەر داگرتن و ژێر دەست کەوتنی راگەیاندن و بڵاوکراوەکان بۆ بڵاوکردنەوەی بیروریبازی خۆیان بەشێوەیەکی بڵاو کەبەجۆرێك کەبگات بەهەموو خێزانێك و ماڵێك لەجیهان دا.

هەروەها داگیرکەران ئابووریان وە کوچەکێك بەکارهێنا دژ بە گەلانی تر بەمەبەستی زیاتر تێك دانی چین و توێژەکانی کۆمەڵ لە رێگەی کارکردنیان بۆ لەناوبردن و کارتێکردنی داهات و ئابووری گەلانی تردا بەهیوای ئەوەی مرۆڤ لەم وڵاتانەدا تەنها بەدوای نانی ژیانیدا بگەرێت و بیر لەهیچی تر نەکاتەوە تەنانەت بیر لە سەرچاوەی دەست کەوتنی ئەم نان و داهاتەشی نەکاتەوە ئایا باشە یان خراپە کە ئەنجامەکەی دەبێتە هۆی زیاتر دوور کەوتنەوەی ئەم مرۆڤە لەداب و نەریت و سنورە ئاینیەکان و تووش بوونی بە جۆرێك لە نەزانی و نەفامی دواکەوتنی زانستی لەبەر ئەوەی تەنها بیر لەپارووی ژیانی دەکاتەوە و بیر لەهیچی تر ناکاتەوە گشت ئەم پیلانانەش بەمەبەستی رێگە گرتن بوو لەچینەکانی کۆمەڵ بۆ ئەوەی نەتوانن یەك بگرن لەبەر ئەوەی لەرێگەیەوە دەتوانن بەرەو ئازادی و پێش کەوتن رێگە بگرن و سەربکەون بەسەر داگیرکەران.

کەواتە داگیر کەران گشتیان لەسەر پیلانێك کۆبوونەتەوە کە لەرێگەیەوە کاردەکەن بۆ لێك دوور کەوتن و لێك ترازانی گەلەکەمان بەمەبەستی ئاسان کردنی کرداری داگیر کردن و بێهێز کردنمان لەلایەك و لەلایەکی تر لەرێگەی رێگەگرتن و رێنەدان بۆ کۆبوونەوەمان لەسەر ئاوات و ئامانجێکی هاوبەش بەڵکو جگەلەمە

هەردەم كاردەكەن بۆ هێشتنەوەمان لەشێوەی كۆمەڵ و پارتی جیا جیا و بچوك لەسەر ڕێبازوو ڕێرەوی جیاواز بەمەبەستی مسۆگەركردنی یەك نەگرتنمان وەك نەتەوەیەك ئێستاو لە داهاتوودا وەبەهۆی ئەم ڕێبازوو ڕێرەوە جیاوازانە ئەم پارت و ڕێكخراوانە كارناكەن بۆ ئەو مەبەست و ئامانجانەی كەلەسەریدا دامەزراون كە لە سەرووی هەموویان سەربەخۆیی و ئازادیە بەڵكو كار دەكەن بەشێوەیەكی دیكتاتۆریانەو وە بە بەكارهێنانی هەموو ڕێگەیەك بۆ بڵاوكردنەوەی سەرخستنی ئەو بیرو ڕێبازەی كە لە سەریدا دامەزراوون بەرامبەر بەپارت و ڕێكخراوەكانی تردا وەجێ بەجێ كردنی لەسەر چینەكانی كۆمەڵ دا.

بۆیە پێویستە لەسەر گەلان كەدووربەبكەونەوە لەناوچەگەری و خۆیستی ئینجا چ بەهۆی ڕەنگ بێت یاخود ڕەگەز لەبەر ئەوەی بەپێی پەیامی خودای گەورە و میهرەبان بەرزی تەنها بەگوێرەی ترسان لە خودای گەورەو پلەی ڕێنمایی كردنی پەیامی خوای گەورە دەپێورێت بە ئەنجام دانی كاری چاك لە بەندایەتی كردنی خوای گەورە دا ئەمەش گشتی كردەوەی خۆیەتی‌یە وە هیچ پەیوەندیەكی بەرەگزو ڕەنگەوە نی‌یە كە دەفەرموێت لە قورئانی پیرۆزدا

﴿یا أیها الناس إنا خلقناكم من ذكرٍ وأنثى ...﴾ الحجرات: ١٣

و ﴿یا أیها الناس اتقوا ربكم الذی خلقكم من نفسٍ واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالاً كثیراً ونساء ...﴾ النساء:

لەلای كەس شاراوە نی‌یە كە هەموو ئەو كردارە ناوچەگەریو خۆویستی‌یانە سەلماندویانە كە ناوچەگەری و خۆیستی بەهۆی ڕەگەزو ڕەنگ .. تەنها ڕێگە خۆش دەكات بۆ نا ئارامی و لێك ترازانی چین و توێژەكانی كۆمەڵ وە بەهیچ جۆرێك ئەم بیردۆزانە نەگەیـ تونەتە ئەنجام و مەبەست لەبەر ئەوەی تەنـ لە ڕێگەی

یەکترگرتن دەتوانرێت ئەنجامی چاك و بەکردار و دەست بکەوێت و گەلیش بە ئازادی بگات .

بۆیە پێویستە لەسەر هەموو مرۆڤێك راست گۆ بێت لە بە جێهێنانی یەکسانی و داد پەروەری لەسەر رووی زەمین دا ئەویش بەکار کردن و رێگەگرتنیانە لە هەموو جۆرە تاوانێك و تەعەدایەك کە روودەدات وە لە هەر شوێنێك رووبدات پێویستە لەسەر گشتیان یەکتر بگرن بۆ لابردنی بەبێ ئەوەی پرسیار بکەن ئایا ئەوە چ لایەنەکە وکێیە ئەم تاوانەی لە بەرامبەردا کردووە.

بە هەمان شێوە پێویستە لەسەر کۆمەڵی موسڵمان و گەلا نیش بەپێی توانا کاریکە. بۆ کۆکردنەوەی گشت هێزو توانایێك بۆ لابردنی ئەو تەعەدایەو تاوانانەی کە بەسەریاندادێت لەبەر ئەوەی لە کاتی دووبەرەکی و ناخۆشیدا خەڵك لایەنگری لای بەهێز دەکەن لەشەردا.

بەبێ ئەوەی سەیری ستەم کارو بێ تاوان بکەن واتە سەیر کردن و لایەنگرتنیان بۆ لایەنێك بە گوێرەی هێزو توانای لایەنەکەی ترە بۆیە خودای گەورە داوا لەباوەرداران دەکات کەلەکاتی شەرو ئاشتیدا هەردەم لەجێگا بەهێزو بەتوانا بنو سەر دانەنوێنن بۆ دوژمن وداگیرکەران و بەهەموو هێزو توانایێك بەرنگاری ببنەوە کە دەفەرموێت: ﴿وأعدوا لهم ما استطعتم من قوة، ومن رباط الخيل ترهبون به عدو الله وعدوكم وآخرين من دونهم لاتعلمونهم الله يعلمهم﴾ انفال: ٦٠

وەبەپێی ئەم ئایەتە پێویستە لەسەر کۆمەڵی موسڵمان کە هەموو توانای خۆیان بخەنە کار بۆ بەرەنگاری بوونەوەی دووژمنان لە هەموو لایەنێك دا و زانست بەرەوە پێش بخەن و خوێندن بەرز بکەنەوە بەجۆرێك پلەی رۆشنبیری نێرو مێی گەل بەرەوە پێشەوە ببەن وە بە پشتیوانی خوای گەورە لە بەشەکانی تری کۆمەڵێ

نموونەی باسی خوێندن و زانست دەکەین کە لە یەکێك لە بنەما گرنگەکانی کۆمەڵ دادەنرێت.

((بەرەو نەتەوەیەکی یەکگرتوو))

مێژوو و جوگرافیای شارستانیەتی هەر کۆمەڵگایك دەپێورێت و بە دیار دەکەوێت بە گوێرەی پلە و چۆنیەتی بیر کردنەوەی تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایە.

ئەوەی من بزانم دیاری کردنی کۆمەڵگا لە چوارچێوەیخێزان دا بەڵگەیە بۆ شیکردنەوەیێکی زانستی کە بیری هۆشمەند ئاوێتەیەتی ئەویش لە ڕێگەی گەڕانەوە بۆ خێزان و بە تایبەتی بۆ ئەو تاکانەی کە ئەم خێزانە پێك دەهێنن لە ڕێگەی دیاری کردنیان بۆ (بیرە کراوو داخراوەکاندا) کە بە هۆیەوە خێزان دیاری دەکرێت وەپێ لە دوای پێدا تا دەگاتە بە کۆمەڵگا کە بە مانای سیاسی گەل دێت.

بە مانای ئەوەی پلەی بیر کردنەوەی هەر مرۆڤێك یەکسانە بە پلەی هەڵس و کەوت کردنی لەگەڵ دەورو بەریدا ئەوەی مەبەستمە لێرەدا بڵێم کە ئەنجامی پێش کەوتن و ڕزگار بوونی گەلان بەستراوە بە پلەی بیرکردنەوەیان کە گەلێك جار بەهۆی بیری خراپەوە گەل و نەتەوە بەرەو هەڵدێری لە ناوچوون و پەرەکانی مێژوو دەبات.

وە ئەم کردارەش بە شێوەیەکی ئاشکرا لە نێوان نەتەوە پاش کەوتووەکان بەدی دەکرێت وەبەشێوەیەکی بلاویش لەنێوان تاکەکانی نەتەوە چەوساوەکان دا بڵاو کراوەتەوە دیارە ئەمەش گشتی دەگەڕێتەوە بۆ جۆرو پلەی بیرکردنەوەیان دەربارەی ئەو تیۆرو پرانسیپانەی کە پێکهاتەی نەتەوەی لێ پێك دێت، ئەویش لەڕێگەی تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردنیان بۆ ئەو ماناو مەبەستانەی کەئەم تیۆرو پرانسیپانە بۆی دامەزراوون.

بۆ نموونە جیاوازی ناکەن لەنێوان (سەربەخۆیی، ئازادی) (وڵات و سەرۆک وڵات) (دادگاو دادوەر)....هتد.

کەپێویستە تێکەڵ بەیەکتری نەکرێن لەبەرئەوەی هەر مەفهومێکیان مانایەکی تایبەتی و کارێکی جیاوازی هەیە لەوانە تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردن لەنێوان مانای سەربەخۆییو ئازادی کار دەکاتە سەر پێکهاتەی گەڵ لەرێگەی سەر لێشوانی نەتەوە بۆ ئەم دوو زاراوە لەبەرئەوەی سەربەخۆییو ئازادی دوومانای جیاوازیان هەیە وەلە هەموو کاتێك دا پەیوەست نین بەیەکەوە وەنموونەش بۆ ئەم کردارەو بۆچوونەمان دا گەلێك زۆرەو لەژمار نایێت بەتایبەتی لەوڵاتە دراو سێیەکانماندا کە بەشێوەیەکی روون و دیار دەبینێت کەدانیشتوان و پێکهاتەی ئەم گەلانە هەست بەهیچ جۆرێك لە ئازادی ناکەن بەتایبەتی لەرووی ئازادی بیرورراو ئازادی وڵاتەکەیان لەدەرکردنی یاساو بریارەکانیدا ئەگەر چی سەر بەخۆیشیان بەدەست هێناوە بەمانای ئەوەی مەرج نییە سەربەخۆیی ئازادی لەگەڵ دابێت بەهەمان شێوە لە مەفهومی دادگاو دادوەر نەگەیشتوون وتێکەڵ بەیەکتری دەکەن بەڵکو لەلای ئەوان دادوەر بەمانای دادگا دێت بەجۆرێك هەر کاتێك زۆرداییو ستەمێك روودات لەلایەن دادەوردا دەیلکێنن بەپلەی یەکسانی و دادپەروەری یاساو بریارەکانی دادگاوە، ئەمەش بەخراپترین کردار دەژمێردرێت لەرووی بڕواو متمانە کردن بە بڕیارەکانی دادگاوە لەبەر ئەوەی بۆی هەیە دادوەرێك زۆردار بێ و نایەکسانییەك بکات لە کاتی دەرکردنی بڕیارەکانیدا بەڵام ئەم کردارە واناگەیەنێت وە بە هیچ شێوەیەك کە دادگا زۆردارە وستەم دەکات بە مانای ئەوەی نابێت بە پەلەو یەکسەر بڕیار لەسەر نەبوونی دادپەروەری بڕیارەکانی دادگا بدەین لەبەر ئەوەی لە هەموو وڵاتێك دا دادگا نیشانەی یەکسانی و دادپەروەرییە وە بەستراوە بە پلەی پێشکەوتنی رۆشنبیری ئەم وڵاتە.

کۆمەڵگای نموونەیی

نمونەی سێیەم سەبارەت بە جیاوازی نەکردنیانە بۆ سیستەمی وولات وە بەستنەوەو جیاوازی نەکردنی لەگەڵ تیۆری سەرۆك وولات کە سەیر دەکەیت لەلای گەلێك نەتەوەدا کە ناوی سەرۆك وولات دێت یەکسەر دەیلکێنن بە وولاتەکەیەوەو لە هەموو روانگەیەکەوە سەیری ئەم وولاتانە دەکەن و دەبێون لە رێگەی سەیرکردنیان بۆ سەرۆك وولاتەکەیان (هەرچەندە ناهەقیان ناگرم لەبەر ئەوەی دەبێت سەرۆك وولات نوێنەری گەل بێت بە هەموو مانایەکەوە جگە لە مانا یاساییەکەی) بەڵام ئەم کردارەش پێچەوانەی گشت یاساو تیۆرە کۆمەڵایەتیەکانە لەبەر ئەوەی بۆی هەیە نەتەوە پێش کەوتوو خواز بێت وەمامەڵە کردنی لەگەڵ دەورووبەریدا چاك و بەسوود بێت بەڵام سەرۆکی وولات بەپێی داواو بۆچونەکانی داگیرکەران هەڵس و کەوت بکات بە مانای ئەوەی چڵکاو خۆرو ژێر دەستەی وولاتانی بێگانەو داگیرکەرانە ئەمە لەلایەك لەلایەکی تردا گشت کردارو پێکهاتەکانی گەل دەبەستنەوە بەسەرۆك دەوڵەوت وەهەردەم بیرلەوەدەکەنەوە و پرسیار دەکەن ئایا سەرۆك دەوڵەت چی ئەنجام دەدات بۆ وولاتەکەیان؟ بەبێ ئەوەی بیر لەوە بکەنەوە ئاخۆ ئەوان چی دەکەن و چی ئەنجام دەدەن لەپێناو وولاتەکەیان لەهەمان کاتدا سەرۆك وولات بەبەرپرسیار دەزانن لەهەموو کارو کردەوەیێك داجا چ گەوەر چ بچوك بێت بەبێ ئەوەی بیر لەوەبکەنەوە کە ئەم وولاتە لەسەر چ جۆرەسیستەمێك کاردەکات کەبەگوێرەی ئەم سیستەمە هەمووکارەکان دابەش کراون بەجۆرێك (تدرج) هەیە لەبەر پرسیاریەتی لەکارەکانی وولاتدا.

جگەلەمانەش گەلێك زارەوەو دروشم تێکەڵ بەیەکتری دەکرێن بەتایبەتی تێکەڵ کردن و جیاوازی نەکردنیانە بۆ ماناو مەبەستی دیموکراسی لەگەڵ ئازادی رەها (ئازادی کارو هەڵس و کەوت کردن) تێنەگەیشتن و هەرس نەکردنی ئەم زاراوەیە بەشێوەیەکی باش لەنەخۆشیە ترسناك و لەناو بەرەکانی وولاتە دیموکراسی

خوازەکان دەژمێردرێت کەگەلێك جار دەبێتە هۆی کەم بوونەوەو لەناوچوونی ئەم جۆرە کەموکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سیستەمانە بە جۆری بیرکردنەوەو رادەی تێگەیشتنی تاکەکانی ئەم سیستەمە.

لەبەر ئەوە پێویستە وەبەگرنگی دەزانم وەکو پرۆگرامێك جۆرێك لەووشیار کردنەوەی کۆمەلایەتیو رامیاری (سیاسی) بلاوبکرێتەوە لەرێگەی تێرکردنێکی هێواشی لەهۆشمەندیتی وەلە رێگەی دووکرداری سەرەکی دەتوانین گەل بگات بەم مەبەستە:

یەکەم: بەدامێنان بەرەیەکی نەتەوەیی.

دووەم: لەرێگەی مامۆستاو قوتابخانەدا.

یەکەم: داهێنانی بەرەیەکی نەتەوەیی:

هەموو نەتەوەیەك دەتوانێت یەکێتی رێزەکانی مسۆگەر بکات ئەگەر بێت و بتوانێ بەرەیەکی نەتەوەیی بێك بهێنێت بەمەرجێك گشت پێکهاتەکانی ئەم نەتەوەیە بگرێتە خۆی، کە ئەم کردارەش بە کارێکی زۆر گرنگ دادەنرێت بەتایبەتی لەناو نەتەوە ژێر دەست و بەش کراوەکان دا لەبەر ئەوەی بەرەی نەتەوەیی بەمەلبەندی هێز دادەنرێت کەلەرێگەیەوە دەتوانرێت بەرنگاری دوژمنەکان وگشت پیلانە چەوسەواکانیان ببنەوە لەو وولاتانەی کەبەبەردەوامی دروشمی زۆرداری وستەمیان بەرزکردۆتەوە.

هێلیکاریو شێوەی ئەم بەرەیە دەبێت بەشێوەیەك پێك بهێنرێت کەگشت پلەوجۆرەکانی نەتەوە بەشداری تیادا بکەن بەبەشداری کردنی هەر یەکێکیان بەنوێنەرێك کەلەنێوان خۆیان دا دەیپالێون بۆ ئەم کردارە وەئەمەش پێویستی بەکۆکردنەوەو رێکخستنێکی تایبەتی هەیە لەلای ئەم بەشانەدا لەشێوەی یەکێتی

یەك یاخود کۆمەڵەیێك...هتد، بەمەرجێك ئەم رێکخستنە سەرتاسەری نەتەوە بگرێتەوە نەك تەنها ئەندامانی یەك وولات بگرێتە خۆی لەبەر ئەوەی بۆی هەیە نەتەوەیەك بەچەند وولاتێك بەرچاو کەوێت یاخود لەنێوان چەند وولاتێك دا دابەش کرابێت.

وەبەم شێوەیە دەتوانین بڵێین بەرەی نەتەوەیی هێزێکە پێك دێت لەنوێنەرانی گشت پێکهاتەکانی نەتەوە (لەرێکخراوە جەماوەری‌و پیشەیی‌یەکان و پارت و رێکخراوە سیاسی‌یەکان لەپاڵ رێکخستنە زانستی وووێژەیی‌و رۆشنبیریەکان دا)، بۆ نموونە (یەکێتی زانایان، یەکێتی ئافرەتان، سەندیکای کرێکاران، پیاوانی کار، پاریزەران) جگە لەمانەش پیویستە پارت و رێکخراوە سیاسی‌یەکان تەنها بەنوێنەرێك بەشداری بکەن بەمانای ئەوە پێویست بەبەرەیەکی نیشتمانی دەکات کە ئەم پارت ورێکخراوانە دروستی بکەن لەنێوان خۆیان دا بەمەبەستی بەشداری کردن لەبەرەی نەتەوەیی‌دا.

وەبەم کردارەش دەتوانرێت پارێزگاری لەیەکێتی رێزی نەتەوە بکرێت دوور لە خەون و حەزی هەندێك لەدەسەلاتداران کەبەهۆی پیلانی داگیر کەران هەڵسو کەوت لەگەڵ ریزەکانی گەل دەکەن.

جگە لەمەش کۆکردنەوەی گشت پێکهاتەکانی نەتەوە دەبێە هۆی داهێنانی هێزێکی بێ شوومار لە هەموو لایەنێکی ژیان دا کە بە هۆیەوە دەتوانرێت گشت ئامانج و مەبەستەکانی نەتەوە ئاراستە بکرێت بەرەو پێش کەوتن و نوێ بوونەوە وە لەهەمان کات دا دەبێتە هۆی بنیات نان و ئەفراندنی عەقڵێکی سیاسی کە لە پاڵ سیاسەتێکی کراوەی بریار بەدەست دێتەکایەوە کە تیایدا بریارەکان بە زۆرینەی دەنگ دەردەچێت ئەوەش خۆی لە خۆی‌دا جێگای متمانەو باوەر پێکردنە کەوەکو ئاوێنەیەك کێش و پلەی دەست لاتی نەتەوەیی دیاری دەکات وە دەبێت

بڕیارەکانی لەسەر ڕووی بڕیارەکانی وولآت بێت سەبارەت بەو بڕیارانەی کە کـار لـە ڕێزی نەتەوە دەکەن وە ئەبنە ڕێگرێك لە کامڵ بوونی بەرەی نەتەوەیی ئەوەیش لە ڕێگای چارەسەرکردنی بە نزیك بوونی گشت پێکهاتەکانی نەتەوەو هەوڵ دانیان بۆ داهێنانی جۆرە لێبوردنێك لە مامەڵە کردن لەگەڵ بنـەما نـاوەکی و دەرەکی‌یـەکانی بەرەوی نەتەوەیی‌دا بەمەش گشت پێکهاتەکانی نەتەوە هەوڵ دەدەن کە یەك بگرن بۆ بەشداری بوونیان لە بـەرەی نەتـەوییدا وە ئـەم کـردارەش هەرچـەندە زۆر جـار دەبێتە هۆی زیاتر کردنی ژمارەی نوێنەرەکانی بەڵام لە هەمان کات دا دەبێتە هۆی پتـەوتر کردنـی یـەکێتی خـاکی نەتـەوە بـە مانـای پارێزگاری لـە یـەکێتی گـەل و نیشتمان دەکات لە هەموو بوارێك دا (ڕۆشنبیری ، ئـابووری ، کۆمەڵایـەتی .. هتـد) لە ڕێگەی کۆکردنەوەی بۆ گشت هێزو بیری پێکاهتەکانی نەتـەوەدا بۆیـە پێویسـتە لەسەر گشت نەتەوەیـەك هـەوڵ بـدات بۆ داهێنـانی بەرەیـەکی نەتـەوەیی بەسـوود وەرگرتن لە تەجروبە بایەخدارەکانی گشت سیسـتەمەکانی جیـهان دوور لـە هـەموو مەبەستێکی تەسکی حزبایەتی و چینایەتی‌دا.

دووەم: لە ڕێگەی مامۆستاو قوتابخانەدا:

مامۆستایان بەهۆی ئەو ئەرکـە پـیرۆزەی کـە پـێی هەڵدەسـتن دەتوانن دەورێکـی بەرزو باڵا بگێڕن لە گۆڕینی نەتەوەو کۆمەڵ دا بۆیە پێویستە لـە سـەر مامۆسـتایان کە بیرۆکەی ئازادی و یەکسانی بڵاوبکەنــەوە لـە نێوان قوتابیـەکانیاندا بـە جۆرێك بەردەوامی و گۆڕان بکەن بە دروشم و مەبەستیان.

لەبەر ئەوەی قوتابیانی ئینجا لـە هـەر پلەیـەك دا بن (لـە قۆنـاغی سـەرەتاییەوە تاوەکو (دکتۆراه) لە هەوڵدانێکی بێ شومارو نەوەستاوە دایە بۆ چـاو لێکردنـەوەی مامۆستایەکەی (ئەم کردارەش بە پلەی ٩٠٪ لـە نـاو قوتابیـان بـەدی دەکرێت) لـە ڕێگەی بەدواکەوتن و ڕێکخستنی بیرو بۆچونـەکانی‌یان بـە شـێوەیەك کـە بگونجێت

لەگەڵ بیرو رای مامۆستاکانیان وە لە هەندێك کات دا سەیردەکەی بیرو بۆچونەکانی قوتابی جۆررێکە یاخود درێژکردنەوەیێکی رێرەوی مامۆستاکەیەتی.

جگە لە مامۆستا قوتابخانەش دەتوانێت دەورێکی باش ببینێت لە پەروەردەکردنی بیرۆکەی بەرەی نەتوەییدا ئەویش لە رێگەی داهێنانی وانەیێکی هەفتانە لە پاڵ وانەکانی تری قوتابخانەدا کە تیایدا بنەماکانی بەرەی نەتەوەیی بخوێندرێت بە جۆرێك گشت ئەو بنچینانەی تیاد کۆبکرێتەوە کە بە هۆیەوە ئەم قوتابیانە بتوانن پارێزگاری لە یەکێتی گەل و نیشتمان بکەن دوور لە هەر مەفهوم و سیستەمێکی جیهانی ئەم کردارەش دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی پلەی رۆشنبیری رۆڵەکانی ئەم گەلانە بە جۆرێك سیستەم و پیلانی داگیرکەران بشکێنن کە هەردەم هەوڵ دەدەن بە هۆی چەند یاسایێکی دارژاو بۆ ئەوەی رۆڵەکانی ئەم گەلە لێك بکەن و جۆرە دووبەرکیەك لە نێوانیان بهێننەوە.

((بنەماکانی یەکگرتن))

یەکگرتن وەکو هەر بنچینەیەکی کۆمەلایەتی دەسەلاتێکە پشت دەبەستێت بەچەند بنەمایێك کەلەرێگایەوە هەڵدەستێت بەکرداری رێکخستنی کۆمەڵ بە ئومێدو مەبەستی دروست کردن و داهێنانی کۆمەڵگایێکی نمونەیی ئەویش لە رێگای بەستنەوەی ئەم بنەمایانە بە رەوشت و داوایە ئاینییەکان واتە ئەم بنەمایانە لە قورئانی پیرۆزدا داواکراوەو باسی لێکراوە بۆیە پێویستە لەسەر باوەڕداران کە رێنمایی بکەن و پارێزگاری لە داواکاریەئاینشی بکەن.

لە هەمان کات دا پێویستە لەسەر ئەو یاساو سیستەمانەی کە هەڵدەستن بە کرداری رێکخستنی ژیانی کۆمەڵ و ئادەمیزاد کە بگونجێن لەگەڵ یاساو سیستەمە

ئاینییەکان بەمانای ئەوەی کەهاوشێوەبن لەگەڵیدا لەبەر ئەوەی یاساو داوایە ئاینییەکان لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاد دەگونجێت کە لە رێگایەوە دەتوانرێت (کۆمەڵگایەك) پێك بهێندرێت بەپشت بەستن بەو سیستەم داب و نەریتانەی کە لە گەڵیدا هاتوون وە ئەم بنەمایانەش پێك دێت (یەکسانی ، دادوەری ، هەرەوەزی (هاوکاری) ، لێبوردەیی ، مافی یاسا دانان)

١- یەکسانی (المساواه)

ئەگەر سەیری پەیامی موسڵمانیەتی بکەین سەبارەت بەیەکسانی دەبینین زۆر بەتوندیو بەشێوەی واجب داوای یەکسانی دەکات لەنێوان چین و توێژەکانی کۆمەڵدا بەشێوەیەك کە پارێزگاری لەیەکێتی ریزەکانی گەل دەکات لەهەموو سات و کاتێك دا.

بۆ ئەم مەبەستەش دوورێگەی گرتۆتەبەر یەکەمیان یەکسانی گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ بەرامبەر بەیاسا دووەمیان داوای یەکسانی کردووە لەمافەگشتییەکان بەتایبەتی لەمافە رامیاریەکان دا (السیاسی).

یەکسانیەك کەهیچ جیاوازی یەك نییە لەنێوان پێست سپیو پێست رەش، لەنێوان دەوڵەمەندو هەژار لەنێوان خاوەن دەست هەڵات و بێ دەست هەڵات دا بەجۆرێك کە سیستەمی چینایەتی لەناو کۆمەڵ هەڵگیرێت و لەناو بردرێت کە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الناس اناخلقناکم من ذکر وانثی﴾ الحجرات: ١٣

لەم ئایەتەدا خودای گەورە داوا لەگشت کۆمەڵی ئادەمیزاد دەکات وبیریان دەکاتەوە بەسەر چاوەی دروست بوونیان کەهەموویان لەیەك نێرو مێ لەدایك بوونە وەهیچ پێویست ناکات کەهەندێکیان خۆیان بەگەورەترو بەرزتر بزانن لەهەندێکی

تردا بەبیانوی ڕەگەز ورەنگ لەبەر ئەوەی ئەمانە گشتی بەهۆی باری سترووشتی‌یە وە ڕوودەدات و مرۆڤ هیچ دەورێکی تیادا نابینێت بەڵکو دەبێت ئادەمیزاد یەکتری بناسن و بزانن ئەمانە لەیەك دایك و باووك پەیدا بوونەو ناسینیش دەبێتە هۆی یارمەتی دانی یەکتری لەکاروباری ڕۆژانەدا بەشێوەیەك کەجۆرێك لەخوشك وبرایەتی لەنێوانیان دروست ببێت کە خـوداى گـەورە لـەقورئانی پـیرۆزدا دەفـەرموێت ﴿وجعلناکم شعوباً وقبائل لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقاکم﴾ الحجرات: ١٣ وەپێغمبەرمان (ﷺ) لەئاخر خوتبەی‌دا داوای یەکسانی کردوە کەدەفەرموێت **(یاایها الناس ان ربکم واحد، وان اباکم واحد، کلکم لادم وادم من تراب، اکرمکم عندالله اتقاکم، ولیس لعربي علی اعجمي، ولا لاعجمي علی اعربي، ولأحمر علـی ابیـض، ولا لأبیض علی احمر فضل الا بالتقوی)**

کەواتـە پـەیامی مرۆڤایـەتی داوای یەکسـانی دەکـات یەکسـانیەك کـەدەنگی فەرماندەری تیادا وون دەبێت کە هەردەم خۆیان بەبەرزترو زلّ تر دەزانن لەکۆمـەڵ یەکسانی یەك کە هیچ مافێك نادات بەشـازادو شـالیارەکان (الامـراء و والـوزراء) کـە دادگایەکی جیاوازیان هەبێت لەدادگای گەل بەڵکو دەبێت هەموو چینەکانی کۆمـەڵ بەرامبەر بەیەك دادگا بوەسـتن و مـاف و داواکانیـان لێ وەربگـیرێت و بـۆ شـیان ور بگیرێت وبەشـێوەیەکی یەکسـانی بـەلێ ئـەو سیسـتەمە ڕێگانـادات تەنـها بەسـەرۆك دەوڵەتیش کەمافێکی زیـاتری هـەبێت لـەدادگا کـردن یـاخود لەسـامان کۆکردنـەوە بەرامبەر بە خەڵکانی‌تری کۆمەڵ دا.

مرۆڤ کە بـەقووڵای سـەیری ئـەم ڕێـرەوەو ئـەم باسـەدەکات دەبینـین گشـت ئـەم داوایانە کاردەکەن بۆمانەوەی کۆمەڵ و گەل بەشێوەیەکی یەکگرتوو بەجۆرێك هیـچ هۆکارێك کاری تیادا ناکات بۆ لێك ترازانیان بەتایبەتی خۆشەویستی دەسـت هـەڵات

و خاوەنداری کە بە یەکێك لەنەخۆشیەکانی گەلْ دەژمێردرێت و گەلان لەهەموو کاتێك دا پیْ یەوە دەنالێنن.

٢- دادپەروەری:

مانای دادپەروەری بریتی‌یە لە رەچاوکردنی مافی ئادەمیزاد لە هەموو بوارێك دا لە کاتی دانان و دارشتنی یاساکان دا.

بەپیّی ئەم پێناسەیە پێویستە لەسەر گەلان ماف و پێداویستیەکانی ئادەمیزاد رەچاوبکەن و لەدەستووری وولات دا مافی گشتی‌یان دیاری بکرێن و بەچاوی کەمە نەتەوایەتی سەیری هیچ کۆمەڵێك نەکرێت بەڵکو گشتی‌یان بەیەك چاو دەبێت سەیر بکرێت و ئازادی بیرورا یەکێك بێت لەبنچینەکانی گەل لەبەر ئەوەی هەرچەندە ئەم بیرو رای جیاوازە بەلام گشتی بۆیەك ئامانج و ئاوات کاردەکات بە شێوەیەك کە هەریەکەیان بەپێی بیرورای خۆی بەرێگایەکی جیاواز هەولْ دەدات بگات بەو ئاوات وئامانجە ئەمەش رێگە لەلایەنەکەی تر ناگرێت کە بەپیّی بیرو رای خۆی بکەوێتە رێگا بۆ گەیشتن بە ئامانج و ئاواتەکانی.

وەلەبەر گرنگی دادپەروەری لەژیانی گەلان دا بەتایبەتی بۆ پاراستنی یەکێتی گەل خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا بۆمانی روون کردۆتەوە کەمەبەست لەناردنی پێغەمبەران بەشێوەیەکی گشتی بۆ بلاوکردنەوەو داهێنانی سیستەمی دادپەروەری کۆمەلایەتی بوو لەنێوان ئەم گەلانەدا کە دەفەرموێت : ﴿لقد ارسلنا رسلنا بالبينات وأنزلنا معهم الكتاب والميزان ليقوم الناس بالقسط﴾ الحديد: ٢٥

کەواتە لەرەوەشتە بەرزەکانی مرۆڤی باوەڕدار پێویستە دادپەروەر بێت لەکاتی ئەنجام دانی کارو باری رۆژانەی لەگەلْ خەلك دا بەشێوەیەك لەکاتی ئەنجام دانی کارەکانی دا هەموو توانای بخاتە کار بۆ خزمەت کردنی چین و توێژەکانی کۆمەلْ و

بەیەك چاوو یەك پلە سەیری گشتیان بکات کە لەقورئانی پیرۆزیدا دەفەرموویت:

﴿یاایها الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم او الوالدین و الاقربین﴾ النساء: ١٣٥

پەیامی مرۆڤایەتی بەمەش نەوەستا بەڵکو لە بەرزترین پلەی دادپەروەری دا خۆی دەگرێت ئەویش لەکاتێك کەداوا لەباوەڕداران دەکات کەئاداگاری و پارێزگاری لەبنچینەکانی داد پەروەری بکەن بەشێوەیەك لەکاتی هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ دوژمنیش دا ڕاچاوی دادپەروەری بکە کەلەقورئانی پیرۆزدا دەرفەرموێت:

﴿ولایجرمنکم شنان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی واتقو الله ان الله خبیر بما تعلمون﴾ المائدة: ٨

واتە رەق وکینە لەگەڵ گەلێك داواتان لێ نەکات کەداد پەروەری بەجێ نەگەیەنن بەڵکو داد پەروەبن لەبەرەئەوەی دادپەروەری نزیکە لەتەقوای خودای گەورە.

جگە لەمە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا لەزۆر جێگادا داوای دادپەوەری کردووە و پلەی داد پەروەری بەرز کردۆتەوە و بۆ بەرزترین پلەی مرۆڤایەتی کەدەفەرموێت: ﴿واذا قلتم فاعدلوا ولو کان ذا قربی﴾ انعام: ١٥٢ ، هەروەها سەبارەت بەداد کردنی خەڵك داد پەرەوری بەسەرچاوەی داد کردن دێت لەبەرئەوەی وەکو لەمەوپێش باسمان کرد کەپێویستە یاساکانی بەشێوەیەك دابرێژرێت کە دادپەروەری تیادا رەچاو بکرێت وەهەر یاسایەك کەداد پەروەری تیادا رەچاو نەکرێت دەبێتە هۆی داهێنانی تەنگێشەو ئاژاوە لەنێوان کۆمەڵ داو باری ئاسایی گەڵ تێك دەدات بۆیە پێویستە لەسەر (حاکم) لەکاتی دەرکردنی فەرمان و حوکم دادپەروەری رەچاو بکات کە خودای گەورە لەیەکێك لەداواکانی دا دەفەرموێت:

﴿واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل﴾ النساء: ٥٨

ئەمەش خۆی لەخۆی دا وادەگەیەنێت کەئازادی بیروڕا یەکێکە لەمەبەستەکانی ئەم کۆمەڵە وە پێویستە پارێزگاری لێ بکرێت لەبەرئەوە بەئازادی بیروڕا دەتوانرێت زیاتر پارێزگاری لەیەکگرتن بکرێت بەجۆرێك لە زمانی لەیەك گەیشتن و گۆڕینەوەی بیروڕا مەبەست بێت نەك بکا رهێنانی چەك و ئازاردان.

٣- لێبوردەیی:

لێبوردەی لەرەوشتە بەرزەکانی ئادەمیزادە لەبەرئەوەی لەناخی دڵ و دەروونی مرۆڤ دەردەچێت بەخۆگرتن ودڵی خۆش بوونی لەسەر دەست درێژ کردن و ئازار دانی کەسانی تر بۆی بۆیەش ئەم رەوشتە بەرزە بەیەکێك لەبنەماکانی یەکگرتن دادەنرێت ئەویش بەهۆی سەلماندنی کردارەکانی رۆژانە کەبە لێبوردن و بەوەلام دانەوەی خراپە بەشێوەیەکی چاك والەبەرامبەر دەکات کەزیاتر لەو مرۆڤە نزیك بێتەوەو ریزی لێ بگرێت بەشێوەیەك کەجۆرێك لە پشتیوانی و هاوکاری لەنێوانیان دێتە کایەوە ئەمەش یەکێك بوو لەداواکاریەکانی خودای گەورە لەزۆر جێگا بەسەر باوەرداران دا کەئەم رێگایە بگرنەبەر لەکاتی هەڵس و کەوتی رۆژانەیدا لەگەڵ کەسانی تری کۆمەڵو لەکاتی رێکخستنی پەیوەندیەکانیان یان لەگەڵ خەڵکانی تردا کەدەفەرموێت:

﴿وإن تعفوا وتصفحوا وتغفروا فإن الله غفور رحيم﴾ التغابن: ١٤

هەروەها لەکاتی باس کردنی رەوشتە ئاینیەکانی مرۆڤی بەباوەر دەفەرموێت:﴿ويدرؤون بالحسنة السيئة﴾ الرعد:٢

هەروەها دەفەرموێت: ﴿ولا تستوي الحسنة ولا السيئة ادفع بالتي هي احسن فاذا الذي بينك وبينه عداوة كأنه ولي حميم﴾ فصلت: ٣٤

لەم ئایەتە پیرۆزەدا بۆمان رۆن دەبێتەوە که لێبوردەیی وچاکە کردن لەگەڵ خەڵك دا دەبێتە هۆی داماڵینیو لابردنی دووبەرەکی ورەق وکینە لەدڵ و دەروونیان دا بەشێوەیەك کەدەبێتە هۆی داهێنانی جۆرێك لەهاوکاری و برایەتی کەرێگە خۆش دەکات بۆ یەکگرتن و لێك نزیك بوونەوەی ئەم دوولایەنە لەدوارۆژدا.

٤- هەرەوەزی: بۆ بەرزکردنەوەی ژیانی کۆمەڵ بەشێوەیەکی پێش کەوتوانە و زانستانە بەرەو بەرزترین پلە پێویستە هەرەوەزی و یارمەتیدانی یەکتری بکرێت لەکاروباری رۆژانەو باری ژیاندا.

لەبەر ئەوە پێویستە رۆلەکانی گەڵ پێ بگەیێندرێت لەسەر هەستی خۆشی هەرەوەزی وهاوکاری دا بەشێوەیەك لەگەڵ یەکتریدا بەیەك دەست وبەیەك دڵ هاوکاری یەکتری بکەن لەبەرئەوەی بەهەرەوەزیو یارمەتی یەکتری دەتوانرێت لەدوو لایەنەوەسوود بەکۆمەڵ بگەیەنرێت یەکەمیان هەرەوەزی بەیەکێك لەبنەماکانی یەکگرتن دادەنرێت ئەویش لەرێگای کۆکردنەوەی رۆلەکانی کۆمەڵە لەسەر یەك کارو یەك مەبەست دا ئەمەش لەلای کەس وون نییەو ئاشکرایە کە کۆمەڵە هەرەوەرزییەکان چ سوودێك دەگەیەنێت بەکۆمەڵ و خاك دا چ لەلایەن باری ئابووری و چ لەلایەن باری پەیوەندی کۆمەلایەتیدا دووەم سوودی هەرەوەزی و یارمەتی یەکتر دان لە کارگەو کاری رۆژانە بەدی دەکرێت کە بەهۆی هەرەوەزی دەتوانرێت پلەی بەرهەم بەرزبکرێتەوەو باری داهاتی گشتی چاك بکرێت و کۆبکرێتەوە بەمەش باری ئابووری گەل باش دەبێت وە جۆرێك لە ئارامی لەبازار دروست دەبێت کەلەرێگەیەوە کۆمەڵ هەوڵ دەدات بۆ کرانەوەو پێش کەوتن بۆ گەیشتن بە وولاتە پێش کەوتووەکان لەرێگەی پەیوەندی کردنی بەم وولاتەوە بەسوود وەرگرتن لە بیرو زانیاری رۆلەکانی کەلەم وولاتانەدا زانست و زانیاری

کۆدەکەنەوە و لەنیشتمانذا جێ بەجێی دەکەن بەهەرەوەزی لەگەڵ ڕۆڵەکانی تری کۆمەڵ.

٥- مافی یاسادانان

لەو پێویستانەی کەرێگە خۆش کەرن بەرەو یەککگرتن دامالینی مافی یاسا دانانە لەلایەن مرۆڤەوەو گەرانەوەیەتی بەرەو یاسا وداواکارییەکانی خودای گەورە بەجۆرێك رێگە نەدرێت بەهیچ کۆمەڵ و کەسێك کەدەست هەڵات ومافیان زیاتر هەبێت بەرامبەر بەکەسانی تردا لەرێگەی گۆرین و داهێنانی یاسای جۆراو جۆر بەپێی هەوەسی خۆیان بەپێی رەچاو کردنی هیچ بنچینەیەکی کۆمەلایەتی و ئاینی.

واتە لەم کۆمەڵەدا هیچ کەسێك بەرزترنییە لە یەکێکیتر بەڵکو دەست هەلات گشتی دەگەرێتەوە بۆ خودای گەورە وەپێویستە لەسەر داهێنەرانی یاسا بەپێی پەیامی خودای گەورەیاسا دابرێژن ولەسنووری داواکارییەکانی کۆمەڵ دەرنەچن بەمەش گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەو کەسانەی کەباوەریان بەپەیامی خودای گەورە هەیە هەست بەیەکسانی ئەم یاساو داواکاریانە دەکەن لەرێگەی هەست کردنیان بەداد پەروەریەتی یاسا گشتییەکانی خودای گەورە بەجۆرێك لەکاتی جێبەجێ کردنی ئەم یاساو داواکاریانەدا واهەست دەکەن کەرێنمای پەیام و داواکاریەکانی خودای گەورە دەکەن بەشێوەیەك کەهیچ کەس دەست هەلاتی نییە لەسەریان دا وە گشت یەکسانن لەبرامبەر یاسای خودای گەورەدا ئەمەش زیاتر رێگە ئاسان دەکات بۆ نزیك بوونەوەی گشت چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەیەکتری.

ڕۆڵی ئافرەت لەیەکگرتن دا:

لەبەرئەوەی ئافرەت نیوەی کۆمەڵ پێك دێنێت بۆیە پێویستە ئیش بکات و لەکار کردن نەوەستێت وە بەردەوام بێت شان بەشانی پیاو بۆ ڕێکخستن و بەرەو پێش بردنی کۆمەڵ دا لەبەر ئەوەی بەهۆی ئەو سۆزو بەزەیی‌یەی کەئافرەت هەیەتی دەتوانێت بەگەورەترین و بەرزترین کرداری پەروەردەو بنیات نان هەڵبستێت لەووڵات دا بەڵکو ئافرەت دەتوانێت دەستێکی باڵای هەبێت لەگۆڕینی ڕێرەوی کۆمەڵ لەڕێگەی پەروەردەکردنی منداڵەکانی بەو شێوەیەی کە نەخشەیان بۆ دەکێشێت وە بەپێی هەوەسی خۆی ئاراستە یان بکات بەرەو ئەو ڕێگایەی کە خۆی مەبەستێتی زیاتر لەپیاو.

بەڵێ ئافرەت دەتوانی کۆمەڵ بەرەو یەکگرتن و یەکێتی ببات و بەردی بناغەی گەل دابنێت لەڕێگەی پەروەردەکردنی منداڵەکانی لەسەر خۆشەویستی و تەبایی کەیەکێتی گەل بکات بەنموونەی گەورە بۆ خەیاڵ و بیریان بە جۆرێك گیانی پێش کەوتنیان لەدڵ دا برووێنێت و داوایان لێ بکات کەلە دوا ڕۆژدا کارو کردەوەکانیان بەم شێوەیە ئاراستە بکەن وەبەمەبەستی پاراستنی یەکێتی ڕیزی گەل و کۆمەڵ بەتایبەتی مافی ئافرەت خودای گەورە و میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا تیشك دەخاتە سەر مافە مرۆڤایەتی‌یەکانی ئافرەت وبەدیاری دەخات و ڕوونی دەکاتەوە بۆ گشت باوەڕداارن لەوێنەی یاسایێك کەبەهیچ جۆرێك گەڕانەوەو پاش گەزبوونەوەی تیادا نی‌یەوە لەهەمان کاتدا داوا لە ئافرەت دەکات کەکردەوەکانی ڕێك بخات و لەکار کردن بەردەوام بێت لەبەر ئەوەی وەکو پیاو بەشێوەیەکی یەکسان مافی هەیە بەبێ هیچ ڕێگرێك و بەربەستێك کە دەفەرموێت: ﴿للرجال نصيب مما أكتسبوا ولنساء نصيب مما أكتسبن﴾ النساء: ٣٢

بەهۆی ئەو رۆڵەی کەئافرەت دەیگێڕێ لەئاراستە و پێش بردنی کۆمەڵ بەرەو ڕێرەو ڕێبازێکی چاك و بەپێز پێویستە لەسەر ئافرەت کە کاربکەن لەسەر ڕێرەوێکی چاك و رۆڵەکانیان بەرەو ئەم ڕێرەوە ببەن لەبەر ئەوەی نە خودای گەورەو میهرەبان کاری ئەوان لەیاد دەکات نەمێژووی گەلیش لەیادیان دەکات کەلەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿فاستجاب لهم ربهم انی لا اضیع عمل عامل منکم من ذکر او انثی بعضکم من بعض﴾ آل عمران: ١٩٥

وە بەمەبەستی پارێزگاری کردن و مانەوەی خێزان و کۆمەڵ وەبەمەبەستی بنیات نان وداهێنانی خێزانێکی بەسوود ئافرەت ئازادە لەژیانی خۆی دا بەتایبەتی لەهەلبژاردن و رازی بوونی لەسەر هاو سەری ژیانی دا لەبەر ئەوەی بەزۆر بەشوو کردنی ئافرەت کار دەکاتە سەر ژیانی کۆمەڵ و گەڵ لەرێگەی کار تێکردرنی لەسەر خێزان دا بەجۆرێك ئەم ئافرەتە رۆڵەکانی بەشێوەیەکی ڕاست و ڕەوان ئاراستە ناکات لەبەر هەست کردنی بەکەم و کوری لەژیانیدا و بیر لەمناڵەکانی ناکاتەوە بەو شێوەی کەسوودیان پێ بگەیەنێت و ببنن بەرۆڵەی بەسوود بۆ گەڵ و نیشتمان لەبەر ئەوە پێغەمبەریان (ﷺ) وە بەمەستی پاێزگاری لەمافی ئافرەت و کۆمەڵ دا دەفەرموێت: **(لاتنکح الثیب حتی تستأمر ولا تنکح البکر حتی تستأذن واذنها صمتها)** رواه الشیخان.

لەکۆتای ئەم باسە دا بەهیوای ئەوەین کە ئافرەتان رۆڵی خۆیان لەیاد نەکەن و کاری بۆ بکەن بە ئومێدی پارێزگاری و بەهێز کردنی گەڵ و نەتەوەکەمان رۆلەکانیان پەروەردەبکەن.

چەند داب و نەریتێكی كۆمەڵایەتی

پەیامی مرۆڤایەتی لەپێناو بنیات نانی گەلێكی یەكگرتوو بەم بنەمایانە نەوەستاو بەڵكو كاری كردو داوای كرد بۆ بروست كردن وداهێنانی چەند داب و ڕەوشتێكی كۆمەڵایەتی كەلە سایەوەپێویستە رۆڵەكانی گەل پێ بگەیێندرێت و هانبدرێن ئەوانیش قسەی چاك و هەوال پرسین و چاك كردنی نێوان خەڵكە.

كەواتە یەكێك لەبنچینەكانی ئەم كۆمەڵگایە داهێنانی چەند داب و نەریتێكی كۆمەڵایەتی‌یە كەلەرێگەیەوە دەتوانرێت گشت چین و توێژەكانی كۆمەڵ لەسەردا كۆبكرێتەوە بەجۆرێك كەیارمەتی‌و پیشتی یەكتری بگرن لەپێناو گەیشتن بەئامانجەكانیان بۆیە پێویستە لەسەر مرۆڤەكانی ئەم كۆمەڵە كەریز لەیەكتری بنێنن و لەدوای كەم و كوری‌یەكتری نەگەرێن كەلەقورئانی پیرۆز دا دەفەرموێت

﴿ياأيها الذين امنوا لايسخر قوم من قوم عسى ان يكونوا خيرا منهم ولانساء من نساء عسى ان يكن خيرا منهن ولاتلمزوا انفسكم ولا تنابزوا بالالقاب، بئس الاسم الفسوق بعد الايمان، ومن لم يتب فأولئك هم الظالمون﴾ الحجرات: ١١

١- قسەی چاك:

قسەی چاك و باش سەرچاوەی دروست بوون وداهێنانی كۆمەلێكی ڕەوشت بەرزو پێش كەوتوو خوازە بەشێوەێك كەسەر بكەوێت بەسەر گشت ئەو بەربەستانەی كەدێتە پێشیەوە، لەبەر ئەوە سەیردەكەی زۆر لەنووسەرو پەروەردەناسان تیشك دەخەنە سەر ئەم لایەنەوە لەنووسینیان دا ووشەی رێك و پێك بەكار دەهێنن بەجۆرێك دڵ و دەرونی خوێنەر ئاودەدەن بەهۆی ئەو ووشە جوان و بەپێزو پرمانایانەی كەلەباغ و باخچەكانی ووشەی زمان هەڵی دەبژێرن و دەیخەنە ناو نوسینەكانیان.

هەلبژاردنی ووشەی چاك و پڕ لەمانا لەکاتی قسە کـردن دا والـە ئـادەمیزاد دەکـات خۆشە ویست بێت لەلایەن دەورووبەریدا بەشێوەیەك وای لیٚ دەکات کەسەر کـەوتوو بێت لەکارو باری داوە ئەنجامی باشیش بەدەست بهێنێت لە ڕێگەی دەست کەوتنی برادەرو هەڤالێکی زۆر کە هەردەم یارمەتی دەدەن لەکاروو باریدا هـەر بەهـەمان شێوەو بۆهەمان مەبەست خودای گەورە و میهرەبان لەپەیامی مرۆڤایەتی (قورئانی پیرۆز)دا تیشکی خستۆتە سەر ئـەم لایەنـەو هـانی بـەندەکانی دەدات کـە قسـەو ووتـەی چاك بکەن و ووشەی چاك هەڵبژێرن لەکاتی قسە کردنیان دا کەدەفـەرموێت

: ﴿ وقل لعبادي يقولوا التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ بينهم ﴾ الاسراء: ٥٤

لێرەدا خودای گـەورە داوا لەکۆمـەڵی بـاوەڕداران دەکـات کـە ووشـەو قسـەی چـاك هەڵبژێرن لەگفتو گۆو قسە کردنیان دا ئەگـەر وانەکـەن ئـەهلی مـەن نێوانیـان تێـك دەدات و لەیەکیان دەکات هەربەم پیٚیە خـودای گـەورە لـەقورئانی پـیرۆزدا باسـی پێغەمبەرمان (ﷺ) دەکـات کەدەفـەرموێت ﴿فبما رحمة الله لنت لهم ولو كنت فظاً غليظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفر لهم وشاورهم في الامر﴾ ال عمران: ١٥٩

ئەمەش بۆ ڕێپیشـاندانی بـاوەڕ داران و سـەر کردەکانـە بـۆ سـوودی قسـەی چـاك و گفتوگۆی باش لەگەڵ کۆمەڵ و تاك دا کە بەهۆی ئەم کردارە دەتوانـن کـار لـەدڵ و دەروونی دەورووبەریان بکەن و بۆ خۆیان ڕایان بکێشن وەبەم پیٚیەش دەبنـە یـەك قسەو یەك دەست لە کاز کردن بۆ پێش خستنی گـەل و لـەپارێزگاری وولاتیـش دا بەهەمان شێوە بەیەك دەست و بەیەك دڵ پارێزگاری لیٚ دەکەن.

٢- چاك كردنەوەی خەڵك

نزیك كردنەوەو چاك كردنەوەی نێوان خەڵك یەكێكە لەو كردەوە چاكانەی كەپێویستە رۆڵەكانی ئەم كۆمەڵەی لەسەر پەروەردە بكرێت و هان بدرێت بەرەو رواندنی ئەم هەستە لەناو دڵ و دەروونیان دا.

لەبەر ئەوەی نارێكی نێوان دووكەس یان دووكۆمەڵ لەوانەیە (بۆی هەیە) پەرەبسەنێ بۆ دووبەرەكی لەنێوان چەندین كەس و چەندین كۆمەڵ دا بەڵكو لەهەندێك جاردا لەنێوان دوو گەلیش وە زیاتر.

بەڵكو لەهەندێك جاردا گەلێك و یەك كۆمەڵ دەبن بەچەند لایەنێك و دوو بەرەكی دەنێتەوە لەنێوانیان دا بەشێوەیەك كە ئازارو زەرەر لە یەكتری دەدەن بۆیە پێویستە لەسەر مرۆڤەكانی ئەم كۆمەڵە كە كاربكەن بۆ چاك كردنەوەی نێوان ئەم كۆمەڵانە بەهۆی ئەو رەوشتە بەرزەی كەلە هەست و دەروونیان چاندراوە وەئەم كارەش تەنها لەو جۆرە كەسانە بەدی دەكرێت كەكەسانێ تریان خۆش دەوێت.

وەكاری چاكیان بۆ دەخوازن وەك چۆن بۆخۆیان ئارەزووی كاری چاكن و چۆن حەز لە بوونی ئاسایش و ئارامی دەكەن بەهەمان شێوە بۆ خەڵكانیش داوادەكەن وە ئەم كارەش خۆی لەخۆیدا واله خەڵك دەكات كەیەك بگرن وپشتی یەكتر بگرن وەك برایان وەئەم كردارەش یەكێكە لەداوا ئایەتییەكان كەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿إنما المؤمنون اخوة فأصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلكم ترحمون﴾ الحجرات: ١٠

بەهەمان شێوە نەهێشتن و داماڵینی شەڕو تەنگێشە لەنێوان دوو كۆمەڵ یاخوود دوو گەڵ لەواجبەكانی رۆڵەی ئەم كۆمەڵە یە كەپێویستە كاری بۆ بكەن بۆ هێشتنەوەی برایەتی و یەكێتی ریزی گەڵ و كۆمەڵ كە دەفەرموێت :

﴿وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلو فأصلحو بينهما﴾ الحجرات: ٩

لەکۆتایی ئەم باسە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کەچاک کردنەوەی نێوان خەڵک بەیەکێك لەو هۆکارانە دەژمێردرێت کە پارێزگاری لەیەکێتی گەل و نیشتمان دەکات و پێویستە لەسەر گەلان ڕەچاووی ئەم خاڵانە بکەن و ڕۆڵەکانیان لەسەر ئەم ڕەوشتانە پێ بگەیێنن لەرێگای دەزگا ڕۆشنبیر و پەروەردەیی یەکان دا ئەمیش گشتی بۆ مانەی کۆمەڵە بەشێوەیەکی یەکگرتوو، لەبەر ئەوەی بەیەکگرتن دەتوانین بگەینە هەموو ئامانج و ئاواتێك.

٢- هەواڵ پرسین و سەڵاو کردن

هەوڵ پەرسین وسەڵاو کردن لەڕەوشتە بەرزەکانی ئادەمیزادی پێش کەوتوو خوازو مرۆڤی کراوەیە وە لەسەر داواکاری خودای گەورەو میهرەبان پێوسیتە ڕۆڵەکانی گەل لەسەر ئەم ڕەوشتە بەرزە پەروەردە بکرێن لەبەر ئەوەی بەهۆی ئەم کردارە دەتوانرێت پارێزگاری لەپەیوەندییە کۆمەڵایەتی یەکان بکرێت بەشێوەیەك کەپێویستە بەهێز تریش بکرێت.

ئەوەی شایەنی باسیشە سەڵاو و هەواڵ پرسین سنووری گەلێك شت دەشکێنێت و گەلێك بەر بەستیش دەشکێنێت لەنێوان تاك و چینەکانی کۆمەڵ دا بەجۆرێك لەیەکتری نزیك دەبنەوەو بەئاسانی لەتەنگەشەو نائارامی باری یەکتر دەگەن بەجۆرێك مافی ئەوە بەیەکتری دەدەن کە بێنە ناو ئەم تەنگەشە کۆمەڵایەتیانەو بەڕاوێژکاری باسی باری خۆیان بۆ یەکتری بکەن و یارمەتی یەکتریش بدەن بۆ ڕزگار بوون و کۆتایی پێ هێنانی ئەم تەنگەشانە.

بەم کردارەش پەیوەندی نێوانیان بەهێزترو بەتێن تر دەبێت واتە لەیەکتری زیاتر نزیك دەبنەوە بەجۆرێك کەپشتیوانی و پشتی یەکتری دەگرن لەکاتی شەرو خۆشی دا وە ئەم هۆکارەش وەکو باسسمان کرد یەکێك لەداوا ئایینییەکان کە پێویستە لەسەر باوەڕدارن ڕەچاوی بکەن لەکارو بار ژیانی ڕۆژانەیان دا وەلەکاتی پەیوەندی

کردنیان لەگەڵ یەکتری دا کەلە پەیامی پیرۆزیدا دەفەرموێت: ﴿وإذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها او ردوها ان الله كان على كل شي حسيبا﴾ النساء: ٨٦
بەهەمان شێوەش داوا لەباوەرداران دەکات کەبۆ بەهێز کردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوانیان دا کە پێویستە هەواڵی یەکتری بپرسن و سەردانی یەکتری بکەن بەجۆرێك لەپێش وەخت داوای رێگاپێدانیان لێ بکرێ لەبەر ئەوەی رێکخستنی کات بەکێکە لەرەوشتەکانی مرۆڤی پێش کەوتوو کەخودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ياايها الذين امنوا لاتدخلوا بيوتا غير بيتكم حتى تستانسوا وتسلموا على اهلها ذلكم خير لكم لعلكم تذكرون﴾ النور: ٢٧

بەشی دووەم

کۆمەکی دەروون

یەکێك لە نەخۆشیەکانی سـەردەمی ئـەمڕۆمان کـە ئـادەمیزاد هەستی پێدەکات و پیەی دەناڵێنی و هەردەم هەوڵ دەدات لیی ڕزگار بێت ..... هەست کردنـە بـەوەی کە گوزەرانێکی تەنگ و ژیانێکی ناخۆش بەسەر دەبات.

ئادەمیزادی ئـەمڕۆ هـەردەم هەست بـەبێ ئارامی دڵ و دەروون و کـەم و کـوری دەکات بە جۆرێك وا دەزانێ ژیانی وەستاوەو هـەموو ڕێو شـەوێك لـە ژیـانی دا وەك یەك وایە وە هەردەم لە هەوڵ دان دایە بـۆ بەدەسـت هێنـانی ئـارامی دڵ و دەروون کەبە نرخترین و بەرزترین شت دادەنرێت بۆ بەردەوام بونی ژیانی ئادەمیزاد و ڕزگار بوونی لە نەخۆشی لە بەر ئەوەی گەلێ لەو نەخۆشی یانەی کـە تووشـی ئـادەمیزاد دەبێت هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەست کردنی ئادەمیزاد بەم سیفەتە کە دەبێتـە هۆی بەرز بوونی پاڵەپەستۆی خوێنی و تووش بوونی بەچەندین نەخۆشی دەروونی و چەندین تەگەرەی کۆمەڵایەتی ئینجا لەبەر ئەوە هەموو توانای خۆی دەخاتە گەڕ بۆ گەیشتن بە ئارامی لە ژیانی دا وەلە هۆیەکانی دەکۆڵێتەوە. وە لە پرسـیارکردنی دا ئایا هۆی ئەوە دەبێ چی بێت؟!

لە وەڵام دا هۆی ئەوە دەگەڕێتـەوە بـۆ ڕوو وەرگـێران و پشـت کردنـە لـە ڕێنمـایی خودای گەورە کە لە قورئانی پیرۆزدا ئاگادارمان دەکاتەوە و دەفەرموێت:

﴿ وَمَن أعرض عَن ذكري فإنَّ لهُ معيشةً ضنكاً ونحشرهُ يومَ القيمةِ أعمى ﴾ سـورة طه: ١٢٤

واتە هەرکەسێك ڕووی وەربگێڕی لە ڕێنمایی من و پشتی تیبکـات ئـەوا ئـەو کەسـە گوزەرانێکـی زۆر تـەنگی دەبێـت و ژیـانێکی نـاخۆش بەسـەر دەبـات وە لـە ڕۆژی دواییدا بە کوێری حەشری دەکەین.

وە بە پێچەوانەی ئەو کەسەوە باوەرداری راستەقینە نرخی ئارام بوون دەزانێت لە بەرئەوەی پێی گەیشتووە و دەزانێت ژیانی کامەرانی و پاك و خاوێن و بەرەکەت دار دەکات.

لە بەر ئەوەی هەرکەسێك بە باوەڕەوە و پڕ بەدڵ بڵێت (لا الہ الا اللّٰہ) دەچێت بۆ بە هەشت وەخودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت :

﴿ وننزل من القرآن ماهو شفاءٌ ورحمةٌ للمؤمنين ولا يزيد الظلمين إلاّ خسارةً ﴾ الاسراء: ٨٢

واتە لەم قورئانەدا دەرمان و چارە سەری هەیە بۆ باوەرداران وە چارەسەرە بۆ وەسوەسەو بێ ئارامی دڵ و سەرگەردانی وەمیهرەبانی‌یە بۆ باوەرداران. بەڵام بەپێچەوانەی ئەوان ستەمکارە بێ باوەرەکان سوودی لێ وەرناگرن تەنها زیان نەبێت .

وە بێجگە لەمانەش شوێن کەوتنی رێنمایی و بەرنامەی خودای گەورە بەرێك و راستی دەبێتە هۆی فراوانی سامان و دارایی و نازو نیعمەت وەدەبێتە هۆی دوور کەوتنەوە لەبەڵاو بەسەرهاتی خراپ کە ژیان تاڵ دەکات .

خودای گەورە لە قوئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿ .. ومن يتقِ اللّٰہ يجعل له مخرجاً ، ويرزقه من حيث لايحتسب ومن يتوكل على اللّٰہ فهو حسبهُ إنّ اللّٰہ بٰلغُ امرهِ قد جعلَ اللّٰہ لكلِ شيءٍ قدراً ﴾ الطلاق:٢، ٣

واتە هەرکەسێك لە خودا بترسێ و رێنمایی پەیامی خودا بکات خودا دەرگایەکی بۆ دەکاتەوە بۆ ئەوەی لە گیرو گرفتی رزگاری ببێت وەسامان و دارایی دەداتێ لەلایەك کە بەهیچ جۆرێك بە خەیاڵی دا نەهاتبێ کە لەم شوێنە سامانی بە دەست بکەوێت:

﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ الاعراف: ٩٦

واتە ئەگەر دانیشتوانی ئەو شوێنانەی کە سزا دراوون بڕوایان بهێنابایە وەخۆیان بپارێزابایە لەو شتانەی کە قەدەغەم کردبوون لەسەریان ئەوا دەرگای چەند پیت و سامانم لەسەریان دەکردەوە لە ئاسمان و لەزەوی دا بەڵام ئەمانە باوەڕیان نەهێنا بە پێغەمبەرەکانیان ئینجا ئێمەش سزامان دان بە هۆی ئەو کردەوە خراپانەی کە دەیان کرد.

بە گوێرەی ئەم ئایەتە ئادەمیزاد بەگوێرەی کردەوەی خراپ و چاکەکانی لە تەرازووی باوەردا سزا دەدرێتەوە بە مانای ئەوەی چەند تاوان بکەین زیاتر دڵ ڕەق و دڵ تەنگ دەبین لەبەر ئەوەی تاوان دەبێتە هۆی ڕەش بوونی دڵ وە دڵیش کەڕەش ببێت دەبێتە هۆی دوور کەوتنەوەی خاوەنەکەی لە خودای گەورە.

﴿ كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾

هەروەها تاوان و خراپە کردن دەبێتە هۆی کەم کردنەوە و داگرتنی پێ دانی سامان و دارایی بە خاوەنەکەی واتە (رزقی دەبەسترێت)

(لايزيدُ في العمر الاّ البُر ولا يردُّ القدر الاّ الدعاء وإنَّ الرجُلَ ليُحرَم الرزقَ بخطيئةٍ يَعمَلها) رواه ابن ماجة

واتە تەنها چاکە پەرە بە ژیانی مرۆڤ دەدات وەتەنها پاڕانەوە لە خودای گەورە نوسراو (القدر) دە گەڕێنێتەوە وە ئادەمیزاد بێ بەری دەکرێت لە رزق دان بەو خراپەیەی کەدەیکات ... وە لەگەڵ ئەوەش دا ئادەمیزاد هەندێك جار هەندێك کردەوە دەکات جگە لە خراپە کردنی ئەم کردەوەیە دەبێتە هۆی لە ناو چوونی چاکەکانیشی یەبێ ئەوەی هەندێك جار کە هەستیش پێ بکات.

بە مەبەستی گەیشتن بە کۆمەڵگایکی نمونەیی خودای گەورە و میهرەبان چەند ئەرك و خورەوشتێکی بە دیارخستوە کە پێویستە لە سەر باوەرداران پارێزگاری لەسەر بکەن و رێنمایی داواکاریەکانیش بن بە مەبەستی دارشتن و داهێنانی ئادەمیزادێکی بەسوود وە ئەم کردەوانە ی کە باسیان دەکەین لەم بەشەدا دەوریان هەیە لە پاراستن و پارێزگاری کردنی یەکێتی ریزی گەڵ لە لایەك و لە لایەکی ترەوە پەیوەندیەکی زۆر بەهێزیان هەیە لەسەر دڵ و دەروونی ئادەمیزاددا کە کاردەکەنە سەر پەیوەندیە کۆمە لایە تیەکانیان لە ژیانی رۆژانەیان دا وە لەم بەشەدا لە ژێر ناونیشانی کۆمەکی دەروون ئەم کردەوانە بۆ خوێنەری بەرێز روون دەکەینەوە.

رەنگە خوێنەر بیر لەوە بکاتەوە و پرسیار بکات ئایا ئەم کردەوانەچ پەیوەندیەکیان هەیە بەدەروونی ئادەمیزاد دا؟ وە ئەم کۆمەکیە لەکوێ دایە ؟

پەیوەندی ئەم کردەوانەی کەئیستا دەیخوێنیتەوەبە دوەروونی ئادەمیزاد لەیەك خاڵ دایەکتر دەگرنەوە ئەویش لە دڵە.

بەڵێ دڵی ئادەمیزاد ئەوخاڵەیە کەکردەوەکانی ئادەمیزاد لەگەڵ دەەوونی بەیەکتر دەگەن .

لەبەرئەوەی مێشکی ئادەمیزاد کاتێك ئەندامەکانی لەش ئاگاداردەکاتەوەو فەرمانیان لەسەر دەدات بۆ ئەنجامدانی چەند کارو کردەوەیەك سەیر دەکەی ئەگەر بێت و دڵی ئەم کەسە ئەم کارەی پێ خۆش نەبێت ئەوا لەپاش ئەنجام دانیدا تووشی دڵە راوکێ دەبێت وە ئەم دڵە راوکیە کار لەهەست و نەستی ئەم کەسە دەکات بەهۆی بیرکردنەوەی لەو کارەو ئەنجامەکانی دا.

بۆیە دڵ بەخاڵی بەستنەوە دادەنرێت لەنێوان دەروونی ئادەمیزادو کارو کردەوەکانیدا.

وەلەلای هەموو ئادەمیزادێك روون و ئاشكرایە لەوانەیە بەم كردارەش تێ پەرییبێت وەهەستی بەوە كردبێت كەدڵی وەكو تەزووی كارەبا وایە بۆگشت دەرروونی چۆن بەكەم و زیاد بوونی كار لەئامێرە كارەباییەكان دەكات بەهامان شێوە بەزیاد بوونی و كەم بوونی باوەر لەدڵی ئادەمیزاد كار لەدەرروونی دەكات.

وەسەبارەت بەپەیوەندی دڵ بەدەرروونی ئادەمیزاد پێغەمبەر (ﷺ) ئامـاژە بۆئـەم خاڵە دەكات كەدەفەرموێت: **(عن ابي عبدالله النعمان بن بشير رض الله عنهما قـال : سمعت رسـول الله (ﷺ) يقـول: ان الحـلال بـين وان الحـرام بـين وبينـهما امـور مشتبهات، لايعلمهن كثير من الناس فمن اتقى الشبهات ، فقد استبراء لدينه وعرضه ، ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام،كالراعي يرعـى حـول الحمـى يوشـك ان يرتع فيه الا وإن لكل ملك حمى الا وان حمة الله محارمه،**

الا وان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد الجسـد كلـه الاوهي القلب). رواه بخاري ومسلم

لێرەدا پێغەمبەر (ﷺ) بێت لەرێزی كۆتایدا ئاگادارمان دەكاتەوە لەدڵی ئادەمیزاد كەئەگەر ئەم دڵە بـاش بێـت وهـەموو لاشـەو ئەندامـەكانی ئـادەمیزاد بـاش دەبێـت وەبەپێچەوانەوە دەبێت ئەگەر بێت و ئەم دڵە خراپ بێت.

وەبەهەمان شێوە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت

﴿الا بذكر الله تطمئن القلوب﴾ سورة الرعد: ٢٨

واتە تەنها بەرۆیشتن لەسەر پەیام و پرۆگرامی خودای گەورە لەكارو كردەوەكانمان دا دڵمان دەحەسێتەوەو چۆنیەتی ئەم ئـارامی گرتنـەش پـەیوەندی بـەدووروونزیكی ئادەمیزادەوەهەیەبەرامبـەر بـەخودای گـەورە ئەمـەش بـەگوێرەی پلـەو پایـەی چاكەكانی ئادەمیزادە لەتەرازووی كردەوەدا.

کاری کۆمەکی دەروون لێرەدا بەهانا هاتن و ئاگادار کردنەوەی گشت کۆمەڵی ئادەمیزاد بووبەگشتی لەوچەند کردارو کردەوانەی کەکار لەتەرازووی باوەڕ دەکەن و بەلای خراپە دای ئەشکێنەوە لەلایەك لەلایەکی تر ئەنجام دانی ئەم جۆرە کردارو کردەوانە دەبێتە هۆی کار کردن لەسەر دڵ و دەروونی ئادەمیزاد بەجۆرێك هەر کردەوەیەك بەشێوەیەك کارو کاردانەوەی خۆی دەکاتە سەر ئادەمیزاد بەگوێرەی کار کردنیان لەسەر کردەوە چاکەکانی ئادەمیزاد لەبەر ئەوەی ئەم کردەوەچاکانەی کە ئادەمیزاد لەژیانی دا ئەنجامی دەدات لەتەرازووی باوەڕ بۆی پاشەکەوت دەکرێت وەبەگوێرەی کەمیو زۆری ئەم کردەوانە دڵ و دەروونی هەست بەخۆشی دەکاتو هێزی ئارام گرتنی پێ دەبەخشرێت بەرامبەر بەو تەگەرانەی کەدێنە پێشیەوە و بەسەریدا زاڵ دەبێت.

واتە چاکەکانمان بەکارێکی تازە بوونەوەی دەروون هەڵدەستن وەئەم کردەوانەی کەئێستا باسیان دەکەین هەریەکێکیان جۆرە کردارێکی هەیە لەسەر کۆمەڵ و تاك دا بەجۆرێك هەندێکیان کار لەدەروونی ئادەمیزاد خۆی دەکات وەکو هاوبەش دان بۆ خوداو باوەڕ بەجادووکەر وەهەندێکیان کار لەبەرامبەر دەکات وەکو حەسودی ریابازی وەهەندێکیان کار لەگشت کۆمەڵ دەکات وەکو بیدعە و دووڕووی پشتیوان بەخودای گەورەو میهرەبان بەکورتی باسی ئەم کردەوانە دەکەین بەپێی قورئان وفرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)

باسی یەکەم

کردەوە لەناو بەرەکان:

بریتین لەو سێ کردەوانەی کەدەبنــە هـۆی لـەناو چـوون و ڕەش کردنـەوەی گشـت کردەوە چاکەکانی پێش خۆیان ئەوانیش:

هاوبەشی دانان بۆ خودا، دووڕووی(نفاق) واز لەنوێژ هێنان:

وەئەم کردەوانە بۆیە پێیان دەڵێن لەناو بەرەکان چونکە دەبێتەهۆی بەتاڵ کردنــی تــەوازووی چاکــەو داشــکانی بــەرەو خراپــەو کارکردنیـــان لەســـەر دڵ و دەروونــی ئادەمیزاد بەجۆرێك هەموو سیفەتێکی ئادەمیزاد لەناو دەبەن.

ئەدی چۆن کاتێك تۆ باوەڕت بەبوونی خودای گەورە نەبێت یان تۆچەند بــت و دارو شتی بینراو دەپەرستی ودەیان کەیە هاوبەش بــۆ خــودای گــەورە و میــهرەبان ئایا ئەوە لەناو بردنــی هەستی مرۆڤایــەتی نیــە کــاتێك تــۆ بتێك کەلــە جێگــای خــۆی وەستاوەوبێ دەنگە یان کەسێك یان هەر شــتێکیتر لــەخۆت گــەورەتر بزانــی و بــی پەرستی و کرنۆشی بۆببەی ئایا ئەوە کەم کردنەوەی نیـیە لەپلــەی ئــادەمیزادییت، کەچۆن تو بیرناکەیتەوە لەو شتانە چۆن بیر لەئاسمان و لەدەورووبەرت ناکەیتــەوە کەتەنها خودای گەورە داهێنەری گشــت گــەردوونــە هەر خــۆی بەخشــەرو ڕۆزیــدەرو کەسیتر هاوبەشی ناکات.

کردەوەی یەکەم

هاوبەشی دانان بۆ خودای پەروەردگار:

مەبەست لە:

هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە واتە دانانی ســیفەتێك لەسیفەتەکانی خــودا و پــاڵ خستنی بۆ کەسێکی یان شتێك وە کو سیفەتی غەیب زانین.

یەکێك لە سیفەتەکانی ئادەمیزاد لەکاتی لەدایك بوونی‌یەوە هەتاوەکو مردنی هەست کردنی‌یەتی بە بونی خودایەك (واتە هەست دەکات بەداهێنەرێك وەیەکێك لەو تەگەرانەی کەتووشی ئادەمیزاد بووە لەم بارەیەوە هاوبەشی دانانە بۆ خودای گەورەو میهرەبان.

وەبەم جۆرە ئەم کارە بووە هۆی سەرلێ شێواندنی خەڵك لەلایەن چەند کەسانێکەوە بەناوی پیاوانی ئاین وە دەستیان کرد لە استغلال کردنیان بۆ مەبەستەکانی خۆیان کەئەویش سەرکردایەتی و دەوڵەمەند کردنی خۆیان بوو لەسەر حیسابی ئەو کۆمەڵە هەژارە ئەویش بەرێگەی دانانی هاوبەشی بۆ خوداو دانانی چەند خودایەك وەداوای پەرستنی ئەم خودایانەیان دەکرد لەکۆمەڵەکەو داوای قوربانیان لێدەکردن، هەروەها هاوبەشی دانان بۆ خودا سەرچاوەی گەلێك لەشەڕو ئاژاوەکانی مرۆڤایەتی بوو لەمێژووی دوورو رابردوودا چونکە ئەم دەستەیە ئەم کارەیان وەکو چەکێك بەکار دەهێنا بۆ بەستنەوەی مێشك و فکری خەڵك لەبوارێکی تەسکدا وەهانی کۆمەڵیان دەدا هەرکەس لەلای خۆیەوە بۆ بەسەر خستنی ئەو خوایانەی ئەو دایناوە وە لەوئەنجام دا شەڕ هەڵ دەگیرسا لەنێو کۆمەڵ دا وەچەندین کەس لەناو دەچوون و ماڵیان بەتاڵان دەبردرا.

بەم جۆرە کۆمەڵ رۆژ لەدوای رۆژ بەرەو پێش نەدەچوو وەبەرەو دواوە دەگەڕایەوەو نەهامەتی کۆمەڵی گرتبۆوە.

وەبۆ رزگار بوونی کۆمەڵ خودای گەورەو میهرەبانچەندین پەیامی بۆ زەوی ناردە خوارەوە کەلەکۆتایی هەموویان پێغەمبەر(ﷺ) بوو ئەویش لەرێگەی هۆشیار کردنەوەی خەڵك و داوای لێ کردنیان بۆ باوەڕهێنان بەخودای تاك و تەنیاو واز هێنان لەهاوبەشی دانان بوو بۆ خودای گەورەو میهرەبان وەنەفی سیفەتی بابایەتی

و کوڕایەتی‌یان کرد وەبەم جۆرە تاوەکو ئاخر پێغەمبەر ئەم کارە بەردەوام بوو هەروەکو خودای گەورەو میهرەبان لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً احد﴾

بەڕاستی باوەڕهێنان بە هاوبەشی بۆ خوا (تعدا) کردنە لەسەر (ذاتی) خودای تاك و تەنیا، لەبەرئەوەی کاتێك تۆ باوەڕ دەهێنی بەهەر هاوبەشێك بۆ خودا وا دەگەیێنێت کەتۆ (ذاتی) خودا تاوانبار دەکەی بەنەتوانین کەئەمەش پێچەوانەی هەموو بەڵگەیەکی بینراوە وە بەهیچ جۆرێك مێشك قەبووڵی ناکات لەبەرانبەر توانای خودا دا.

هەروەها لەبەر گەورەیی ئەم گوناهە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا لەیەکێك لەیاساکانی بڕیاری داوە کەبەهیچ جۆرێك لەوکەسانە خۆش نابێت لەڕۆژی دوایی‌دا کەهاوبەشیان بۆ داناوە کەدەفەموێت: ﴿ان الله لايغفر ان يشرك به ويغفر مادون ذلك لمن يشاء ومن يشرك بالله فقد افترى اثماً عظيماً﴾ النساء: ٤٨

واتە خودا خۆش نابێت لەوەی هاوبەشی بۆ بنرێت و هیچ شتێك بکرێ بەهاوبەشی وەخۆش دەبێت لەهەر گوناهێك بێجگە لەوە لەڕۆژی دواییدا چونکە لێ خۆش بوون لەدەستەڵاتی خوادایە هەرچەندە گوناهیشی کردبێ جگە لەهاوبەش پەیدا کردن چونکە ئەو کەسە گوناهێکی زۆر گەورەی کردووە و بۆیە لێ خۆش بوون نایگرێتەوە وەهەر لەبەر گەورەیی ئەم کردەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) لە فەرموودەکانی‌دا کەباسی گوناهە گەورەکانی کردووە دانانی هاوبەشی بۆ خودا لەپێشەوەی گوناهە گەورەکان داناوە کە دەفەرموێت: (**الا انبئكم باكبر الكبائر ثلاث: الاشراك بالله ، وعقوق الوالدين، وشهادة الزور**) رواه مسلم

واتە گەورەی هەرە گوناهە گەورەکان سێیە یەکەمیان هاوبەش دانان بۆ خودا، دووەمیان ئازار دانی دایك و باوك، وسێیەمیان شایەدی بەدرۆدانە.

گەورەیی ئەم کردەوەیە لەوە ناوەستێت بەڵکو دەبێتە هۆی لەناو چوونی کردەوە چاکەکانیشمان کەلەپێش ئەم کردارە بەد ناوە ئەنجام دراوە وەخودای گەورە وەکو ئاگاداریەك بۆ ئادەمیزاد یاخود بڵێین بۆ هۆشیار کردنەوەی ئادەمیزاد بۆ دوور کەوتنەوەی لەو کردەوەیە دەفەرموێت:

﴿ولقد اوحی الیك والی الذین من قبلك لئن اشرکت لیحبطن عملك ولتکونن من الخاسرین﴾

لێرەدا خودای گەورە مەبەستی پێغەمبەرمانە (ﷺ) کەپێی دەلێت کەبەتۆو بە پێغەمبەرەکانی پێش تۆش گوتراوە و ڕاگەیاندراوە کە جگە لەخوا یەکێکی‌تر بپەرستی هەموو کردەوەت لێ ڕەش دەبێتەوەو دەچیتە ریزی ئەو کەسانەی کەزەرەرمەندو ڕەنجەڕۆن.

لێرەدا خودای گەورە نموونەیەکمان بۆ دەهێنێتەوە بۆ سوور بوونی کەلەو گوناهە خۆش نابێت هەرچەندە چاکەکانت زۆر بێت کەپێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر ئەم گوناهە بکات هەموو کردەوەکانی ڕەش دەبێتەوەو دەچێتە ریزی دۆڕاوەکان ئەی ئەگەر ئێمە بیکەین کە کردەوە چاکەکانمان بەرامبەر بە چاکەکانی پێغەمبەر (ﷺ) ناکاتە خالێك لە دەریایەك وەبۆ هەمان مەبەست خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی سەرلێ شێواویی و دڵە ڕاوکێی هاوبەش دانەرەکانمان بەم شێوەیە بۆ باس دەکات کە دەفەرموێت: ﴿...ومن یشرك بالله فكأنما خر من السماء فتخطفه الطیر او تهوی به الریح فی مكان سحیق﴾ الحج: ٣١

واتە هەرکەسێك هاوبەش بۆ خودا دابنێ وەکو ئەوە وایە کە بەربێتەوە لەئاسمان و باڵندە بیگرێتەوە وەبی قەپێنێ یان باڵی پێوە بنێ بەرەو شوێنێکی دوورو لەناو بەر.

وەلەبەر گەورەیی ئەم گوناهە لەناو بەرە وام بەچاك زانی هەندێك باسی جۆرەکانی هاوبەشی دانان بۆ خودا بکەم کە ئەویش دابەش دەبێتە سەر سێ بەش:

١- الرزق (ڕۆزی دان) **٢- عبادە الاصنام (بت پەرستی)**

٣- باوەڕنەکردن بەشتێك لەو شتانەی خودای گەورە باسی کردووە لەنەبینراوەکان.

١- سامان و دارایی دان (الرزق)، ڕۆزی دان:

لەلای هەموو ئادەمیزادێك ڕوون و ئاشکرایە کەوا هیچ کەسێك لەتوانایدا نییە کەببێتە داهێنەری و سوودی پێ بگەیەنێ وهەردەم ببەخشێو هیچ وەرنەگرێت لەبەرامبەری دا، بەڵکو بەندە هیچی لەدەست دانییە لەسوود گەیاندن یاخود ڕێگەگرتن لەپەرەسەندنی ئەم ئادەمیزادە بەڵکو خودا تەنها خاوەنی سوودو ڕێگە گرتن و هەموو ئەو شتانەیە کە پێشکەش دەکرێت بەئادەمیزاد بەبێ بەرامبەر.

خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: ﴿ما يفتح الله للناس من رحمة فلا ممسك لها وما يمسك فلا مرسل له من بعده وهو العزيز الحكيم﴾ فاطر: ٢

واتە هەر چاکەو بەهرەیەك خودا بەرە لای بکات و بینێرێ بۆ خەڵکی وەهەر ڕەحمەت و بەزەیی یەکی خۆی دەربارەی هەر کەسێك بکات لەهەر ڕوویێکەوە هیچ کەسێك و ڕاگیر کەرێك لەتوانای دا نییە ڕێگای لێ بگرێ لەپاش ناردنی وەبە پێچەوانەوەش وەتەنها خودای گەورە زاڵە بەسەر هەموو شتێك دا، بەڵێ تەنگیو تاریکی توانای نییە بەرامبەر بەبەزەیی وتوانای خوادا وەهەرکەسێك بەزەیی خودای لەگەڵ دابێت ئەم باوەرە دڵی ڕووناك دەکاتەوە بەتیشکی توانای خودا

وەدڵی بەرەوئارامی دەبـات باڵـە هـەر شـوێنێکیش دا بژیـت بازژیـانیش گـران بێـت بەڵکو هەردەم هەست بەئارامی دەکات و سەردەکەوێ بەسەر هەموو ئەو تەگەرانەی کەدێتەپێشیەوە با هەموو ئادەمیزادی جیـهان لـەدژی رابوەسـتن و ڕێگـەی دەسـت کەوتنی ڕۆژی لێ بگرن باهـەوڵ بـدەن و نەخشـە بکێشـن بـۆ لـەناو بردنـی ئـابووری ئەمانە هەموو هیـچ نی‌یـە بەرامبـەر بـەقاپی خـودای گـەورە کـە هـەردەم کراوەیـەو هەموو ئەم پیلانانە لەناو دەبات.

بەڵام بەداخەوە کەوا دەبینین هەندێك کەس هەن باوەڕیان وایە کەچەند کومەڵێك لەتوانایان دایە سوودیان پێ بگەیەنن وسامان ودارایی‌یان پێ بدەن وەهەمیشە هەوڵ دەدەن لێیان وەربگرن بەڵام بێ سوودەو هەرچەندی دەکەن ناگەنە مەبەست لەبەرئەوەی بیرناکەنەوە کە خودا داهێنەرو سامان دەرەوە ئەوەی ئەوان بیری لێ دەکەنەوە گشتی هاوبەشی دانانە بۆ خودا وادەزانن ئەگەر لەو کۆمەڵە دابڕین سامانیان دەبڕێت وکەم دەبێتەوە بۆیە هەوڵ دەدەن بەهەر چۆنێك بێت دڵی ئەوکومەڵە ڕازی بکەن وەهەرچی‌یەکیان بووێت پێ‌ی هەڵدەستن بەبێ پرسیار کردن لەجۆری ئەو کارەو بۆ پێ‌ی هەڵبستن، ئەمەش گشتی‌دەگەڕێتەوە بۆ باوەڕی ئەم جۆرە کەسانە بەخودای گەورەو میهرەبان چونکە هەموو کەسێك کەباوەڕی هەبێت بەخودای گەورە لەسەری دا واجبە کەباوەڕی هەبێت کەتەنها خودا ڕۆژی‌و سامان دەدات و کەم و زۆر دەکات بەپێی زانینی خۆی بەسەر هەموو شتێك دا وەخۆی دەزانێت بەرژەوەندی لەچی دایە کاتێك سامان و دارای فراوان دەکات بۆ کەسێك و چ کاتێك پێویستە وەچ کاتێك کاتی فراوان کردنە بۆیە دەڵێم فراوان کردنە چونکە خودای گەورە ڕۆژی بۆ هەموو کەسێك داناوە لەکاتی لەناو سکی دایکی دایە تاوەکو ڕۆژی مردنی ئەمەش بەگوێرەی ژیانی دەبێت بەڵام سامانی هەندێك کەس فراوان دەکات بۆ چەند مەبەستێك کەهەر خۆی دەزانێ هۆی چی‌یە یاخود کەی

دەکاتەوە پاش فراوان کردنی خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿اللّٰه يبسط الرزق لمن يشاء من عباده ويقدر له ان اللّٰه بكل شيء عليم﴾

العنكبوت: ٦٢

واتە خودا رۆزی فراوان دەکات بۆ هەر کەسێك لەبەندەکانی کەخوا مەیلی ببێ وتەنگ و کەمی دەکات بۆ ئەو کەسەی کەفراوانی کردوە بۆی لەبەر ئەوەی خودا لەهەموو شتێك زانایەو ئاگادارە.

هەروەها خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿ياايها الناس اذكروا نعمت اللّٰه عليكم هل من خالق غير اللّٰه يرزقكم من السماء والارض لا اله الا هو فأنى تؤفكون﴾ فاطر: ٣

واتە ئەی ئادەمی بەتێکرایی بیربکەنەوە لەچاکەی خودا بەسەر تانەوەو باسی بکەن ئایا هیچ دروست کەرو دامێنەرێکی تر هەیە لەخودا کەرۆزیتان بدات لە ئاسمان و زەوی یەوە؟ کەواتە بۆچی یادو باسی ئەو خودایە ناکەن بەتاك تەنیا و سوپاسی ناکەن؟ بێگومان هیچ پەرستراوێکی راستەقینە نی‌یە بێجگە لەو خودایە دروستکەرو رۆزی‌دەرە کەواتە چۆن ئێوە لائەدەن و روو وەردەگێرن لەوبروا راستەو لەو پەرستنە راستە، بەراستی جێگای داخە ئادەمیزاد بەو هەموو تەواوی بیرومێشکیەوە وابیر بکاتەوە رۆزی لەدەستی کەسانی‌تردا هەیە بێجگە لەخوداو توانای سوودو زەرەر گەیاندنیان هەیە، ئادەمیزاد کاتێ بیر لەو کەسانە دەکاتەوە سەری سوردەمێنێ کەچۆن ئەمانە بەم شێوەیە لایان داوە لەو رێگا راستە وەسوپاسی خودا ناکەن بەڵکو تەنها گوێ رایەڵیشی ناکەن زۆر بەداخەوە وەخوای گەورە لە قورئانی پیرزدا دەفەرموێت: ﴿امن هذا الذي يرزقكم ان امسك رزقه بل لجوا في عتو ونفور﴾ تبارك: ١٢

واتە ئایاكێ دەتوانێت سامان و ڕۆزی تان بدات ئەگەر ئەو خودایە هۆیەكانی لێ گرت؟ بەڵكو لەدڵ ڕەقێ و گەورەیی خۆیان بەردەوام بوون و لەڕێگای ڕاست ودوور كەوتنەوە.

خوێنەری بەرێز هەموو بەڵگە بینراوەكانێ پێشمان هەموو بۆ چوونەكانی ئەو كەسانە بەدرۆ دەخاتەوەو بچوكترین نموونەش ئەو زیندەوەرە بچووكانەیە كە چۆن خودای گەورە ڕۆزیان دەدات یان ئەو باڵندانەكە سەیریان دەكەین چۆن خۆراكیان دەست دەكەوێت.

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: **(لاتياس من الرزق ماتهز هزت رؤوسكما فان الانسان تكدة امة احمر، ليس عليه قشرة ثم يرزقه الله عز وجل)** رواه ابن ماجة

واتە دڵ تەنگی نەتان گرێت كاتێك ڕۆزیتان سەرتان لێ دەشێوێنێ وكەم زیاد دەكات لەبەر ئەوە ئادەمیزادكاتێك لەدایك دەبێت تەنها توێكلیشی پێوەنییە لەپاشان خودای گەورە ڕۆزی وسامانێ دەداتێ لەكۆتاییدا دەڵێم هەركەسێك كەتەنها بیری بۆ ئەوە بچێت كە كەسێك یان هەر شتێك دەبێتە هۆی ڕۆزی دانێ ئەوا ئەو كەسە هاوبەش بۆ خودا پەیدا دەكات و لەڕێگای ڕاست لادەدات و دەردەچێت، وە یەكێك لە گوناهە گەورەكان ئەنجام دەدات.

لەبەر ئەوەی ئەوانەی ئەو داوای ڕۆزیان لێ دەكات ئەوانە لەتوانایان دانییە تەنها بەقەدەر دەنكە گەنمێك ڕۆزیان بدەنێ بەڵكو خودا خاوەنی هەموو شتێكە كەواتە پێویستە داوای ڕۆزی لەو بكەن ڕووی خۆمان وەربگێڕین بۆلای خوداو داوای لێ بكەن ئەویش بەزانایی خۆی ڕۆزیمان بۆ فراوان دەكات.

٢- بت پەرستی (عباده الاصنام)

خراپترین و گەورەترین پیلان و كردەوە كەتووشی ئادەمیزاد بوو لەسەر دەمی كۆن وتازەدا (فتنة القبور)بووكە دەبێتە هۆی لەخشتە بردنی ئادەمیزادو ڕاكێشانی

بەرەو هاوبەشی پەیدا کردن بۆ خودای گەورە و میهرەبان بەکردارێکی دارێژراو وبە جۆرێك کە ئەو کۆمەڵە ئەو قەبرانەیان پەرست و چەند هەیکەلێك و شێوەێکیان لەسەر دروست کردن وێنەی ئەوانەنیان لەسەرکێشا.

وەبەرە بەرەتاوەکو ئەم بتانەیان لەگەڵ خودای گەورە پەرست بت پەرستی هەموو ئەوشتانە دەگرێتەوە کەدەپەرسترێ لەبەردو دارو رۆژو ئاگرو...هتد، لەپاڵ پەرستنی خودای گەورە یاخود بەبێ پەرستنی خودای گەورەو میهرەبان کەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆز دابۆمان باس دەکات، کەدەفەرموێت: ﴿قال نوح رب انهم عصوني واتبعوا من لم يزده ماله وولده الا خسارا﴾ نوح: ٢١

وەهەروەها دەفەرمەێت: ﴿وقالوا لاتذرن الهتكم ولاتذرن ودا ولاسواعا ولا يغوث ولايعوق ونسرا﴾ نوح: ٢٣

وەبۆ زیاتر روون کردنەوەی ئەم کارە بۆ بارەداران خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿فاجتنبوا الرجس من الاوثان﴾

بەلام لەسەردەمی ئەمڕۆمان دا لەگەڵ ئەم هەموو پێشکەوتنە لەبواری زانست و زانیاریدا ئامیزاد ئەگەر بێت و هەندێك بیر لەچۆنیەتی دروست کردنی خۆی بکاتەوە، دەگاتە ئەوەی کەتەنها خودای گەورە شایستەی پەرستنەو ئەو بت و داراو بەردانە هیچیان لەدەست نایێت لەڕووی سوود پێ گەیاندن و بەخشین بەڵکو لەشوێنی خۆیان وە ستاون و ناتوانن تەنها جوولەیەکیش بکەن و لەجێگای خۆیان دابجولێنەوە وەئەم هۆکارەش بەخراپترین لەناوبەردرەنرێت بۆ دەروونی ئادەمیزاد کەچۆن ئەوبتەی کەبەدەستی خۆی دروستی دەکات کڕنۆشی بۆ دەبات و داوای شتی لێ دەکات ئەی ئەوەکەم کردنەوە نیە لەشوێنی ئادەمیزاد کە بەو هەموو بیرو زانیاریەی کە خودای گەورە پێی داوە هەڵدەستێ بەپەریستنی داروبەردو ئاگر

و ڕۆژ...هتد، کەبەرەو سەدی بیست و یەك دەچین و دنیا لەو پەڕی پێشکەوتن و پێکەوە بەستن و نزیك بوونەوەی شارستانیەتی دایە هەندێك لەو کۆمەڵانە هێشتان بەو کردارە هەڵدەستن.

وەلەبەر گەورەیی ئەم کردارە کە بەخراپترین کردەوەو ڕەوشتی ناشرین ترین ئادەمیزاد دادەنرێت بەرامبەر خودای گەورە بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: کەخراپترین سزایان دەدات لەبەر ئەوە بیرکردنەوە ئەو هەڵبەستێنەی کەبەخودای گەورە دەکەن بەهۆی ئەو گومانە خراپانەی کە بیریان لێ دەکەنەوە:

﴿ويعذب المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات الظانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء وغضب الله عليهم ولعنهم وأعد لهم جهنم وساءت مصيراً﴾ الفتح: ٦

وەهەروەها جگە لەپەرستنی دارو بەردو ڕۆژ...هتد هەندێك کەس وا دەزانێ کەسەرۆکەکانیان لەتوانایان دایە کە زەرەرو قازانج وداهاتووی خەڵك دیاری بکەن ئەمەش جۆرێکە لەهاوبەش دانان لەسیفەتێك لە سیفەتەکانی خودای گەورە، بۆیە ئایینی موسڵمانیەتی داوای لەم کۆمەڵە دەکات بۆ ڕزگاری بوون لەم کۆمەڵایەتی‌یەدا کەدەفەرموێت:

﴿قل يأهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولانشرك به شيئاً ولا يتخذ بعضنا بعضا ارباباً من دون الله فإن تولوا فقولوا اشهدوا بأنا مسلمون﴾

آل عمران: ٦٤

حەزوو ئارەزوو یەکێکە لەوشتانەی کەئادەمیزاد لەسەرەتای دروست بوونیەوە لەباوکە ئادەم و دایکە حەواوە تاوە کو ئێستا کاری لێ دەکات، بەجۆرێك بەدوای دەکەوێت و بەگوێی داوایەکانی دەکات و لەپێناویدا بەخت دەکات هەموو شتێکی بەرزو بەنرخ هەرچەندە ئەمەش ببێتە هۆی زەرەر پێ گەیاندن و لەناو چوونی

لەهەندێك كات دا كە دەفەرموێت: ﴿افرايت من اتخذ الهه هواه واضله الله على علم وختم سمعه وقلبه وجعل على بصره غشاوة فمن يهديه من بعد الله افلا تذكرون﴾ الجاثية: ٢٣

٣- باوەڕ نەكردن بەشتێك لەو شتانەی خودای گـەورە باسـی كـردوە لەنـەبینراوەكان (الغيب):

هەمووشتێك بەپێچەوانەی خۆی دەناسرێت، رەش بەهۆی سپی دەناسرێت هەروەها بەم جۆرەش باوەر بەكفر دەناسرێت.

باوەڕ بریتی‌یە بەبڕیاردان بەبوونی خودای گەورە و باوەڕ هێنان بەهەموو شتێك كـە پێغەمبەر (ﷺ) بۆمانی هێناوەو لـەخودای گـەورە و میـهرەبانی گێراویەتـەوە، واتـە لەسەر موسڵمان دەبێت باوەڕی هەبێت بەهەموو ئەوشتانەی كەپێویسـتە بـۆ تـەواو كردنـی باوەرەكـەی كـەدەبێت بـاوەڕی هـەبێت (بـەخودای گـەورەو، رۆژی دوایـی، فریشتەكان،پێغەمبەران، القدر (نوسراو)، كتابەكانی خودای گەورە).

وەنـا بێـت موسڵمان بـاوەڕی هـەبێت بەهـەندێك و بـاوەڕی نـەبێت بەهـەندێكی تـر لەبەرئەوەی هەر كەسێك وابكات ئەوا دەردەچێـت لـەئایینی موسـڵمانیەتی وەلەبـەر ئەوەی شوێنێكی ناوەندی نیە لەنێوان كفرو باوەڕدا، وەهیـچ شـك و گومـانی تیـادا نیە كەباوەڕ بوون بـەخودای گەورە سـەرچاوەی گشـت خـێرو خۆشـی‌یەكە لەسـەر ڕووی زەوی دا وەباوەڕنـەهێنان پـێ‌ی دەبێتـە سـەر چـاوەی هـەموو خراپیـەك و نەهامەتیەك باوەر هێنان بە خوای گەورە وا لە ئادەمیزاد دەكات كە بە شـێوەیەكی نمونـەیی‌و رێـك پێـك كردەوەكـانی لەگـەڵ دەوروبـەری‌دا رێـك بخـات ئەمـەش سەرچاوەكەی دەگەرێتەوە بۆ باوەر هێنان بەوەی كە خـودای گـەورە ئاگاداره بـە كردەوەكانی دیارو نادیاری كە ئەنجامی دەدات بۆیە رێگای راسـت دەگاتـە بـەر لـە كاتی ئەنجام دانیان دا.

کردەوەکانی دیارو نادیاری کە ئەنجامی دەدات بۆیە رێگای راست دەگاتە بەر لە کاتی ئەنجام دانیان دا.

وە باوەڕ بوون بە رۆژی دوایی دەبێتە هۆی رۆیشتنی خەڵك و راستە رێ بوونیان لەسەر پەیامی موسڵمانیەتی وە لە پێناو رازی بوونی خودای گەورەد رێگای چاکە دەگرنە بەر.

وە باوەڕ هێنان بە خودای گەورە وا لە دەروونی ئادەمیزاد دەکات کە هەست بە ئارامی بکات بە جۆرێك وەکو تریسکانێك دڵی رووناك دەکاتەوە لە تاریکی دونیادا بە پێچەوانەوە ئادەمیزاد هەردەم هەست بەوە دەکات کە هەردەم لە ژیانی ناتەواویو بۆشایی و کەم و کوری هەیە بە جۆرێك کە بۆشاییك پر دەکاتەوە بۆشایەکی تر سەر هەڵدەداتەوە باشترین رێگا بۆ رزگار بوون لەم نەخۆشییەدا لەسەر ئادەمیزاد پێویستە خودای گەورە یاد بکاتەوەو لە بیری نەکات لە کاتی ئەنجام دانی کردارەکانیدا وە بەم جۆرە ئارامی تووشی دڵ و دەروونی دەبێت کە دەفەرموێت:

﴿الذين آمنوا وتطمئنُ قلوبهم بذكر اللهِ ألا بذكر الله تطمئن القلوب﴾

الرعد: ٢٨

جگە لە مانەی باسمان کرد یاد کردنەوەی خودای گەورە لە کردارەکانمان دا رێگەیەکە بۆ دەست کەوتنی لێهاتوویی‌و زانیاری کە بە خاڵێکی گرنگ دادەنرێت بۆ خۆشی ئادەمیزاد لەبەر ئەوەی ئەو کەسەی کە هەردەم خودای گەورەی لە یادە وای لێ دەکات کە بیر لە دروست کراوەکانی خودای گەورە بکات و بە دوای زانینی هۆیەکانی دروست کردن بگەرێت لە ژیاندا وە سەر بکەوێت بەسەر ئەو تەگەرانەی کە دێنە پێشەوە لە ژیانیدا بە جۆرێك کە بریاری لەجێو رێگای راست بگرێت.

٣- دووڕوویی (النفاق)

دووڕوویی بریتی‌یە لەیەك نەگرتنی قسەو کردەوەی خاوەنەکەی واتە بەقسە شتێك دەڵێت وەبە کردەوەش شتێکی تر دەکات.

وە دووڕوویی دوو جۆری هەیە یەکەمیان دووڕوویی لەباوەڕ وە دووەمیان دووڕووی لەکردەوە.

وەبابەتی ئێمە یەکەم بەش دەگرێتەوە واتە دووڕووی لەباوەڕ.

دووڕووی لەباوەڕ دووەم کردەوەیە لەکردەوە لەناو بەرەکان کەدەبنە هۆی لەناو چوونی کردەوە چاکە کانمان پاش هاوبەش دانان بۆ خودا.

هۆی ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ ئەو سیفەتە خراپەی کە ئەو کۆمەڵە پێی هەڵدەستن کەجۆرێك لەفێل وغش بەکاردەهێنن لەگەڵ موسڵمانان دا بۆ ئەوەی (رضای) موسڵمانان بەدەست بهێنن لەلایەك و لەلایەکی‌تردا بۆ ئەوەی لەتوڕەیی کۆمەڵ موسڵمانان دڵنیا بن‌و بتوانن لەنێوانیاندا بژین بەبێ ئەوەی تووشی هیچ تەگەرەیەك بن و لەدەرەوەش کاتێك لوە کۆمەڵە دادەبڕێن ناوی موسڵمانان پیس دەکەن کاتێك بەو کردەوە خراپانە هەڵدەستن ئەم هۆکارەش لەلایەن هەموو کەسێك دیارە کەڕۆژێ چەندین کەس لەو جۆرە کەسانە دەبینین کەلەمزگەوت لەگەڵ کۆمەڵی موسڵمانان نوێژ دەکات وبەڕەواڵەت زۆر خوێن شیرینەو دڵسۆزو بەباوەڕدار دیارە بەلام کە دەچێت بۆ کار یان هەر کردەوەیەکی‌تر بێت سەیر دەکەی چەندین پیلان و غش لەگەڵ برای موسڵمانی دەکاتو بەناوی موسڵمانێتی لەخشتەی دەبات، هۆی ئەمەش دەگەرێتەوە کەئەو جۆرە کەسانە لەدوو دڵی دان لەباوەڕهێنانیان بەخودای گەورە و میهرەبان وە هەردەم لەدڵە ڕاوکێ دان بەرامبەر بە باوەڕیان بەخودای گەورە وە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەموێت: ﴿ومن الناس من يقول آمنا

باللّٰه وباليوم الاخر وماهم بمؤمنين، يخادعون اللّٰه والذين امنوا وما يخادعون الاانفسهم وما يشعرون﴾ البقرة: ٨-٩

ئەم دوو ئایەتە ڕاستی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ دیاری دەکات و سیفەتی باوەڕداریان لێ دووزدەکاتەوەو بەدرۆزن وفێڵ باز ناویان دەبات کە ئەمانە فێڵ لەخوداو موسڵمانان ناکەن بەڵکو فێڵ لەخۆیان دەکەن هەر لەسورەتی (البقرة) لە (١٢) ئایەتی یەکەم دا خودای گەورە لە (٢) ئایەت باسی موسڵمانان و لە (٢) باسی کافرەکان دەکات بەڵام بە (٧) ئایەت باسی منافقەکان دەکات ئەمەش لەبەر گەورەیی ئەو کردەیەو گرانایی لەسەر کۆمەڵی موسڵمانان.

وەدەڵێن موسڵمانان باوەڕیان بریتی‌یە لەکەمی عقل وزانین واتە موسڵمانان لەبێ مێشکی خۆیان باوەڕیان هێناوە وگاڵتە بەموسڵمانان دەکەن.

﴿واذا قيل لهم امنوا كما امن الناس قالوا انؤمن كما امن السفهاء الا انهم هم السفهاء و لكن لايعلمون ﴾ البقرة: ١٣

بەم جۆرە بەردەوام بوون و گەمەوگاڵتە پێ کردن بە موسڵمانان بووە هۆی ئەوەی کەدڵی ئەو جۆرە کەسانە بەتاڵ ببێتەوە لەباوەڕی ڕاست وە دوور بکەونەوە لەڕێگای ڕاست و بەرەو هەڵدێرو لەناو چوون بچن بەجۆرێك کەوابیر بکەنەوە کەدەتوانن لەلێپرسینەوەی خودا ڕزگارین ئەمەش هەمووی لەبەر پیس بوونی باوەڕیان بەخودای گەورەو هەست کردنیان بەوەی کە دەتوانن فێڵ لەخوداو پێغەمبەر (ﷺ) بکەن کەخودای گەورە بۆ ڕوون کردنەوە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿ان المنافقين يخادعون الله وهو خادعهم واذا قاموا الى الصلواة قاموا كسالى يراءون الناس ولا يذكرون الله الا قليلا﴾ النساء: ١٤

وە یەكێك لەرەوشتەكانی منافقەكان بەدرۆ باوەڕهێنانە واتە درۆزنـن و درۆ زۆر دەكەن لەقسەكانیان وە ئەمەش بۆ ناسینەوەی ئەو كەسانەیە هەر بۆیە خـودای گەورە سورەتی منافقون بەم ئایەتە دەست پێ دەكات كەدەفەرمووێت:

﴿اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله والله يعلم انك لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون﴾ المنافقون:١

وە بۆ زیاتر روون كردنەوەی ئەم كردارە خراپەو پـەیوەندی توندی ئـەو كەسـانە و ڕۆیشتنیان لەسەر ئەو رێگایە بەجۆرێك كە هەر سوێند بەدرۆ دەخۆن تـاوەكو رۆژی قیامـەت بـەڵكو كـار لەمـەش ناوەسـتێت بـەجۆرێك لـەرۆژی قیامـەتیش لـەكاتی لێپرسینەوە پەنا دەبەنە بەهەمان رێگا واتە بەدرۆ سوێند دەخۆن كە دەفـەرموێت:

﴿يوم يبعثهم الله جميعا فيحلفون له كما يحلفون لكم ويحسبون انهم على شيء الا انهم هم الكاذبون﴾ المجادلة: ١٨

وەلەبەر ئەوە ئەم جۆرە كەسانە هەرچەندە خێرو چاكە بكـەن لێ یـان وەرناگـیرێت وەهەردەم لێیان ڕەش دەبێتەوەو بەسەریان دادەرێتەوە لەبـەر ئـەوكارە خراپـەی كەپێی هەڵدەستن وە خودای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿قل انفقوا طوعا او كرها لن يتقبل منكم انكم كنتم قوما فاسقين﴾ التوبة: ٥٣

وەهەر لەبەر گەورەیی و خراپی ئەم کردەوەیە خوای گەورە رەدی داوای پێغەمبەر (ﷺ) دەداتەوە کە دەفەرمووێت: ﴿سواء عليهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم لن يغفر الله لهم ان الله لايهدي القوم الفاسقين﴾ المنافقون: ٦

وە بۆ بەدیار خستنی و ناسینی ئەم کۆمەڵە بەشێوەیەکی باشتر لە قورئانی پیرۆزدا خودای گەورە بۆمان روون دەکاتەوەو بە (فاسق) ناویان دەبات ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەم کۆمەڵە یەکەم جار باوەڕیان هێنا بەڵام لەپاشان پەشیمان بوونەوەو کافر بوون پاش باوەڕ هێنانیان وە ئەوان باوەڕیان بەڕۆژی دوایی نییەو هیچ حسابێك بۆ خودا دانانێن تەنها حساب بۆ دەورووبەری خۆیان دەکەن لەو خەڵکانەی کەلەگەڵیان دادەژین وە کارو باری خۆیان هەر لەو سنورە بچووکە رێك دەخەن وەسوێند بۆ موسڵمانان دەخۆن بەدرۆ بۆ ئەوەی رازیان بکەن کە دەفەرموێت: ﴿يحلفون لكم لترضوا عنهم فان ترضوا عنهم فان الله لا يرضى عن القوم الفاسقين﴾ التوبة: ٩٦

وە دەرئەنجامی ئەم کۆمەڵەیە ئاگری دۆزەخە بەجۆرێك کەخودای گەورە بەدوای دوژمنانی خۆی دەیان کاتە نێو ئاگری جەهەنەم کە ئەوانیش کافرەکانن (بێ باوەڕەکان) بەڵکو لە هەندێك شوێن دا پێکەوەیان کۆ دەکاتەوە لەئاگری دۆزەخ دا کە دەفەرموێت: ﴿ويعذب المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات الظانين بالله ظن السوء عليهم دائرة السوء وغضب الله عليهم ولعنهم واعد لهم جهنم وساءت مصيرا﴾ الفتح: ٦

وە دڵی باوەڕدا تسلیم بوونەوەیە بۆ خودای گەورەو میهرەبان و بەگوێی کردن و گوێڕایەڵی داوایەکانی پێغەمبەرە (ﷺ) و پەیرەو کردنی پەیامی ئیسلامە لەلایەن

ئادەمیزادی باوەڕدار بەڵام ئەم کۆمەڵەیە (منافقەکان) لەبەر پیسی باوەڕیان کە هەردەم لەرزین دا بەرێ دەگرن لەئایەتەکانی خوداو بەپێچەوانەی داخوازییەکانی کاردەکەن پێوەری باوەڕ کە خاوەنەکەی لەنفاق رزگار دەکات بریتییە لەرازی بوون بەحوکمی خودا لەلایەك و لەلایەکی تریش رازی بێت بەدادوەری پێغەمبەر (ﷺ) بێت لەبەر ئەوەی هەر کەسێك گوێ رایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) بکات ئەوا وەکو ئەوە وایە کەگوێ رایەڵی خودای گەورەی کردووە بەمانایەکی تر گوێ رایەڵی داخوازییەکانی خودای گەورە بەستراوە بەگوێ رایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) کە دەفەرموێت: ﴿من یطع الرسول فقد اطاع اللّه﴾ النساء: ٨

کاری نفاق لەسەر کۆمەڵگادا:

بزرنییەو ڕوون و ئاشکرایە لەلای هەموو کەسێك کەخواری (نفاق) رەوشتێکی ترسناکە بەتایبەتی لەسەر کۆمەڵی موسڵمانان چونکە هەر لەپرێك دا ئەم جۆرە کەسانە هەموو حسابێك لەموسڵمانان تێك دەدەن و بەپێچەوانەی ئەو شتانەی کە داوایان لێ دەکرا کار دەکەن و دەبنە تەگەرەو رێگر لەپێش موسڵمانان ئەویش بە دروست کردنی بۆ شایی بۆ کۆمەڵی موسڵمانان وە لەئەنجامدا دەبنە هۆی تێك دانی ریزی موسڵمانان چونکە وەکو هەر رێکخستنێکی کۆمەڵایەتی کەقیادەی کۆمەڵ بکات کاتێك هەندێك لەئەندامانیلەژێرەوە هەر کارێکی وابکەن کەبە پێچەوانەی پرۆگرامی ئەم قیادەیە بێت کە بۆ رێکخستنی ئەم کۆمەلەیەی دای دارێشتووە ئەوا ئەم قیادەیە دەکەوێتە مەتر سیەوە لەبەر ئەوەی لە (تصور)ی ئەم قیادەیەدا نییە کە ئەم کەسانە لەنێوان رێکخستنی دا هەیەو والێ هەڵدەگەرێتەوەو ریزی قیادە تێك و پێك دەدەن وە لەئەنجامدا دەبنە سەرچاوەی زیان بۆ گشت ئەم پیلان و رێسایانەی کە قیاد بۆکۆمەڵی دارشتووە لەبەئەوەی هەموو بریارێك کەپەیوەندی

بەکۆمەڵەوە هەبێت لەقیادە دەردەچێت هەوەروەها بریاریش دەدات ئاخۆ چ بریارێك دەربچێت وە چی دەبێت بپارێزرێت وە بشاردرێتەوە وە هەموو ئەم شتانە کاردەکاتە سەر (معنویاتی) ئەم کۆمەڵەیە بەلەبەر ئەوەی تەنها قیادە دەتوانێت راستیو کاتی ترس و چۆنیەتی پاراستنی ئاسایش بزانێت و بی پێوی بەگوێرەی ئەو زانیاریانەی کە دای ریشتووە بۆ ئەو مەبەستە.

وە ئیمڕۆ چەندین شێوەو جۆرەها پیلانی منافقەکان دەبینین کە بەکاری دەهێنن بۆ شەڕ فرۆشتن و چاڵ هەڵکەنین بۆ کۆمەڵی موسڵمانان بەبێ سنوور و بە بەردەوامی بە هەموو شێوەیەك هەوڵدەدەن بگەنە هەموو بەشەکانی کۆمەڵ بۆ ئەوەی جۆرێك لە دوودڵی دروست بکەن بۆ موسڵمانان و باوەڕەکەیان لێ پیس بکەن بە جۆرێك لە هەندێك کات دا کار دەکاتە ئەوەی پەیام و کردەوە موسڵمانیەکان بکەنە خاڵی دەست پێکردن و پشت بەستن بۆ سەر لێشیواندنی کۆمەڵی موسڵمانییەتی.

خودای گەورەو میهرەبان لە قورئانی پیرۆزدا شێوەو رەوشتەکانی ئەو دووڕووو ناپاکانەی بۆمان روون کردۆتەوە بۆ ئەوەی لەکەس بزر نەبن وەهەموو خەڵك بیان ناسێ وە بۆ ئەوەی باوەڕداران و راست گۆیەکان تێی نەکەون ئاگاداریان دەکاتەوە لەم رەوشتە ناپاکە ئەمە لەلایەك و لەلایەکی تر مەبەست لە روون کردنەوەی رەوشتی ئەو کۆمەڵەیە بۆ رزگار بوون ی ئەو کەسانەیە کە بە نەزانی تێی کەوتوون تاوەکو داوای لێبووردن بکەن لە خودای گەورە کە دەفەرموێت:

﴿ ... أشحة على الخير أولئك لم يؤمنوا فأحبط الله أعمالهم وكان ذلك على الله يسيرًا﴾ الحجرت: ١٩

خودای گەورە لەو ئایەتدەا رەوشتێك لە رەوشتەكانی ئەو دووروو ناپاكانەمان بۆ دیار دەكات كە ئەو كۆمەڵە زۆر رەزیلن لەسەر چاكە وە هیچ لە تواناو سامان و دارایی و شتی خۆیان بەخت ناكەن بۆ چاكە لەگەڵ ئەوەش دا قسەی درێژو زل دەكەن وە بێجگە لە زمان درێژی هیچی تریان لێنایەت بۆ چاكە كردن وە هۆیەكەشی دەگەڕێتەوە بۆ باوەڕنەهێنانیان بە خودای گەورە و باوەر تێكەڵی دڵنیان نەبووە لەبەر ئەمە خودای گەورە كردەوە چاكەكانیشی رەش كردۆتەوە وە بەدیاری خست كە كردەوەكانیان وەرناگرێت لەبەر ئەوەی بۆ خودای گەورە نەیان كردووە بەڵكو لەبەر خەڵك كردوویانە ئەم كارەش لەسەر خودا ئاسانە لە هەموو كاتێك دا كەدەفەرموێت:

﴿ذلك بأنهم اتبعوا ما أسخط الله وكرهوا رضوانه فأحبط أعمالهم﴾ محمد: ٢٨

واتە ئەم كۆمەڵە كاریان نەدەكرد بۆ رازی بوونی خودای گەورەو بەدوای ئەو شتانە كەوتن كە بووە هۆی تورەیی خودای گەورە لەبەر ئەوە خودای گەورە گشت كارە چاكەكانیان بەتاڵ كردوونەوەو سڕیەوە.

هەروەها پێغەمبەرمان (ﷺ) لە فەرموودەكانی‌دا رەوشتەكانی ئەم كۆمەڵەمان بۆ دیاری دەكات:

(عن عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) قال: أن النبي (ﷺ) قال: اربع من كن فيه كان منافقاً خالصاً او من كان فيه خصلة منهن كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها اذا اؤتمن خان واذا حدث كذب و اذا عاهد غدر واذا خاصم فجر)

رواه بخاري

واتە چوارشت هەیە هەر كەسێك ئەم چوار شتەی لێ بێتە جێ ئەوا (منافقە) وە هەركەسێك تەنها یەكێك لەو شتانەی تێدا بێتە جێ ئەوا رەوشتێك لەرەوشتەكانی

(منافقەکانی) تێدا بەدی دەکرێت هەتا وەکو وازی لیٚ دێنێت وە ئەو چوار شتەش ئەمانەیە:

١-ئەگەر ئەمانەتی لەلا بەجیٚ بهێنرێت خیانەتی لەگەڵ دا دەکات.

٢-ئەگەر قسەبکات درۆ لەگەڵ قسەکانیدا دەکات.

٣-ئەگەر وەعد بدات کەشتێك نەکات ئەوا وەعدەکەی بەجیٚ ناهێنێت و ئەنجامی دەدات و (غدر) بۆ خۆی دەهێنێتەوە.

٤-وەئەگەر بەشەڕ بێت لەمەودای شەرع دەردەچێت و هەموو شتێك ئەنجام دەدات و دەیکات لەو شەڕەدا.

عن ابن عمر (رضي الله عنها) قال: رسول الله (ﷺ) : (ظهرت لهم الصلاة فقبلوها وخفيت لهم الزكاة فاكلوها، اولئك هم المنافقون) متفق عليه.

ئەم فەرموودەیە ڕەوشتێکی تری ئەم کۆمەڵەیەمان بۆ بەدیاری دەکات کە نوێژ دەکەن لەبەر ئەوەی بەئاشکرا نوێژ دەبیٚ بکریٚ بەلاٚم زەکات دان بەنادیاری ئەنجام دەدرێت ئەوانە زەکات نادەن و دەیخۆن.

کۆتای بەم بابەتە دەهێنین بەم ئایەتە کە خودای گەورە دەفەرموێت:

﴿ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار ولن تجد لهم نصيراً . الا الذين تابوا واصلحوا واعتصموا بالله واخلصوا دينهم لله فاولئك مع المؤمنين وسوف يؤت الله المؤمنين اجراً عظيماً﴾ النساء: ١٤٥-١٤٦

ئەم ئایەتە یەکێك لەهەرە میهرەبانیەکانی خوداو لیٚ بووردنی بەرامبەر بەندەکەی بەدیار دەکات کە ئەم کۆمەڵەیە پاش ئەو هەموو خراپیو کردەوە نالەبارانەی کەئەنجامیاں دەدەن خودای گەورە لێیان دەبوورێت بەچەند مەرجێك

١-تۆ بەبکەنٚ و جارێکیتر نەگرێتەوە سەر ئەو خراپیانەی کەدەیان کرد.

٢-نیازو کردەوەکانیان چاك بکەن.

٣-دەستیان گرتبێ بەپەیامی خوداو بەپێی ئەم پەیامە کاربکەن.

٤-هەموو کردەوەیەکیان تەنها لەبەر خودا بیکەن وهیچ نیازێکی تریان لێی نەبێت وەهەر کاتێك ئەو چوار مەرجەیان بەدەست هێنا ئەوا لەگەڵ بڕوا داران دەبن و بێگومان لەدا هاتوودا چ پاداشتێك دەدا بە بڕوا داران.

وە ئەم مەرجانەش شتێکی زۆر نیە ئەگەر بێت و بەراورد بکرێت بەو تاوانە گەورەیەی کە ئەنجامیان داوە و سڕینەوەی هەوڵ و تێکۆشانێکی تایبەتی دەوێت وخودای گەورە ئەوەشی نیشان دان ئەویش بەئەنجام دانی ئەو چوار مەرجە بەئومێدا ئەوەین کەهەر کەسێك ئەو ڕەوشتانەی لەخۆی بەدی دەکات خۆی پاك بکاتەوەو ئەو ڕێگایە بگرێتەبەرپێش ئەوەی لە ڕۆژی دوایی بکەونە بەشی هەرە ژێری دۆزەخ کەبە هیچ شتێك ئەو کاتی چارە سەری ناکرێت.

٣- واز لەنوێژ هێنان (ترك الصلاة)

سێیەم کردەوەیە لەو کردەوە لەناو بەرانەی کە دەبنە هۆی لەناو بردنی چاکەکەنمان هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ گرنگی نوێژ کردن کە بەدووەم بناغەی ئیسلام دادەنرێت وەیەکەم شتە کەلە ڕۆژی دوایدا پرسیارمان دەربارەی تیادا دەکرێت وەئەگەر بێت و لەو ڕزگار بین و دەرچووی ئەواڵ پرسینەوە کانی پاشترت زۆر باش دەبێت.

وەنوێژ یەکێکە لەواجبە فەرز کراواکانی سەر باوەڕداران کەدەبێت لەکاتی وساتی تایبەتی خۆیدا بەجێ بگەیندرێت وە بەهیچ جۆرێك نابێت پشت گوێ بخرێت کە دەفەرمووێت: ﴿إن الصلاة كانت على المؤمنين كتاباً موقوتاً﴾

کۆمەڵگای نموونەیی

ئەگەر بێت و سەیری کرداری نوێژ کردن بکەیت دەبینی بەکارێکی کۆمەلایەتی گرنگ هەڵدەستیٚ ئەگەر بەشێوەیەکی رێك وپێك ئەنجام بدرێت و رێك وبخرێت لەبەر ئەوەی لەهەموو گەرێکێك نزیکەی مزگەوتێك دەبینرێت بەلایەنی کەمەوە کاتێك کە باوەڕداران لە رۆژێك دا پێنج جار بانگ دەکرێن بۆ کۆبوونەوەو نوێژ کردن زیاتر پەیوەندیان بەیەکتریەوە دەبێت وە مەلای مزگەوت دەتوانێت بەکارێکی رێکخستنی کۆمەلایەتی هەلبستێت لەرێگەی باس کردنی باری ژیان و تەنگێشەی هەندێکیان کەلەژیانی رۆژانە تووشی دەبن وەئەگەر ئەم کەسە لەرۆژانە نەیتوانی لەهەر پێنج جار بچێت بۆ مزگەوت ئەوا لە کۆبوونەوەی گەورەتر کە کۆبوونەوەی هەینی‌یە باس لەباری ژیانی بکرێت و هاوکاری بکرێت بۆ چاك کردنیٚ لەلایەن باوەڕداران لەسەر ئاستی گەرەکەکان وەپلە پلە تادەگاتە حەج کردن کەبەکرداری کۆبوونەوەی گەلان دادەنرێت بەشێوەی کۆمەڵ کۆمەڵ کەدەتوانرێن لەو کات دا باسی باری ژیانی گەلان بکرێت و داوای یارمەتی و هاوکاری لەگەلانی تر بکرێت لەبەر ئەمە دەتوانین بڵێین نوێژ بریتی‌یە لەو دیاری‌یەی کە خودای گەورەو میهرەبان پێشکەشی کردووە بەباوەڕدارەکان وەنوێژ وەکو پەیوەندی‌یەکی تەلەفۆنی وایە لەگەڵ خودای گەورە کە تۆ لەرۆژێك دا پێنج جار ئەوکارە دووبارە دەکەیتەوە لەچەند کاتێکی دیاری کراوداو لەبەرامبەر خودای گەورە دەوەستێت و پەیمان دووبارە دەکیتەوە داواشی لیٚ دەکەیت لەو شتانەی کە ناتوانیت ئەنجامی بدەیت کەبۆت ئاسان بکات.

وە پێش ئەوەی باسی نوێژ نەکردن بکەین وای بەباش دەزانم کە هەندێك لە گرنگی‌یەکانی نوێژ کردن باس بکەین.

گرنگی نوێژ کردن:

یەکەم: یەکێك لەگرنگی‌یەکانی نوێژ کردن لەقورئانی پیرۆزدا ئامازەی بۆ کردووە ئەوەیە کە کردوویەتی‌یە بەڕەوشتێك لەڕەوشتەکانی باوەڕداران کە بەخاڵێکی جیاوازی داناوە لەگەڵ بێباوەڕەکان و دووڕووەکان دەفەرمووێت:

﴿الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلاة ومما رزقناهم ينفقون﴾ بقرة: ٣

وەگرنگی‌یەکی زیاتر بەدیار دەکات کەنابێت بەهیچ جۆرێك پشت گوێ بخرێت هەرچۆنێك بێت دەبێت بەجێ بگەێندرێت ئەگەر تۆ لە سەفەر کردنیش دابیت یاخود لەکاتی شەڕ یان لەکاتی نەخۆشیش دابیت هەر دەبێت پاێزگاری لێ بکەی کەدەفەرمووێت.

﴿حافظوا على الصلاة والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين﴾

بەجێ هێشتن وتەرك کردنی نوێژ لەڕەوشتی بێ باوەڕەکانە کە خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا بۆمان روون دەکاتەوەو دەری دەخات کەنوێژ نەکردن ئادەمیزاد دەباتە کۆمەڵی هاوبەش پەیدا کرەکان کە دەفەرموێت:

﴿واقيموا الصلاة ولاتكونوا من المشركين﴾

هەروەها دەری دەخات کەکۆمەڵی دووڕووەکان (المنافقين) یەکێك لە ڕەوشتەکانیان ئەوەیە کە کاتێك بۆ نوێژ کردن هەڵدەستن بەتەمبەڵی‌و گرانایی هەڵدەستن کەدەفەرمووێت:

﴿ان المنافقين يخادعون الله وهو خادعهم واذا قاموا الى الصلاة قاموا كسالى﴾

دووەم: نوێژ کردن پەیوەندیە لەنێوان بەندەو خودادا وەدووبارە کردنەوەیەکی بەردەوامە بەبەندایەتی کردن بۆ خودای گەورە بەجۆرێك کەلەکاتی ئەنجام دانی‌دا دڵ و دەروون خاوێن دەکاتەوە بەجۆرێك والەئادەمیزادی بەباوەڕ دەکات لەکاتی دڵ

تەنگی‌دا کەپەرۆشی تێدا بێتەوەو لەخراپە کاریو نارەوا دووری دەکاتەوە ئەم گرنگی‌یەش بەقورئانی پیرۆزدا خودای گەورە ئاماژەی پێ کردووە کە دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلاة ان الله مع الصابرین﴾ البقرة: ١٥٣

وەهەروەها دەفەرمووێت: ﴿واقم الصلاة ان الصلاة تنهی عن الفحشاء والمنکر﴾ العکبوت: ٤٥

سێیەم: نوێژ یەکەم کردەوەیە لەکردەوە خواپەرستی‌یەکاندا کە ئادەمیزاد دەبێت پی‌ی هەلبستێ لەکاتی باوەڕهێنانی‌دا هەروەها بەهەمان شێوە بەیەکەم کردار دادەنرێت کەپێویستە ئەو کەسانەی کە دەگەڕێنەوە نێو موسڵمانیەتی‌و تۆبە دەکەن ئەنجامی بدەن پێش زەکات دان و خوا پەرستی یەکانی‌تر.

لێرە پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا بۆچی نوێژ پێش زەکات دان خستراوە؟ لەوەڵام دا لەبەر ئەوەی زەکات دان مەرجی تایبەتی خۆی هەیە وە لە ساڵێك دا تەنها یەك جار لەسەر مایەی خاوەنەکەی وەردەگرێت وەئەگەر بێت و زەکات پێش بخسترابووایە دەبوایە ئێمە بوەستین لەسەر ئەوکەسانەی کە باوەڕیان بەئاینی موسڵمانان کردوە تاوەکو زەکات دەدەن بۆ ئەوەی بزانێت ئایا ڕێگای ڕاستی گرتووە یان بەناو باوەڕی هێناوە بەڵکو نوێژ باشترین بەڵگەیە لەسەر ڕاستگۆیی ئەو کەسانە.

ئەمە لەلایەك لەلایەکی‌دیەکەدا نوێژ کردن کارێکی ڕۆژانەیەو مرۆڤ پێنج جار پی‌ی هەڵدەستێ بەڵام زەکات دان لەپارەو سەرمایە دەبێت تەنها یەك جار لەساڵێك دا وە وەپارەش لە کاری ڕۆژانە پەیدا دەبێت وە گرنگی وگەورەیی نوێژ لێرەدا بەدیار دەکەوێت کەتۆ قوربانی بەوکاتە دەدەی کەلەو ڕۆژانە دەبیتە سەر بۆ نوێژ کردن و بۆیە نوێژ کردن پێش زەکات خستراوە کەدەفەرمووێت:

﴿فان تابوا واقاموا الصلاة واتوا الزكاة فاخوانكم في الدين ونفصل الايت لقوم يعلمون﴾ التوبة: ١١

ئەوەی باسمان کرد چەند نموونەیەك بوو کەلە قورئانی پیرۆزدا باس لەگرنگی نوێژ دەکات لەژیانی رۆژانەی ئادەمیزادو لەژیانی کۆتاییدا.

هەروەها لەفەرموودەکانی پێغەمبەریش (ﷺ) چەند نموونەیەك دەهێنینەوە بۆ ئەوەی زیاتر بتوانین لەگرنگی نوێژ بگەیین و بزانین پاداشتی کردن و سزای واز لێ هێنانی چییە.

عن ابي هريرة: (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ): قال: الصلوات خمس والجمعة الى الجمعة كفارات لما بينهن مالم تغش الكبائر) رواه مسلم والترمذي.

واتە هەر پێنج نوێژەکان ونوێژی هەینی تا ئەو هەینی دەبن بەکەفارەتی ئەو گوناهانەی کە لەنێوانیان دا دەکرێن بەمەرجێك گوناهی گەورە نەبن.

عن ثوبان (رض الله عنه): عن النبي (ﷺ) قال: عليك بكثرة السجود لله فانك لاتسجد لله سجدة الا رفعك الله بها درجة وحط عنك بها خطيئة)

رواه مسلم والترمذي.

واتە هەتا دەتوانین نوێژێکی زۆرو بێ شومار بکە بۆ خودا چونکە هەموو جارێك کە کڕنووش بۆ خودا دەبەیت خودا یەك پایە بەرزت دەکاتەوەو یەك گوناهیشت بۆ دەسڕێتەوە.

(عن ابي قتادة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: قال الله تعالى عزَّ وجلَّ: إني افترضت على أمتك خمس صلوات وعهدتُ عهداً عندي انه من جاء يحافظ عليهن لوقتهن ادخلته الجنة ومن لم يحافظ عليهن فلا عهد له عندي) رواه ابو داود

پێغەمبەرمان (ﷺ) لە خودای گەورەو میهرەبانەوە بۆمان دەگێڕێتەوە کە خودای گەورە دەفەرموێت: من پێنج نوێژم لەسەر گەلی تۆ داناوە، وە پەیمانیشم کردووە لەگەڵ خۆم دا کە هەر کەسێك بەرێك و پێکی لە کات و ساتی خۆیدا بیان کات ئەوا دیبەمە بەهەشت وەهەر کەسێك ئاگاداریان نەکات ئەوا هیچ پەیمان و بەلێنێکی لەسەر من نییە.

هەروەها لەکردەوەکانی پێغەمبەر (ﷺ) کە ئەنجامی دەداو گرنگی نوێژ کردنی بۆمان بەدیار دەخست دەگێڕنەوە کە لەکاتی دڵتەنگی دا داوای لەبلال کردووە کە بانگ بدات بۆ نوێژ کردن هەروەها لە هەرکاتێك کە کارێکی بەهات بایە پێشەوەو لەبەری نەڕۆشیتبایە هەڵدەستا نوێژی دەکرد بۆ ئەوەی کارەکەی بۆ ئاسان بێت.

واز لەنوێژهێنان

لەبەر گرنگی توێژ لەلایەك و لەلایەکی دیکە وەکو باسمان کرد کە (رخصەت)لە هەموو جۆرەکانی خواپەرستی هەیە تەنها لەنوێژ کردن دا نەبێت بۆیە بەجێ هێشتنی و نەکردنی نوێژ کارێکی زۆر گەورەیە وەدەبێتە هۆی ڕەش بوونەوەی کردەوە چاکەکانی خاوەنەوەکەی.

پێغەمبەرمان (ﷺ) سەبارەت بەنوێژ زۆر بەتووندی باسی ئەم کردەوە خراپەی کردووە کە دەفەرمووێت: **(العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركهافقد كفر)**

واتە: ئەو سنوورەی لەنێوان باوەڕدارو بێ باوەڕدران دا هەیە نوێژە وەهەرکەسێك بەجێی بهێڵێت کافر دەبێت وە هەر کەسێك نوێژ نەکات وە باوڕیشی پێ نەبێت بەکافر دادەنرێت واتە جیاوازی لەنێوان موسڵمان و کافر نوێژە کەیە ئەگەر نوێژەکەت.نەکرد لەخۆت بترسێ لەکفر.

چونکە بەڕاستی نوێژ بەڵگەی بەندایەتی تۆیە بۆ خـــودای گـەورەو میــهرەبان جانەوەی لەنوێژ دوور کەوتەوە واتە لە موسڵمانەتی دوور کەوتۆتـەوە چونکە نوێژ نـەکردن واتـە رازی نـەبوون نەبـە پـەیامی خـوداو رازی نـەبوون بەبەندایـەتی خـودا چونکە ئەگەر تۆ رازی نەبوویت نێوچەوانی خۆت بۆ خـودا دابنێیـت واتـە تـۆ خـۆت بەگەورە دەزانیــت بەرامبـەر بـەخوداو تـۆ خـودا بەشـایەنی ئـەوە نـازانی کـەنوێژی بۆبکەیت هەر بـۆ یەشـە خـودای گـەورەو میـهرەبان نوێـژ کـردن دەکاتـە نیشـانەی بەندایەتی وە دەفەرموێت: ﴿قل لعبادى الذين آمنوا يقيموا الصلاة﴾ ابراهيم: ٣١

واتە ئەی محمد (ﷺ) بڵێ بەو بەندانەی مـن کـە باوەڕیـان هێنـاوە بـانوێژ بکـەن بـۆ ئەوەی ببێتەنیشانەی بەندایەتی بۆ من.

وەنوێژ کردن پەیوەندی تۆ بۆ کۆمەڵی موسڵمانان بەدیار دەخات چونکە ئەگەر تۆ بـەزمان هـەر بڵـێی مـن موسـڵمانم هیـچ بەکـەڵك نایـەت ئەگـەر تـۆ نوێـژ نەکـەی و (هوية)ی موسـڵمانیت وەر نـەگریت چونکـە نوێـژ کـردن بەرەگەزنامـەی موسـڵمانان دادەنرێت چۆن تۆ کەدەچیتە هەر شوێنێك وە بۆ ئـەوەی لـەو شـوێنە بناسـرێیت و بەدیار بکەوی کەسەر بـەچ وڵاتێکـی پێویسـت بەهـەڵگرتنی ڕەگەزنامـە هەیـەو ئـەو زانیارە پێویستانەی تیادا بـەدیار دەخرێت بەهـەمان شـێوە نوێـژ کـردن نیشـانەی ئەوەیە کەتۆ ئادەمیزانێکی بەسوودی کۆمەڵی موسڵمانانی.

وەئەوەی بەبەردەوامی نوێژەکانی ئەنجام بدات بـەبێ کـەم وکـوڕی و بەتـەواوی بـۆ خودای گەورەو میهرەبان ئەنجامی بدات بزانە چۆن بۆی دەبێتە ڕووناکی و خۆشـی و شادی، بزانە چۆن پێغەمبەر (ﷺ) کەباسی نوێژ دەکات دەفەرموێت: **(من حـافظ عليها كانت له نوراً وبرهاناً ونجاتاً يوم القيامة ومن لم يحافظ عليها)** رواه الطبراني.

واتە ئەوەی بەردەوام بێت لەسەر نوێژەکانی و بەتەواوی بیکات بۆ خودا بەنیازێکی ساف نەك بۆ ریابازی بیکات ئەوا بۆی دەبێتە ترسکایی‌و ڕووناکیێ وەرزگاری دەبێت لەئاگری دۆزەخ.

وە ئەوەی پارێزگاری لەسەر نەکات لەدینادا تیرسکای‌و ڕووناکی لەسەر دەم‌و چاوی نابینێ وەهیچ کەلکێکی نی‌یە کەبڵێ من موسڵمانم و رزگاریشی نابێت لەگۆرەپانی رۆژی دوایی‌دا.

هەر دەربارەی ئەو بابەتە خودای گەورە باسی نوێژ کەران دەکات کە ئاگاداری نوێژەکانی خۆیان نین کە دەفەرموێت.

﴿فويل للمصلين ، الذين هم عن صلاتهم ساهون﴾ الماعون: ٤،٥

زاناکان زۆر بەیان دەفەرموون کە (ویل) ناوی شوێنێکی زۆر گەرم وناخۆشە لەئاگری دۆزەخ.

وەمانای ئەم ئایەتە بەم شێوەیە واتە زۆر ناخۆشی‌و ناهەمواری بۆ ئەو نوێژ کەرانەی کەئاگاداری نوێژەکانیان نین لەکاتی خۆیان ئەنجام نادەن.

ئینجا ئەگەر نوێژ کەرێك کەنوێژێك بکات و دووان نەکات یان نوێژەکانیان بەدوادەخەن و لەکاتی خۆیان ناکەن ئەو هەموو ناخۆشی‌یەی هەبێت ئەدی ئەوەی کە هەر نوێژ ناکات دەبێت چ ئازارێکی هەبێت هەروەها دەفەرموێت:

﴿فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غياً﴾

مريم: ٥٩

واتە ئەو پیاو چاکانەی ئەوەی وایان لێ پەیدا بوو کەئاگاداریان لەنوێژەکانیان نەدەکرد لەجیاتی نوێژ کردن کەوتن دوای (شهواتی خۆیان ئەمانە سەر شۆڕی دنیاو قیامەتن وە دۆزەخ چاوەڕوانیان دەکات.

جیاوازی نێوان نوێژ کردن ونوێژ نەکردن دا :

خودای گەورە دەفەرموێت: ﴿افنجعل المسلمین کالمجرمین مالکم کیف تحکمون﴾
القلم: ٣٥

واتە ئایا حسابی موسڵمانان و حسابی تاوانباران وەکو یەکە لەحیساب کردن دا نەخێر ئەمەش هەر گیز نابێت، هەروەها دەفەرموێت.

﴿کل نفس بما کسبت رهینة الا اصحاب الیمین في جنات یتسالون عن المجرمین ، ماسلککم في سقر قالوالم نك من المصلین ولم نك نطعم المسکین وکنا نخوض مع الخائضین﴾ المدثر:

واتە هەرکەسێك بەرپسیارە لەخۆی وەبەهەشتیەکان سەیری ئەو کەسانە دەکەن کەلە دۆزەخ دان وە لەو تاوانبارانە دەپرسن کەچی ئێوەی توشی دۆزەخ کرد؟ ئەوانیش وەڵام دەدەنەوە کە یەکەم هۆی تووش بوونیان ئەوە بوو کەنوێژیان نەکرد.

بابزانن ئەو کەسانەی کەنوێژ ناکەن کەخودای گەورە بەتاوانبار ناویان دەبات و هەر بۆیەش کوشتن شایەنی ئەو نوێژ نەکەرانەیە کە کۆڵەگەی باوەڕیان شکاندووە.

وەهەر کەسێك کە نوێژ نەکات دەچێتە دەرەوەی کۆمەڵی موسڵمانان وهیچ پەیوەندیەکی بەو کۆمەڵە نامێنێت وە بەڵگەشمان لەسەر ئەوە فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) کەدەفەرموێت:

(لتنقضن عروة الاسلامي عروة عروة فکلما تنقض عروة یثبت الناس بالتي یلیها فاولها نقضا ، الحکم وآخرها الصلاة)

واتە ئێمە کە موسڵمانین موسڵمانێتی بەئێمە گرێ دراوە بەچەند گرێیەك وەئەو موسڵمانە چەند لەو موسڵمانیەتی دوور بکەوێتە ئەو گرێیانە یەك یەك دەکرێتەوە

وەیەکەم گرێ کەدەکرێتەوە بریتی‌یە لە کـار نـەکردن بـەقورئان وە هـەر گرێ یـەك کەدەکرێتەوە موسـڵمان پرووەکاتـە گـرێ یـەکی‌تر تـاوەکو خـۆی پێـوە بگرێـت وە هەرە کۆتایی گرێ کەخۆی پێوە بگرێت نوێژە.

لێرەدا بۆمان روون دەبێتەوە کە ئەگەر بێت و نوێژ نەکەی واتە هیچ شـتێك نـەماوە لەموسڵمانیەتی کەخۆی پێوە بگرێت وەبەم جۆرە لەکۆمـەڵی بـاوەڕداران دەچێتـە دەرەوە، بەڵێ نوێژ کردن ئاخیر گرێیە کەبت بەسـتێتەوە بەموسـڵمانیەتی لـێرەدا لەو باسانەی کە باسمان کرد دەگەینە بنچینەیەك ئەویش نوێژ کردن بەرزترین پلەی بەندایەتی‌یەو نوێژ نەکردن نزمترین و گەورەترین پلەی دڵ ڕەقی‌یە.

بەڵێ نوێژ نەکردن ئەو پەڕی دڵ ڕەقی‌یە ئەدی چۆن تۆکە خودای گەورە رۆژی پێنج جار بانگ دەکات بۆماڵی خۆی وەڵامی نادەیتەوە ئەو خودایەی کەهەردەم دەرگـای ماڵی لەسەر پشتەو هەرگیز دیناخات؟

لێرەدا دەمەوێ ئەم وێنەیە بخەمـەپێش خوێنـەری بـەباوەڕ ئـەویش ئـەو نموونەیـە کەزۆر لەژیانی رۆژانە دێتە پێش چاومان کـە کـاتێك تـۆ کـارێکت بەسـەرۆکی وڵات هەبێت چۆن یەکەم جار داواکـاری پێشـکەش دەکـەی بـەدیوانی سـەرۆك ئنجـا ئایـا داواکارکەت وەردەگرێت و مەقبوول دەکرێت یان ڕەت دەکرێتەوە وە ئەگەر قبـوول کرا کارەکەت بۆ دەکات یان قبووڵی ناکات وەچەندین پرسیارو وەڵامی تر لەو کـارە دێتە پێشەوە بەڵام کە سەیری ئەم خودایـە گەورەیـە دەکـەیت هـەردەم لەبـەندەی خۆی بی ئاگـا نـابێت و هـەرکاتێك ڕووی تـێ بکـەی و داوای لێ بکـەی لێـت خـۆش دەبێت ئایا ئەو خودایە شایستەی ئەوە نی‌یە کەتۆ بە دوای داواکاری برۆی و نوێژی بۆ بکەی هەر لەم بارەوە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت:

(الجفاء كل الجفاء والكفر والنفاق لمن سمع منـادي الله ينـادي فـلا يجيبـه) رواه احمد

واتە ئەو پەڕی دڵ ڕەقــیو بـێ بـاوەڕیو ناپـاكی نیشـانەكەی ئەوەیەكـە بانگكـەری خودا بانگ دەكات بۆ نوێژ كردن وەتۆ وەڵامی ناذەیتەوە.

ئایا خودا كە تـۆ دەعـوەت دەكـات بۆمـاڵی خـۆی لـەڕۆژێك دا پێنـج جـار تـۆ چـۆن وەڵامی نادەیتەوە بەڵام ئەگەر برادەرێكـت دەعوەتـت بكـات وەڵامـی دەدەیتـەوەو دەڵێی ئەگەر نەچم تووڕە دەبێت ئایا خودای گەورەش توڕە نـابێت كـەتۆ وەڵامـی دەعوەتەكەی نەدەیتەوە وەتۆ شایستەی ئەوە نیت كەپێت بڵێت تاوانبار.

ئەنجامی نوێژ نەكردن:

لێرەدا باسی دوا ڕۆژو دەرئەنجامی ئەو كەسانە دەكەین كـەنوێژ ناكـەن و بـەجێی دەهێڵن خراپترین ئەنجام كەخودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا باسی كردووە ئەوەیە دەفـەرمووێت كـە دەفـەرمووێتك:﴿وقال ربكم ادعوني استجب لكم ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين﴾ غافر: ٦

واتە داوام لێ بكەن منیـش بۆتـان جێبـەجێ دەكـەم وەهـەر كەسـێك خـۆی لەوەبـە گـەورەتر بزانـێ كەسـەر بۆمـن دابنێـت مـن بەسـەر شـۆڕی فـڕێی دەدەمـە نـاو دۆزەخەوە.

دەرئەنجامی دووەم بریتی‌یە لەڕەش بوونەوەی گشت كـارە چاكـەكانی ئەوكەسـەی كە نوێژ بەجێ ناگـەنێت كەپێشـترو لـە داهـاتوو ئـەنجامی داوە ئەگـەر بێـت و هـەر لەسەر كارەكەی خۆی بەردەوام بێت و نوێژ نەكات.

عن ابن عمر (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): (مـن تـرك الصلاة العصر حبط عمله) رواه بخاري.

واتە هەر كەسێك نوێژ (عصر) بەجێ نەگەێنێت و ئەنجامی نەدات دەبێتە هۆی لەناو چوون وڕەش بوونەوەی گشت كردەوە چاكەكانی.

باشە ئەوا ئەو کەسەی کە نوێژی (عصر)ی نەکردووە کەواتە ئەوەی کەهەر نوێژ ناکات بێ گومان دەبێتە هۆی ڕەش بوونەوەی کردەوە چاکەکانی تری.

سێیەم: چۆنییەتی وەڵام دانەوەیان لەڕۆژی دوایی کەچۆن پرسیاریان لێ دەکرێت و ناتوانن وەڵام بدەنەوە کە دەفەرموێت:

﴿يوم يكشف عن ساق ويدعون الى السجود فلا يستطيعون، خاشعة ابصارهم ترهقهم ذلة وقد كانوا يدعون الى السجود وهم سالمون﴾ القلم: ٤٢-٤٣

لەدەربارەی ئەم ئایەتە باوکی سەعیدی خدری (رضي الله عنه) دەفەرموێت کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی:

(يكشف ربنا عن ساق فيسجد له كل مؤمنة ومؤنه و يبقى من كان يسجد في الدنيا رياءً وسمعتاً فيذهب ليسجد فيعود ظهره طبقاً واحداً) رواه البخاري ومسلم.

واتە لەڕۆژی دواییدا خودای گەورە لاقی خۆی نیشان بەموسڵمانان دەدات (لاقی خودا چۆنە هەر خۆی دەزانی ئەوە لەزانینی کەس دانییە) وەهەر کەسێك کەباوەڕی هێنا بێت بەخودا کڕنۆش دەبات بۆی تەنها ئەو کەسانەی کە نوێژیان نەدەکرد یان نوێژەکانیان لەبەر خەڵك دەکرد بۆریابازی بووە ناتوانن کڕنۆش ببەن چونکە لەشیان هەموو لەوکاتەدا ڕەق دەبێت دەرئەنجامی چوارەم موسڵمان کاتێك کەهەڵدەستێت بۆ نوێژ کردن و ڕوو لەخوا کردن وە لەو کاتەدا چەندین کاری جۆراو جۆر لەمێشکی دا کۆدەبێتەوەو بیری لێ دەکاتەوە وەکو بڵێی ئەوکاتە کاتی بیرکردنەوەیە بۆیە پێویستە هەوڵ بدات ئەم کارە دوابخات بۆ دوای نوێژ کردن ئەویش لەبەر دوو هۆ:

یەکەمیان: بۆ ئەوەی بتوانێ بەتەواوەتی بەندایەتی خودای گەورەبکات و نوێژەکەی بەرێك وپێکی ئەنجام بدات.

دووەمیان: نوێژ كردن ئەو مێژەیە كە دەبێتە هـۆی ساف بوونـی مێشك لەوكاتـەی كەنوێژ ئەنجام دەدەی بەمەرجێك تەنها بیر لە خودای گەورە بكەیتەوەو وادبنێیـت كـەخودای گـەورە لەگـەڵ تـۆ دەدوێـت و تـۆ وەڵامـی دەدەیتـەوە وەبـەم شـێوەیە دەتوانی پاش نوێژ كردن بـیر لـەو كارانـە بكەیتـەوە كـەپێش نوێـژ كـردن خـەریكی بووی وە سەریكەوی لەبریاردانی بریاری بەسـوود وەلـە هـەموو كارەكانی رۆژانـەت سـەریكەوی لـەرۆژی دوایـی دا بەهـەمان شـێوە سـەردەكەوی كـە خـودای گـەورە دەفەرموێت:

﴿قد افلح المؤمنون الذين هم في صلاتهم خاشعون﴾ المؤمن: ١

بۆیە موسڵمانینە هەر چەندە بتوانین پێویستە پارێزگاری لەنوێژەكانمان بكـەین بـۆ ئەوەی ببێتە پالپشتێك بۆ رێكخسـتنی كارەكـانی تـری رۆژانـەمان جـاچ دەربـارەی خواپەرستی بێت یاخود دەربارەی ئیش كردن وپەیوەندییەكانی تر بێت.

باسی دووەم: كارڵێ كەرەكان:

كارڵێ كەرەكان بریتین لەو كردەوانەی كە دەبنە هۆی كـەم كردنـەوەی هـەندێك لـەو كردەوە چاكانەی كە ئەنجامی دەدەین لەپێش ئەنجام دانی ئەم كردەوانەدا وە ئەم كارڵێ كەرانە لەلایەكی ترەوە دەبنە هۆی پەیدا كردنـی دووبـەرەكی و ئاژاوە لـەنێو كۆمەڵ داو لەكاتی ئەنجام دانیان دا.

وەچوار کردەوە دەگرێتەوە کەبریتین لە :

١- داهێنانی کردەوەیەك (البدعە).

٢- ریابازی (الریا)

٣- منەت و ئازاردان لەکاتی خێرکردن دا (المن بالصدقە).

٤- ئازاردانی دایك وباوك.

وەبەپشتیوانی خودای گەورە ومیهرەبان هەندێك باسی ئەم کردەوانەی دەکەین بەپێی قورئانی پیرۆز فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بێت.

١-البدعە :

کردەوەی چاك ئەوکردەوەیە کە لە دڵەوەو بەڕاستی بۆ خودای گەورەو میهرەبان بێت وە راستیش دەبێت کاتێك بەپێی پەیامی خودا بێت بۆیە هەر زیادیەك یان کەم کردنەوەیەك لەئایین دانابێت ڕووبدات وەپاداشت بۆ خاوەنەکەی نانوسرێت هەرچەندە بەنیازی خواپەرستنی خوداش ئەنجامی دابێت.

(بدعە) خراپترین بەرەنگار بوونەوەی ئایینە ئەمەش لەبەر ئەوەی داهێنانی هەر پیتێك لەبارەی ئایین دەبێتە هۆی گۆڕینی ئایین بەجۆرێك بەو کارە تاوانباری دەکەی بەکەم وکوڕی یان بەوەی کەئایین پێویستی بەتەواو کاریو چاك کردن هەیە ئەمەش کارێکی گەورەیەو بەهیچ جۆرێك دروست نییە وەلەم بارەیەوە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە کە دەفەرموێت:

(ایاکم و محدثات الامور فان کل محدثة بدعة وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة في النار)

ابدعە : بریتییە لە دارشتنی یان داهێنانی کردەوەیێك یان قسەیێك کە نەگەوێتە ژێر بنچینەیەك لەبنچینە گشتییەکانی (ئیسلام) کە لەقورئان و سوننەت و (اجماع وقیاس) باس کراوە یان لەگەڵ ئەم بنچینانە نەگونجێت.

وە بەپێی ئەم پێناسەیە دەتوانین بڵێین هەر شتێکی تازە کە پەیوەندی بەئایینی ئیسلامەوە هەبێت ئینجا (چ دەربارەی خواپەرستی یاخود کاروکردەوە بێت) سەیری دەکەین تاوەکو بزانین ئایا لەگەڵ بنچینەکانی ئیسلام دەگونجێ یان ناگونجێت ئەگەر لەگەڵی دارێك کەوت ئەوا بەبدعە دانانرێت بەڵام ئەگەر لەگەڵیدا نەگونجێت بەبیدعە دادەنرێت و لەخاوەنەکەی وەرناگیرێت.

عن ام المؤمنين ام عبدالله عائيشة (رضي الله عنه) عنهما قال رسول الله (ﷺ) من احدث في امرنا هذا ماليس منه فهو رد) رواه بخاري ومسلم

واتە هەرکەسێك هەر داریدەیەك پەیدا بکات لەکاروباری موسڵمانیەتی دا وەئەم شتە زیادەیە پەیوەندی بەئایینەوە نەبێت ئەوا لێی وەرناگیرێت وە ئەدرێتەوە بەسەریەوە.

واتە پێویستە لەسەر هەر موسڵمانێك کە کردەوەیەکی ئایینی ئەنجام دەدات پێویستە ئەم کردەوەیە فەرمانی خودای گەورەو پێغەمبەر (ﷺ) لەسەر درا بێت ئەگەر نا لێی وەرناگیرێت.

بەواتایەکی تر ئەو کردەوەیە ناکەوێتە ژێر بنچینە گشتی‌یەکانی موسڵمانیەتی بۆیە لێت وەرناگیرێت وەبۆت بەچاکە نانوسرێت وە دەدرێتەوە بەسەرت دا.

بۆ نموونە تۆ لەکاتێکی تایبەتی‌دا نوێژێك بکەی کە لە (شەرعا) باس نەکرابێت یان شێوەی خواپەرستی بگۆریّ بۆ شێوەیەکی‌تر بەشێوەیەك کەمی بکەی یان زیادی بکەی ئینجا چ لەژمارەی کرنۆش بردن یان شێوەکانی تریێت وەنموونە زۆرە لەسەر بیدعە بەژمارە ناچێت.

هەروەکو چۆن ئیمرۆ لەژیانی رۆژانەماندا دەبینین چەندین جۆر رێگەی ناتەواو بەکار دێن بۆ کرین و فرۆشتن وەچەندین ناویان داهێناوە بۆ (ریبا) کردن بەناوی کرین و فرۆشتن وە بەوناوە بریقەدارانە خۆیان لەرێگەی راست دوور خستۆتەوە

وەئەم کردەوانەش گشتیان دەرچوونە لەڕێبازی موسڵمانیەتی وە خاوەنەکەی سـزا دەدرێت.

ئینجا براو خوشکی موسڵمان ئێمەی موسڵمان کەسەیری ژیانی ڕۆژانـەمان دەکـەین دەبینین چەندین ئەگەر (پرسیار) دێتە پێشمانەوە سەبارەت بە (بیدعه) وەچەندین شتی باش ناو دەنێین (بیدعه).

ئەمەش بەهۆی نەزانینە یان بەهۆی نیاز خراپیە لەلایەن هەندێك کەسەوە بەرامبـەر بەموسڵمانیەتی بۆ ئەوەی چەند خاڵێکی (سلبی) لەئایینی تەواوی ئیسـلام بروست بکەن هەندێکیان بووە بەچەکێك بـە دەسـت دوژمنـانی ئیسلام وە دژبەموسـڵمانان بـەکاری دەهێنـن لـەکوڕو مناقشـە ئایینیـەکان دا بـەڵێ ئـەو چەکانـەی دوژمنـانی ئیسلام دژی موسڵمانان بەکاری دەهێنن بریتیـە لەم چـەند ووشـەیەی کـە بـەهۆی نـەزانیو هـەندێك جـار بـەهۆی توونـد ڕەوی دروسـتمان کـردووە وەلەگـەڵ یـەکتردا سەبارەت بەم شتانە مناقشەی بێ سـوود دەکـەین وە بـە ئاشـکرا بەرامبـەر یـەکتر رادەوەستین و دەیخەینە پێش دوژنمان وە ئەمەگشتی دەبێتە هۆی لەیەکتر دابرانی موسڵمانان و لەیەکتر ترازانیان بەجۆرێك کەببن بەچەند بەشێکی جیاواز.

عن ابن مسعود (رضي الله عنه): قال:هلك المتنطعون قالها ثلاثا. رواه مسلم

وە ئەم جۆرە خاڵانە دێنە ئاراوە بـەهۆی ئـەو هـەموو پرسـیارو بـێ سـوودانەی کـە دەکرێن لەلایەن موسڵمانانەوە سـەبارەت بەموسـڵمانیەتی کەهـەندێك جـار پرسـیار لەشتی زۆر سەیر دەکەن کە چەندین پرسیاری بەدوا دادێت...؟!

وە بۆ ئـەم مەبەسـتەزانایانی ئـایینی ئیسـلام چـەندین بنچینـەیان دارشـتووە کەلـە قورئان و سوننەتەوە دەریان هێناوە و پشتی بێ بەستراوە لەوانەش:

١-الاصل في الاشياء الاباحة مالم يثبت النهي عنها.

٢-الاصل في الشياء الحل مالم تثبت حرمتها.

واتە هەموو شتێك وە هەموو کردارێك لەبنەرت دا دروستەو حەڵاڵە ئەگەر بێت و بەبەڵگەی دەقێك قەدەغە نەکرابێ یان حەرام نەکرابێ.

بۆیە پێویستە هەر شتێك کە ڕوویدات یان بێتە پێشمانەوە سەیر بکرێ بۆ ئەوەی بزانرێ ئایا ئەم ڕووداوە کردارە دەکەوێتە ژێر بنچینەیەك لەبنچینە شەرعی‌یەکان ئەگەر وابوو ئەوا دروستەو حەڵاڵە بەڵام بەپێچەوانەوە واتە ئەگەر نەکەوێتە ژێر ئەم بنچینانە بیدعەیەو دروست نی‌یە.

واتە مەرج نی‌یە هەر شتێك کەلەسەردەمی پێغەمبەر (ﷺ) نەکرابێ یان فەرموودەی لەسەر نەبێ پێی بگوترێ (بیدعە) لەبەر ئەوەی نەکردنێ یان نەگوتنی شتێك لەلایەن پێغەمبەر (ﷺ) نابێتە بەڵگەی سُوننەت بۆ ئەو شتە هەروەها ناش بێتە بەڵگە بۆ دروست نەبوون و حەرام کردنی بەڵکو پێویستە لە دوای دا بگەڕێین لەبەشەکانی ئایین داکە (اجماع و قیاس)ە هەردەربارەی پرسیار کردنی بی‌سوود پێغەمبەرمان (ﷺ) بۆمان ڕوون دەکاتەوە خراپی ئەو کردارەو دوا ڕۆژی ئەو کەسانەمان بۆ دیاری دەکات کەبەو کردارە هەڵدەستن.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه): قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول مانهيتكم عنه فاجتنبوه وما امرتكم به فاتوا به ما استطعتم فانما اهلك الذين قبلكم من كثرة مسائلهم واختلافهم على انبيائهم. رواه بخاري ومسلم

واتە هەر چیم لەئێوە قەدەغەکرد مەیکەن و خۆتان لێی بپارێزن وهەرچی فەرمانی پێ کردنیشم پێدان هەرچەندی لەتواناتان دا هەیە بیکەن، وەنەتەوەکانی پێش ئێوە لەبەر ئەوە خودا لەناوی بردن چونکە بەبێ پێویست پرسیاری زۆر بێ سوودیان لەپێغەمبەران دەکرد هەروەها دژ بەفەرمانی پێغەمبەران دەجولانەوە.

وەمەبەست لەپرسیاری بێ سوود ئەوپرسیارانەیە کە لەبابەتی بێ کەڵك دەکرێن دەربارەی ئایینەوە بەجۆرێك کە ئەم پرسیارانە تەنها خاڵی جیاوازی دروست

دەکات لەنێوان موسڵمانان و هیچی تر تا هەروەها پرسیار دەکەن هەندێک کە (صدق الله العظیم) بیدعەیە یان نەء وەگشت دەبنە هۆی مشغول کردنی کۆمەڵی موسڵمانان بەم پرسیارانەو لەئەنجام دا بەرەو پاش چوونی ئەم کۆمەڵە رۆژ بەدوای رۆژ چونکە ئەم پرسیارانە دەبێتە هۆی جیاواز بوونی کۆمەڵی موسڵمانان وەلەیەك ترازانیان ویەك نەگرتنیان لەبەر ئەوەی هەر کۆمەڵێك بەیەك گرتنی گشت چین و توێژەکانی سەر دەکەێت و پێش دەکەوێت وەئەمەش لەئامۆژگاری و داواکاری خودای گەورەیە کە دەفەرمووێت.

﴿یاایها الذین امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واتقوا الله لعلکم تفلحون﴾

آل عمران: ٢٠٠

واتە ئەی ئەوکەسانەی کەباوەرتان هێناوە خۆگربن لەسەر چەند شتی زۆر کەدێتە رێتان و دووچاری دەبن لەسەر هەموو رووداوو بەسەر هاتێکی ناخۆش و ئێش و ئازاردەر وەبەر بەرەکانی بکەن و نەبەزن لەخۆگرییدا نەلەبەرامبەر بەسەرهات و رووداوی سەخت نەبەرمبەر دوژمن کە بەهەموو هێزیان دەیانەوێ لەناوتان ببەن وەنیشتەجێ ودامەزراوبن لەهەرجێگایەك لەسەر سنووری وولات وەبەوریاو ئامادەیی بن بۆ بەرپەرچ کردن و بەرگری دوژمن وەخۆتان بپارێزن لەسزای خودا بەڵکو بگەن بە ئامانج و مەبەستتان، بەڵێ ئەمە ئامۆژگاری خودای گەورەو میهرەبانە بۆ کۆمەڵی موسڵمانان.

چەند نموونەیەك لەو پرسیارانەی کە دەکرێن سەبارەت بەبیدعە:

لێرەدا چەند نموونەیەك لەوخاڵانە باس دەکەین کەمێشکی هەندێك لەموسڵمانانی پێوە خەریك بووەو هەندێکیان زۆر بەتووندی سەیری ئەم کرەوانە دەکەن کەوە کو

بەبەرستێك دێتە پێش چاویان وهەردەم مناقشە لەگەڵ موسڵمانەكانی تر دەربارەی ئەم كردەوانە دەكەن.

یەكەم: هەندێك دەڵێن ئایا لەخودا پارانەوە لەدوای نوێژە واجبەكن بە دەست پان كردنەوەو دەست بەرزكردنەوە وەلەكۆتایشی دەست بە دەم وچاو داهێنان بیدعەیە؟

وەڵام: باشە ئەگەر تۆ دەستت لە بەر خودا پان نەكەیتەوەو بەرزنەكەیەوە ئەی بۆكێ پان و بەرزی دەكەیتەوە كێ تەنها خودا نەبێت شایستەی ئەوەیە كە دەستمان لەبەری پان بكەینەوەو داوای لێ بكەین ئالێم واجبە بەلام (بیدعە)ش نییە بەلگەشم ئەم فەرموودانەی پێغەمبەرە (ﷺ).

عن انس (رضي الله عنه) ان (ﷺ) (كان يرفع يديه حتى يرى بياض ابطيه في الدعاء ولايشير باصبعه) متفق عليه

وعن الامام عمر (رض الله عنه) قال كان رسول الله (ﷺ) اذا امدَّ يديه في الدعاء لم يردّها حتى يمسح بهما وجهه. رواه الترمذي والحاكم.

لەواتا ئەم دوو فەرموودەیە بۆمان روون دەبێتەوە كە پێغەمبەر (ﷺ) لەپارانەوە دەستی بیرۆزی بەرزكردۆتەوەو دەستیشی بەكۆتاییدا بەدەم و چاوی داهێناوە.

دووەم : هەندێك دەڵێن ئایا (ذكر) كردن بەدەنگی بەرز دوای نوێژەكان (بیدعە)یە؟

وەڵامی ئەم پرسیارە بەو فەرموودەیە دەدەینەوە كەكوری عەباس بۆمان دەگێرێتەوە.

عن ابن عباس كنت اعرف انقضاء صلاة رسول (ﷺ) بالتكبير. متفق عليه.

واتە بەبیستی (الله اكبر) دەمزانی پێغەمبەر (ﷺ) كۆتای بەنوێژەكان هێناوە.

هەروەها سەبارەت بەزیکرکردن و پاداشتی ئەو کەسانەی کە زیکردەکەن ئینجا چ (سبحان الله، الله اکبر، ...هتد) بێت ئەم فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) بێت باس دەکەین.

عن ابی ذر رضی الله عنه ان رسول الله (ﷺ) قال: (یصبح علی کل سلامي من احدکم صدقة فکل تسبیحة صدقة وکل تحمیدة صدقة وکل تهلیلة صدقة وکل تکبیرة صدقة وامر بالمعروف صدقة ونهي عن المنکر صدقة ویجزي من ذلك رکعتان یرکعها من الضحی).

سێیەم: هەندێك دەڵێن ئایا نوێژی پێش خوتبەی ڕۆژی هەینی کەبە ناوی سونەتەوە دەکرێ (بیدعە)یە؟

لە وەلام دا دەڵێم سونەتە و بەڵگەشم ئەم فەرموودەی پێغەمبەرە (ﷺ) کە دەفەرموێت: **(بین کل اذان صلاة).**

واتە لەنێوان هەردوو بانگێکدا نوێژێکی سونەت هەیە وەسونەتی ڕۆژی هەینی لەنێوان بانگی یەکەم و دووەم دا دەکرێت.

لەپاشان سونەتی جمعە بەشێوەیەکی یەك لەدوای یەك بۆ ئێمە هاتووە وە ماوەی نێوان هەینی بۆ هەینی ئەوەندە زۆر نیـیە کە گۆڕان کاری وای تێدابکرێت و نوێژێکی تیادا زیاد بکرێت بەبێ ئەوەی لە سەردەمی پێغەمبەر (ﷺ) کرابێت.

وە زۆر نموونەی تریشی هەیە کە پرسیاری زۆر بێ سوودن وەهیچ دەوریکیان نیـیە بۆ پێش خستنی ئاین جگە لەوەی کە دەبنە هۆی دروست کردنی چەند خاڵێکی جیاوازی لەئاین دا هەروەکو چۆن دەپرسن دەڵێن هەستانەوە بۆ مێوان بیدعەیە وەئەو کردەوانەی کە پرسیاری دەربارەی دەکەن خۆی لەخۆی دا هیچ زەرەرێکی نیـیە لەسەر ئاین و کۆمەڵی موسڵمانان لەبەر ئەوەی ئەگەر من بۆ موسڵمانێك هەڵبستمەوە وە کەدێتە لای من چییە تەنها ئەوە نەبێت کەرێز لێنانێکە لەلایەن من

بۆ ئەو میوانە یان ووتنی ووشەی (صدق الله العظیم) تەنها ئەوە دەگەیەنێت کە مـن بڕوام هێنا بەڕاست گۆیی خوداو بەقورئان ئینجـا چ ڕێگرێك هەیـە کـە ئـەم بـاوەڕە بەزمان ئاشکرا بکەم.

وەزۆر پرسیار و وەلامی تریش بەلام گشتی وەکو باسم کـرد پرسیاری بـێ سـوودن ئەگەرە بۆ ئایینمان دروست دەکەن و دوودلی و دووبەرەکی بۆ موسلمانان دروسـت دەکەن وە بەشتی بێ سـوود خـەریکیان دەکـەن وە دەبنـە هـۆی ئـەوی دوژمنـانی ئیسـلام دەرفـەت وەربگـرن بـۆ ئـەوەی (طعنـة) لـە ئایینمـان بـدەن وە کۆمـەڵی موسلمانان خەریك بکەن بەوەی کە چۆن ڕەت دانەوەی ئەو (طعنانة) دەدەنەوە وە هەموو تواناى خۆیان بۆ ئەم کردارە دادەنێن وە لە ئەنجام دا دەبێتـە هـۆی بـەرەو پاش چوونی ئەم کۆمەڵە لە بەگەیشتنی بەجیهانی تازە.

٢-ریابازی (الرياء) ڕووپامایی :

بریتی‌یە لە ئەنجام دانی کردەوەیەك یان هەرشتێك کە پەیوەندی بەئایینەوە هەبێت وە مەبەست لـە کردنـی دا ڕەزامـەندی خـودای گـەورە نـەبێت بـەڵکو تەنـها بـۆ کـۆ کردنەوەی چەند پروپیتی ئەم جیهانەو ناوبانگی بێت.

ریابـازی بـەخراپترین کـردەوە دادەنرێـت لەبـەر ئـەوەی دوو لایـەنی خراپـی هەیـە یەکەمیان پەیوەندی بەوکەسەوە هەیە کە پێی هەڵدەستی کە بەم کارەی پاداشتی ئەم کردەوە چاکەی خۆی لەدەسـت دەدات وە دووەمیـان پـەیوەندی بـە کۆمەڵـەو هەیـە کـە بـەکردەوە چاکـەکانی ئـەم کەسـانە هەڵدەخەڵـەتێندرێن و بەشـێوەیەکی تایبەتی هەڵسوو کەوتیان لەگەڵ دا دەکەن.

هەر لەبەر ئەوە خودای گەورە ئاگاداری ئەو کەسانە دەکاتەوە کە چاکە دەکەن کە پاداشتی ئەم چاکەیان لەدەست نەدەن وەکو ئەو کەسانەی کە ریابازی دەکەن کە

دەفـەرموێت : ﴿لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى كالذى ينفق ماله رئاء الناس﴾ البقرة:١٤٥.

لـەمانای ئـەم ئایەتـەدا بۆمـان روون دەبێتـەوە کـە ئـەو کەسـانەی مـاڵی خۆیـان دەبەخشن و پێش کەشی کۆمەڵ دەکەن بـە نیـازی نـاو دەرکـردن و بـاس کردنیـان لەناو خەڵك دا بەم کردارە پاداشتی ئەم کردەوە چاکانە لەدەست دەدەن.

بۆیە دەبێت موسڵمان هەردەم ئاگاداری کردەوەکانی خۆی بێـت وەهـەردەم نیـازی چاکە بێت لەگەڵ بەرامبەرەکەی وە پڕ بەدڵ بۆ خودا بیانکات نەك بۆ ناو دەرکـردن و دەست کەوتنی هەندێك پروپیتی جیهان.

پێغەمبـەرمان (ﷺ) بێـت لـە فـەرموودەکانی دا دەربـارەی ریابـازی ئاگادارمـان دەکاتـەوە و ئامۆژگـاری ئـەوەمان لێ دەکـات کـە هـەردەم لـەم کـردارە بـەدوور بکەوینەوە و خۆمان بپارێزین.

عن جندب (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من سمع سمع الله به ومـن يرائـي يرائي الله به) رواه الشيخان البخاري ومسلم

دەفەرموێت هەرکەسێك بۆ ناوبانگ و نـاو دەرکـردن چاکـە و خـودا پەرسـتی بکـات لەرۆژی قیامەتدا خودا بەپەندی دەکات وەهەر کەسێك بۆ روالـەت هـەرکارێك بکـات لـەرۆژی دوایـیدا خـودا پـەردەی لـە ڕووی هـەڵ دەگـیرێت و ریابازییەکـەی ئاشـکرا دەکات.

بۆیە پێویستە موسڵمان کاتێك بەخودا پەرستی هەڵدەستێت ج لەنوێژکردن و حـەج کردن دایان هەر کەردەوەیەکی تری ئایینیدا پێویستە پڕبەدڵ بۆ خودا بیکات نـەك لەبەر چاوی هەندێك خەڵك بیکات تاوەکو پێی بڵێن بەڕاستی باوەر دارە.

لەبەر ئەوەی هەر کاتێك وا بکات ئەوا زەرەرە لەخۆی دەدات لەدوولایەن یەکەمیان پاداشتی ئەو چاکانەی لێ وەرناگرێت لەبەر ئەوەی بۆ خودای گەورە نەی کردووە دووەمیان بەهۆی ئەو کردارە بەرەو دۆزەخ دەروات.

هەروەکو لەم فەرموودەیە بۆمان روون دەبێتەوە :

عن ابی هريرة (رضی الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (تعوذودا بالله من جب الحزن. قالوا: يارسول الله وما جب الحزن؟ قال: واد في جهنم تتعوذ منه جهنم كل يوم مائة مرة قلنا: يارسول الله ومن يدخله؟ قال: الفقراء والمراؤون باعمالهم). رواه الترمذی

واتە پەنا بگرن بە خودا لە دەرەی خەم گوتیان ئەی پێغەرمبەری خودا دەرەی خەم چی‌یە؟ فەرمووی شوێنێکە لە دۆزەخ کە هەموو رۆژێك دۆزەخ خۆی سەد جار پەنا دەگرێت بەخودا لەدەستی گووتمان ئەی پێغەرمبەری خودا ئەوە کێ دەچێتە ئەوێ؟ فەرمووی ئەو قورئان خوێنانەی دەچێتێ کەبۆ رواڵەت قورئان دەخوێنن.

عن ابي هريرة (رضی الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من تعلم علما ينبغي به وجه الله لا يتعلمه الا يصيب به عرضا من الدنيا لم يجد عرف الجنة يوم القيامة. رواه ابو داود وابن ماجة

واتە هەرکەسێك زانستێك فێربێت لەوشتانەی کە بەزانستی ئایینی دادەنرێت دەبێ مەبەستی لە فێربوونیدا رەزامەندی خودابێت. بەڵام ئەو بۆ ئەوە بێت کە پروپیتی ئەم جیهانەی پێ کۆبکاتەوە ئەوا ئەو کەسە لەرۆژی قیامەتدا بۆنی بەهەشت ناکەن.

عن ابن عمر (رضي الله عنهما) عن النبي (ﷺ) قال: من تعلم علما لغير الله او اراد به غير الله فليتبوا مقعدهُ من النار. رواه ابو ماجة والترمذی.

واتە هەرکەسێك زانستێك فێربێت و مەبەستی پێی رەزامەندی خودا نەبێت بەڵکو بۆ رەزامەندی چەند کەسانێکی تربێت باخۆی ئامادە بکات بۆ شوێنی لە دۆزەخ دا.

کۆمەڵگای نموونەیی

بەراستی ئیمڕۆ زۆر لەو کەسانە دەبینین کە کردەوە ئایینی‌یەکان بەکاردەهێنن بۆ لەخشتە بردنی خەڵکانی‌تر.

بەڵێ زۆر کەس قورئان دەخوێنێت لەناو کۆمەڵی موسڵمانان بۆ ئەوەی پێی بڵێن قورئان خوێنە یاخود بۆ ئەوەی چەند پروپیتی بەدەست بکەوێت کە ئەمانەش لەگەڵ مەبەستی قورئان خوێن جیاوازە وە ناگونجێ. وەچەند کەسانێکی دیکە داوای زانست دەکەن و بەدوای فێربوونی دەگەڕێت تەنها مەبەستیان پێی ئەوەیە کە پێیان بڵێن زانا یان بۆ ناودەرکردنیان لەمێژووی جیهاندا یاخود بۆچەند مەبەستێکی تر. وەزۆر کەس هەیە نوێژ دەکات لەبەر دەم کۆمەڵی موسڵمانان بۆ ئەوەی پێی بڵێن نوێژ دەکات کە چی کەلەو کۆمەڵە دادەبڕێت و دەڕوات نوێژ ناکات.

وە خراپترین ئەنجامی ریابازی ئەوەیە کە ئەو کەسانەی بەو کارە هەڵدەستن.وە کردەوەی چاك دەکەن تاوەکو خەڵك باسیان بکات وە مەبەستیان پێی ڕەزامەندی خودای گەورە نی‌یە ئەم باس کردنەی خەڵکی وا لە هەندێك کەس دەکات کە ڕێزیان لێ بگیرێت وە ئەم ڕێزگرتنە دەبێتە هۆی لەخۆ دەرچوونی ئەو جۆرە کەسانە وە لە ئەنجام دا ئاگاداری خۆیان نابن و تەنها بیر لەوە دەکەنەوە کە چۆن وچی بکەن بۆ ئەوەی خەڵك زیاتر باسیان بکات و بەباشی ناویان ببات وە بەرە بەرە لە خۆبایی بوون دەڕوون تاوەکو دەچنە خراپترین شوێن لە ئاگری دۆزەخ کەپێی دەڵێن دەرەی خەم کە دۆزەخ خۆی ڕۆژێ سەد جار پەنا دەباتە خودا لەم ئاگرە.

ئینجا خوێنەری بەڕێز پێویستە هەردەم لە ریابازی دوور بکەوێتەوە. چونکە بەراستی کارێکی خراپ و بێ سوودە لەبەر ئەوەی تۆ کاتێك بە کارێکی چاك هەڵدەستی بۆ چی ئەو کارە.لە پێناوی خودای گەورە و ڕەزامەندی خودا نەبێت کە لە هەمان کات دا پاداشت لە خودای گەورە وەرەگریەوەو خەڵکیش لەوانەیە بە

چاكی باسـت بكات بۆ چی بەنیازی ناوداری رەزامەندی هەندێك چینی كۆمەڵ ئەنجامی دەدەیت كە تەنها بەرەو دۆزەخت دەبات یان تۆ هەرداوای فێربوونی زانست دەكەی بۆ خودا نەبێت لەبەر چی بۆ لەبەر ئەوە بێت كە دەمەوەری لێ بكەی لەگەڵ نەفامانان و نەزانان یان بۆ ئەوەی خەڵك رووی دەمیانت لێ بكەن.
لەبەر ئەوە پێویستە كردەوەكانمان هەردەم پڕ بەدڵ بۆ خوداو رەزامەندی ئەو بێت و هەردەم خودای گەورەمان لە بیر بێت لە گشت كارو كردەوەیەكدا خودای گەورە دەفەرمووێت:

﴿وإذا قاموا الى الصلاة قاموا كُسالى يُراؤن الناس ولا يذكرون اللّهُ إلاّ قليلاً﴾
النساء:١٤٢

لێرەدا خودای گەورە باسی رەوشتێكی ناپاك و دوو رووەكانمان بۆ دەكات كە دەفەرمووێت ئەمانە تەنها بۆ ئەوە نوێژ دەكەن تاوەكو خەڵك پێیان بڵێن نوێژكەر بۆ ئەوەی بە خراپ و بێ نرخ سەیریان نەكەن وە بۆیە ریابازی لە رەوشتی موسڵمانان نیە و پێویستە خۆمانی لێ دوور بگرین وە تەنها لەو دوو رووە ناپاكانە دەوەشێتەوە.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: (إن اول الناس يُقضى عليه يوم القيامة رجلٌ استشهد فاتي به فعَرَّفه نعمته فعرفها قال فما عملت فيها؟ قال: قاتلت فيك حتى أستشهدتُ قال: كذبت ولكنك قاتلت لأن يُقال جريٌ فقد قيل ثم أمر به فسحب على وجهه حتى ألقي في النار.

ورجلٌ تعلَم العلم وعلَمه وقرأ القرآن فاتى ربه فعَرَّفه نعمته فعرفها قال: فما عملت فيها؟ قال: تعلَمت علم وعلَمته وقرأت فيك القرآن قال: كذبت ولكنك تعلَت العلم ليُقال عالم وقرأت القرآن ليُقال هو قاريء فقد قيل ثم أمر به فسحب على وجهه حتى ألقي في النار.

ورجلٌ وسَّع الله عليه واعطاه من اصناف المال كله فاتى ربــه فعُرِّفـه نعمتـه فعرفـها قال: ما عملت فيها؟ قال: ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها إلاّ انفقت فيها لك، قال: كذبت ولكنك فعلت ليقال هو جواد فقد قيل ثم أُمر به فسحب على وجهـه ثـم ألقي في النار. رواه مسلم والترمذي والنسائي.

ئەم فەرموودەیە باسی دادگایی کردنی خەڵك دەكـات لـە ڕۆژی دوایـیدا کـە یەکـەم کەس لە ڕۆژی دواییدا دادگایی دەکرێت ئادەمیزادێکە کە شەهید کـراوەو دەیـهێنن لە بەردەم خـودای گـەورە دەیوەسـتێنن وە خـودای گـەورە چاکـەکانی خـۆی یـەك بەیەك بیر دەکاتەوە ئەویش یـەك بەیـەك پـێـیـان لێ دەنێـت ئینجـا خـودای گـەورەو میهرەبان دەفەرموێت باشە لە جیاتی ئەو چاکانە تۆ چ کارێکی باشت کـردووە بـۆ من؟

ئەویش لـە وەڵام دا دەڵێـت: منیـش لـە پێنـاوی تـودا جـەنگم کـردووە وە لـە گـەڵ دوژمنانی تۆدا شەرم کردووە تاوەکو لە ئەنجام دا بەدەسـتی دوژمـن شـەهید کـرام خودای گـەورە وەڵامـی دەداتـەوەو دەفـەرموێت: درۆت کـرد تـۆ بۆیـە جـەنگاوێت تاوەکو پێت بڵێن ئازایە و چاو نەترسە وە ئـەم قسەیەشـیان لـە دونیـا پـێ گوتیـت کەواتە تۆ بە مافی خۆت گەیشتیت ئینجا فـەرمان دەدات کـە لەسـەر ڕوو ڕابکێشـن تاوەکو دەیخەنە ناو ئاگری دۆزەخەوە.

وە دووەم کەس کە دادگایی دەکرێت ئادەمیزادێکە کە لـە دونیـادا زانـاو مامۆسـتاو قورئان خوێن بووە.

خـودای گـەورە هـەروەکو کەسـی یەکـەم هــەر چـی چاکەیـەکی لەگـەڵ کـردووە دەیهێنێتەوە بیری ئەویش یـەك بەیـەك پـێـیـان لێ دەنێـت، ئینجـا خـودای گـەورە و میهرەبان دەفەرموێت باشە تـۆ لـە جیـاتی ئەوانـە چ کردەوەیـەکی باشـت کـردووە لەبەر خاتری من؟

ئەویش لە وەڵام دا دەڵێت منیش زانست و زانیاری فێر بووم و خەڵكی ترم فێری زانین كردووەو قورئانم لە پێناوی تۆ خوێندۆتەوە. لە وەڵام دا خودای گەورە دەفەرمووێت: درۆت كرد. تۆ بۆیە فێری زانست و زانیاری بویت تاوەكو پێت بڵێن زانا وە قورئانت بۆیە دەخوێند تاوەكو پێت بڵێن قورئان خوێنە وە ئەمەشت پێ گوترا.

ئینجا فەرمان دەدات كە لەسەر روو وەكو كەسی یەكەم رایبكێشن تاوەكو دەیخەنە ناو ئاگری دۆزەخ.

ئینجا باسی كەسی سێیەم دەكات كە دادگایی دەكرێت ئەویش ئادەمیزادێكە كە خودای گەورە لە دونیادا داراو دەوڵەمەندی كردووە وە هەروەكو كەسی یەكەم و دووەم خودای گەورە لێی دەپرسێ كە چیت لەوانە كرد؟ ئەویش دەڵێت هەرچی تۆ پێت خۆش بێت كە ماڵی بۆ بەخش بكرێت لەوەدا ماڵم خەرج كردووە.

خودای گەورە دەفەرمووێت درۆ دەكەی تۆ بۆیە وات دەكرد تاوەكو بڵێن سەخی‌یەو ئەو قسەیەش لە دونیا دا كراوە.

ئینجا فەرمان دەدات كە لەسەر روو رایبكێشن تاوەكو دەیخەنە ئاگری دۆزەخ.

لەم فەرموودەیە چۆنی‌یەتی دادگای وئەنجامی ئەو كەسانەمان بۆ روون دەبێتەوە كە هەردەم هەوڵی ریابازی دەدەن و هاوبەش لە كارەكانیان بۆ خودای گەورە پەیدا دەكەن واتە كردەوەكانیان بۆ رەزامەندی و لە پێناوی خودا نایكەن وەئەمەش پێچەوانەی داوای خودایە كەدەفەرمووێت: ﴿وما أمروا الا ليعبدوا اللّٰه مخلصين له الدين حنفاء﴾ البینە: ٥

بۆیە موسڵمانان دەبێت هەریەكە لەئێمە كاتێك بەهەركردەوەیەك هەڵدەستین لەپێناوی خودای گەورە دەبێ پر بەدڵ بۆخودای گەورە بێت واتە بەنیازێكی ساف

بۆ خودا بیکەن نەك لەبەر پێناوی چەند کەسانێك بیان کەین یان بۆ ئەوەی لەناو خەڵك بناسرێت وەبە سەخیو بەزاناو قورئان خوێن ناومان ببەن و خەڵك باسی ئەو کردەوانە بکات وەئەم کارەش دەبێتە هۆی سڕینەوەی پاداشتی ئەم چاکەیەوە.

جگە لەمەش دەبێتە هۆی دروست کردنی چەندین هۆکاری دەروونی لەسەر خووڕەوشتی ئادەمیزاد ئینجا چ دەربارەی پەیوەندی ئەم ئادەمیزادە لەگەڵ خۆیدا بێت یاخود لەگەڵ کۆمەڵدا.

بۆنموونە کاتێك ئەو جۆرە کەسانە هەڵدەستن بە ئەنجام دانی چەند نوێژێك لەبەرخاتری چەند کەسانێك واتە بۆ ڕەزامەندی خودای گەورە ئەنجامی نادات ئەم کارە کار لەدەروونی ئەم جۆرە کەسانە دەکات.

لەبەر ئەوەی ئەم کارەوایان لێ دەکات کەبەبەردەوامی لەدڵە ڕاوکێ دابن ئاخۆ ئەو کەسانەی بەرامبەریان بەم کارایان دەزانێت یان ناوە هەست بە کەم و کوڕی دەکات کاتێك بەم کردارە هەڵدەستێ وەبەبەردەوام بوونی ئەم هۆکارە دەبێتە هۆی کاردانەوەوکار کردنی لەسەر دەروونی ئادەمیزاد و تووشی چەندین نەخۆشی دەروونی دەکات وەئەم نەخۆشییە دەروونیانەش وەکو باسمان کرد دەبنە هۆی تووش بوونی ئادەمیزاد بەچەندین نەخۆشی تر کەپیوەندی بەئەندامەکانی تری لەشی ئادەمزادەوە هەیە لەبەر ئەوەی ئەو نەخۆشیانەی ئادەمیزاد تووشی دەبێت هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ نەخۆشییە دەروونییەکان.

٢- منەت و ئازاردان لەخێرکردندا (المن والاذى بالصدقة):

کۆمەڵگای نموونەیی

پەیامی موسڵمانیەتی ڕۆڵەی خۆی پەروەردە دەکات لەسەر ئەوەی کەماڵ و سامان گشتی هی خودایەو ئەو تەنها جێگرێکە بۆ ئەو سامان و دارایی‌یە کەلەلایەن خودای گەورەوە دامەزراوەو لەسەری‌دا وە ئەم جێگیرتنەش لەچەند پلەیەکدایە بەجۆرێك کەسەیر دەکەی هەندێك کەس بەشێکی کەمیان لەژێر دەست دایە لەهەمان کات دا هەندێکی‌تر دەبینین لەو بەندانەی خودا کەسامان و دارایی‌یەکی فراوانیان لەژێر دەست دایە بۆیە یەك لەیاساکانی خودای گەورە داواکردنە لەو کەسانەی کەسامان و داراییان فراوانە کەماڵ و سامان ببەخشن بەو کەسانەی کەنەبوون، بەمەبەستی دروست کردنی برایەتی و بەهێز کردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوان هەژارو دەوڵەمەنددا بەشێوەیەك کەلەیەکتر نزیك ببنەوەو کەسیان رقی لەوی تر نەبێتەوەو ڕێزی لەیەکتر بنێین لەلایەکی تردا دەبێتە هۆی پاراستن و رزگار کردنی خاوەنەکەی لەچاوچنۆکی و ڕەزیلی وەدەبێتە دڵ خۆش کەرێك بۆ هەژارو داماوان کەسێبووریان بەم بەخشینە دێتەوەو دەبێتە هاندەرێك بۆیان بۆ ئەوەی بەیانی هەوڵ بدەن کەکارێك بدۆزنەوەو ژیانی خۆیان پێ چارەسەربکەن.

لەبەخشینی ماڵ و دارایی‌دا پێویستە ڕەچاوی چەند خاڵێکی گرنگ بکرێت لەکاتی بەخشینی ئەو ماڵ و سامانە بەهەژارو داماوەکاندا ئەگینا پاداشتی لەبری ئەو چاکەبەدەست ناکەوێت و بەسەری دادەرێتەوە.

یەکەم: خاڵ کە پێویستە ڕەچاوبکرێت ئەوەیە کە بەخشینەکەی لەبەر ڕەزامەندی خوداو فەرمانی خودا بێت نەك لەبەر خاتری چەند کەسانێك بێت.

دووەم: هیچ منەت و کەشخەیەك لەسەر هەژارەکەنەکات.

سێیەم: پێویستە هیچ داوایەکی لێ نەکات بەرامبەر بەو بەخشینە.

وەخاڵی دوەم و سێیەم دەبنە هۆی ئازاردانی ئەو کەسەی کە ئەو ماڵە وەردەگرێت و کار لەدڵ و دەروونی دەکات بەجۆرێك هەست بەکەم و کوڕی دەکات بەرامبەر بەو کەوسەی کەدەستی لەبەر پان دەکاتەوە ئەگەر ڕەچاو نەکرێن.

بۆیە خودای گەورە ئەو کەسانە ئاگادار دەکاتەوە کەمنەت وئازاری هەژران دەدەن لەکاتی بەخشینی دارایی بەسەریان دا کەئەوان بەم کارەیان پاداشتی ئەو کردەوە چاکەیان دەسڕنەوەو لەناو دەبەن واتە ئەم کارەکار لەو کردەوەچاکەیان دەکات کەدەفەرمووێت:

﴿يأيها الذين امنوا لاتبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى كالذى ينفق ماله رئاء الناس ولايؤمن بالله واليوم الاخر فمثله كمثل صفوان عليه تراب فأصابه وابل فتركه صلداً لا يقدرون على شيء مما كسبوا والله لايهدى القوم الكافرين﴾

البقرة: ٢٦٤

واتە ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان هێناوە خێرو چاکە کانتان بێ پاداشت مەکەن بەمنەت و ئازاردانی دڵی هەژاران وەکو ئەو کەسەی کەماڵ دەبەخشێ بۆ ئەوەی لەناو خەڵك دا ببینرێ وە ئەمەش لەبەر ئەوەی ئەو کەسەباوەڕی بەخوداو ڕۆژی دوایی نی‌یە تاوەکو بەخشینەکەی بۆ خودا بێت و بەهیوای رزگار بوون بیدات لەڕۆژی دوایی دا وەئەو کەسە وەکو بەردێکی رەق و ساف وایە کەخۆلێکی کەمی بەسەریەوە بێت ئینجا بارانێکی دڵۆپە گەورەی بەسەردا ببارێت و خۆڵەکە بەتەواوی بشواتەوە تابەردەکە ساف دەبێت لەتۆزو خۆڵ وە ئەو کەسە بەم کردەوەیەی خێرو ماڵ بەخت کردنەکەی رەش دەکاتەوەو پاداشتی بەرامبەر وەرناگرێت بەجۆرێك کەهیچ شتێکیان بۆ نانوسرێت لەو چاکانەی کە کردوویانە وەهیچ پاداشتێکی لەبری‌دا وەرناگرێت.

كۆمەڵگای نموونەیی

خوێنەری بەڕێز خودای گەورە پێویستی بەبەخشینی ئێمەنییە بەڵكو بۆ بەرژەوەندی ئێمە فەرمانی بەبەخشینی ماڵ و سامان و خێرو چاكە كردن كردووە ئەگینا ئەو دەوڵەمەندەو پێویستی بەچاكەكانی بەندەكانی نییە.

وەكاتێك تۆ شتێك دەبەخشی بەهەژارێك پێویستە منەت بزانی لەو هەژارە كەمنەتت لەسەر بكات كاتێك ئەو پارەیەت یان ئەو شتەت لێ وەردەگرێت چونكە تۆ لەرێگای ئەو هەژارە دەست كەوتێكی گەورەت دەبێت لەپاداشت لەلایەن خودای گەورە كەبەراورد بكرێت لەگەڵ ئەو شتە كەمەی كەتۆ دەدەی ئەو هەژارەو خودای گەورە ئەو پاداشتە فراوانەت دەداتەوە.

وەقسەیەكی خۆش لەگەڵ هەژارو داماواندا لەخێری چاكەیەك باشترەكە ئازار و دڵ گران دەبن پێی كەدەفەرموێت.

﴿قول معرف ومغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنى حكيم﴾ بقرة: ٢٦٣

لەكۆتایی ئەم ئایاتە خودای گەورە دەفەرموێت كەئەو لەسەر خۆو پەلە ناكات بەتۆلە سەندن ئەگینا بەزووترین كات تۆلەی ئەسەن لەوانەی كەمنەت ئەنێن ودڵی هەژاران دەرەنجێنن.

وەهەروەها دەفەرموێت: ﴿ولا تمنن تستكثر﴾ المدثر: ٦

واتە هیچ شتێك مەبەخشە ئەگەر بەنیازی ئەوەی كەداوای شتی زۆر بكەی بەرامبەر بەو بەخشینەدا.

بەمانای ئەوەی تۆ بەم كردارە ئازاری ئەو كەسە دەدەیت و نیازی خراپت هەیە لەو بەخشینەدا بۆیە لێت وەرناگیرێت و بەسەرت دائەدرێتەوە وە دەبێتە مایەی دڵ رەق بوونی هەژاران لەلایەك و هەست بەكەم و كوڕی خۆت لەلایەكی تر كە هەست دەكەی هیچ تامو چێژێكت لەم بەخشینەدا نەكردووە وەئەمەش شتێكی

سروشتی‌یە لەبەرئەوەی پاداشت وەرناگری لەلایەن خودا دا بۆیە بەکردارێکی خودایی هیچ هەست بەدڵ خۆشی ناکەی لەو کارە دا کە بەو نیازە دەیکەیت و منەت لەسەر هەژاران دەکەی.

بۆیە پێویستە کاتێك ماڵ دەبەخشین ئەو بەخشینەمان لەسەر ڕێگایەکی موسڵمانیەتی بێت و مەبەستمان پێی یارمەتی دانی هەژاران بێت بۆ نەهێشتنی برسێتی و ڕەش و ڕووتی لەناو کۆمەڵی مەسڵمانان دا بەمەش هەردەم هەست بەئارامی دڵ و دەروون دەکەیت وهەست دەکەی تۆ شوێنێکت گرتووە بۆ چاك کردنی کۆمەڵ و خۆت بەبەختەوەر دەزانی لەو کاتەی کەماڵ و سامان دەبەخشی وەبەبەخشینی ماڵ و سامان دارایی خاوەنەکەی بەهیچ جۆرێك کەم ناکات ئەگەر بێت ویەنیازێکی ساف بۆ خودا بیدات بەڵکو هەردەم لەزیاد بوون دادەبێت کە دەفەرمووێت:

﴿يمحق الله الربا ويربي الصدقات والله لايحب كل كفار اثيم﴾ البقرة: ٢٧٦

ئازار دانی دایك و باوك (عقوق الوالدين)

واتە دڵ تەنگ کردنی دایك وباووك بەهەر شتێکی خراپ ئینجا چ ئەم شتە لەڕێگای دەرچوون بێت لەو شتانەی کە داوامان لێ دەکەین کەئەنجامی بدەین یاخود لەڕێگەی ئەو کردرانە بێت کەداوامان لێ دەکەن کەپێی هەڵنەستین و ئەنجام نەدەین بەمەرجێك ئەم داواکاریانە نەبێـە هۆی دەرچوونمان لەڕێگای ڕاست.

سۆزو بەزەیی دایك و باووك بەنرخترینو بەرزترین مانای ژیان دەگەێنێت بەتایبەتی سۆزی دایك کەلەپێناو کۆرپەکەی دا هەموو ژیانە تەرخان دەکات بۆ پێ گەیاندنی ئەم کۆرپەیە بگرە هەر لەیەکەم رۆژی دروست بوونی لەنێو سکی دا تاوەکو لەدایك بوونی ویەبەردەوامی ئەم دایکە کۆرپەکەی لەبیر ناکات هەرچەندە ئەم منداڵە

گەورەتر دەبێت و لەوانەیە ماڵیشی دابنێ بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا سۆزی دایک باوەڕناکات و هەردەم چاوی لەڕۆلەکەی دایە.

ئەم سۆزو بەزەییە والە ئادەمیزاد دەکات ئەگەر بێت وبەپێچەوانەی کاربکات تووشی نەهامەتی و سەر لێشواندن بێت لەبەر ئەوەی توورەیی دایک و باووک لەگوناهە گەورەکان دەژمێردرێت بۆیە پێغەمبەرمان (ﷺ) لەفەرموودەکانی دا ئاگادارمان دەکاتەوە لەو خراپییە گەورەیە کەدەفەرموێت: **(الا انبئك باكبر كبائر ثلاثا، قلنا بلى يارسول الله قال: الاشراك بالله، وعقوق الوالدين وكان متكئاً فجلس فقال الا وقول الزور ، وشهادة الزور، فما زال يكرها حتى قلنا ليته سكت)** متفق عليه

لەم فەرموودەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) تورەکردنی دایک وباووک بەپلەی دووەم دەهێنێتەوە لەپاش هاوبەش دانان بۆ خودای گەورەو میهرەبان دیارە ئەمەش لەبەر گەورەیی ئەم گوناهەیە کەبەم جۆرە لەپاش هاوبەش دانان بۆ خودای گەورە باسی لێ کردووە وئاگادارمانی کردۆتەوە لەئنجامەکانی دا کە توورەکردنی دایک و باووک لەگەڵ ئەوەی کارێکی دوور لایەن دەکاتە سەر دڵ و دەروونمان لەهەمان کاتکیش دەبێتە هۆی وەرنەگرتنی چاکەکانمان وەبەسەرمان دادەدرێتەوە ئەگەر خۆمان لەو گوناهە گەورەیە نەپارێزین کە دەفەرموێت: **(ثلاثة لاينفع معهن عمل: الشرك بالله وعقوق الوالدين و الفرار يوم الزحف)** رواه الطبراني.

واتە ئەم سێ گوناهە هیچ کردەوەیەکی چاک نابێتە هۆی رەش کردنەوەی لەتەرازووی کردەوەکان دا کە بریتین لە هاوبەش دانان بۆ خودای گەورەو توورەکردنی دایک و باووک و هەڵاتن لەشەڕی بەرگری‌دا.

موسڵمانینە لەم فەرموودەیەدا شتێکمان بۆ ڕوون دەبێتەوە ئەویش ئەگەر بێت و یەکێك لەم گوناهانە ئەنجام بدەین و تۆبەی لەسەر نەکەین ئەوا هەر چەند

کردەوەی چاك بکەین لەبریدا هیچیان لیٚ وەرناگیرێت و بەسەرمان دا دەرێتەوە بۆیە پێویستە موسڵمان ئەگەر هەست بکات کەدایك و باووکی دڵیان شکاوە بەقەدەر نوکەدەرزی‌یەکیش پێویستە هەوڵ بدات بەزووترین کات دڵیان رازی بکات بەهەر جۆرێك بێ تەنانەت بەدووقسەی‌خۆشیش بێت، لەبەر ئەوەی ئەگەر بێت و دڵی دایك و باووك لیمان رازی نەبێت لەژیانمان دا تووشی چەندین تەگەرەیەك دەبین و شتی چاکمان بۆ نابێت و وەئەگەر بێت و داواشمان لیٚ بکەن پێویستە بەقسەیەکی خۆش دڵیان رازی بکەین.

لەبەرئەوەی ڕازی کردنی دڵی دایك و باووك ئەرکێکی پیرۆزە لەسەر شانی گشت ئادەمیزادێك بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: ﴿ان اشكرلي ولوالديك الي المصير﴾ لقمان: ١٤

لەم ئایەتەدا خودای گەورە سوپاس وستایشی خۆی بەستۆتەوە بەسوپاسو ستایشی دایك و باووك واتە هەر کەسێك سوپاسی خودای گەورەی کردوو سوپاسی دایك و باووکی نەکرد ئەوا ئەم کارەی لیٚ وەرناگیرێت و بەسەری دادەرێتەوە.

وە دەفەرموێت:

﴿وقضى ربك الاتعبدوا الاإياه وبالوالدين احساناً اما يبلغن عندك الكبر احدهما او كلاهما فلا تقل لهما اف ولاتنهرهما وقل لهما قولاً كريماً﴾ الاسرء: ٢٣

﴿واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربياني صغيراً﴾

الاسراء: ٢٥

لێرەدا خودای گەورە داوامان لیٚ دەکات کەتەنها ئەو بپەرستین و لەهەمان کات دا لەگەڵ دایك و باووکمان دا رەوشت و کاری چاك ئەنجام بدەین وە ئەگەر بێت و یەکێکیان یان هەردووکیان گەورەبوون واپیشان مەدەکەتۆ لێیان بێزاری هەروەها

دەمەدەمیان لەگەڵ دا مەکە لەو شتانەی کەپێت خۆش نیـیە بەڵکوتەنها قسەی خۆشیان پێ بڵێ.

هەروەها باڵی خۆت کەچ بکە بۆیان و داوابکە لە خودای گەورە کەبەزەییان پێ بێتەوە هەروەکو چۆن ئەوان تۆیان پێ گەیاندوە ولەبری دا پێویستە هەموو سۆزو نیانێکیان پێشکەش بکەیت وەبۆ ئەومەبەستەچەند خاڵێکی بۆمان دیاری کردووە کەپێویستە لەسەرمان پەیرەوەی بکەین لەکارو کردەوەکانما لەگەڵیان دا بەتایبەتی کاتێك لەتەمەن گەورە دەبن لەبەر ئەوەی ئادەمیزادی بەتەمەن بەبچوکترین شت دڵی دەرەنجێ بەجۆرێك زۆر دڵی ناسك دەبێت تەنانەت بەووشەیەکی گران لەبەرامبەرەکەی دڵ رەق دەبێت و هەست بەبێ دەسەلاتی و دڵ تەنگی دەکات لەبەر ئەوە خودای گەورە داوامان لێ دەکات کە واپیشان نەدەین تە نانەت بەرووکاری دەم و چاومانیش کە بێ زارین لێ یان.

وە گەورەیی پلەی دایك و باوك لەم فەرموودەیەدا بەدیار دەکەوێت کەنزیك بوونەوە و خووڕەوشتی چاك لەگەڵ دایك و باوك پێش خۆبەخت کردن دادەنرێت لەپێناو پەیامی خودای گەورە کە دەفەرموێت:

(اقبل رجل الى النبي (ﷺ): فقال: ابايعك على الهجرة والجهاد وابتغى الاجر من الله تعالى فقال : هل لك من والديك احد حي؟

قال: نعم ، بل كلاهما، قال (فيتغي الاجر من الله تعالى؟ قال: نعم قال فارجع الى والديك فاحسن صحبتها) متفق عليه.

باسی سێیەم: کەم کەرەوەکان:

بریتین لەچەند کردەوەیەك کەدبنە هۆی کەم کردنەوەی چاکەکانمان لەکاتی ئەنجام دانیان دا.

بەمانای ئەوەی ئەم کردەوانە نابنە هۆی لەناو چوونی گشت کردەوە چاکەکانمان (وەکو لەناو بەرەکان) بەڵکو هەندێك لەکردەوەچاکەکانمان کەم دەکەنەوە وەبەردەوامی لەسەر ئەم کردەوە خراپانە والە خاوەنەکەی دەکات کە تەرازووی لایەنی باشی کەم بکات و بەلایەنی خراپەکانیدا دابشکێت.

وە ئەم کردەوانەی کەدەیگرێتەوە پەیوەندی بەرێکخستنی تاك و کۆمەڵ هەیە لەچەند لایەنێکی دا وە لەچەند لایەنێکی تردا پەیوەندی بەئادەمیزاد خۆیەوە هەیە وەسێ شت دەگرێتەوە:

١- الحسد ٢- الغیبە (باس کردنی پاشملە) ٣- النمیمە.

یەکەم: الحسد (حەسوودی):

پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرموێت:**(ایاکم والحسد، فان الحسد یاکل الحسنات کما تاکل النار الحطب).**

واتە خۆتان بپارێزن لە حەسوودی بردن بەخەڵکی چونکە حەسوودی چاکەکانتان دەخوات هەروەکو چۆن ئاگر دار دەخوات.

لەشوێنێکیتر دەفەرموێت حەسوودی دین ئەتاشێ و چاکەش دەخوات.

لەم فەرموودانەی پێغەمبەرمان (ﷺ) ئاگادارمان دەکاتەوە لەو کردەوەخراپەیە کەپێویستە خۆمانی لێ بپارێزین لەبەر ئەوەی وەکو کەم کەرەوەیەك چاکەکانمان کەم دەکاتەوە پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا حەسوودی چی‌یە؟

حەسوودی ئەوەیە کەتۆ حەزیکەیو هیوا بخوازی کەکەسێك شتێکی خۆی لەدەست بدات بۆتۆبێت یان ئەو کەسە ئەو شتەی نەبوایە بەڵکو بۆ هی تۆ بوایە.

وەکاتێك کە بەو کردارە خراپە هەڵدەستیٚ تۆناڕەزایی دەردەبڕی بەرامبەر بەخودای گەورەو میهرەبان کەشتێکی داوەبەکەسێك لەبەندەکانی وە نەیداوە بەتۆ ئەمە هۆی یەکەمی حەرام کردنی حەسوودیە وەهۆی دووەم ئەوەیە کەکاتێك تۆ حەسوودی دەبەی بەکەسێك.

ئەم کردارە کار لەو کەسە دەکات و دەبێتە هۆی تێکدانی و شێواندی ئەو شتەی کە تۆ حەسوودیت پیٚ بردووە بۆیە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ئاگادری پێغەمبەرمان (ﷺ) دەکاتەوە لە چاوپیسی ئەو کافرانەی کەدەیانەوێت بەو چاو پیسیەیان کارەکەی تێك بدەن کەدەفەرمووێت:

﴿وإن يكاد الذين كفروا ليزلقونك بأبصارهم لما سمعوا الذكر ويقولون إنه لمجنون﴾ القلم: ٥١

واتە ئەوکەسانەی کەباوەڕیان نەهێناوە بە خودای گەورە بەچاوێکی تونددو تیژسەیری تۆ دەکەن بەجۆرێك هەندەی نەماوە کەلەخۆت ببەن و بت خەنە خواریٚ لەشوێنی خۆت دا...هتد.

لەم ئایەتەدا چەکێکی ئەو جۆرە کەسانەمان بۆ بەدیار دەخات کە چاویان بەکاردەهێنن لەحەسوودی بردن دا.

هەروەها لەشوێنێکی تردا داوامان لێ دەکات کە پەنا ببەینە بەر خودای گەورە لەبەر خراپی ئەو کەسانەی کەدەیانەوێت حەسوودی لێ بدەن کە دەفەرمووێت:

﴿ومن شر حاسد اذا حسد﴾

وەخۆ پاراستن لە حەسوودی بردن بەخەڵکی یەکێکە لەڕەوشتانەی کە پێویستە موسڵمان ڕەچاوی بکاتو هەوڵ بدات خۆی بپارێزێت لەچاو پیسی.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسـول الله (ﷺ) لاتحاسـدوا ولاتناجشـوا، ولاتباغضوا، ولا تدابروا ولايبع بعضكم على بيع بعض، وكونوا عباد الله اخواناً المسـلم اخوا المسلم لايظلمه ولا يخذله ولا يكذبه ولا يحقره، التقوى هاهنا ويشير الى صدره ثلاث مرات، يحسب امريء من الشر ان يحقر اخاه المسلم كل المسلم على المسـلم حرام دمه وعرضه وماله). رواه مسلم.

لەم فەرموودەیەدا چەند ڕەوشتێکی موسڵمانانەمان بۆ دیاری دەکات کە پێویستە هەموو موسڵمانێك ڕەچاویان بکات لەکارو کردەوەکانی دا بەمانەی خوارەوە.

١- حەسوودی بەیەکتر نەبەین:

٢- ئەگەر کەسێك شتێك ئەکڕێ تۆش نەچیت و بڵێی من پارەی زۆرتری پێ ئەدەم وە مەبەست کڕینی ئەوشتە نەبێت بەڵکو تەنها بۆ هەڵخەڵەتاندنی کڕیار بێت.

٣- ئەو جۆرە کردەوانە مەکەن کەدەبنە هۆی هەڵساندنی ڕق و کینە وەکو ووزمانی گاڵتە بەیەك کردن و ...هتد.

٤- کڕین و فرۆشتن مەکەن لەسەر کڕین و فرۆشتنی کەسانیتر وەکو ئەوەی کەسێك شتێك بکڕێ وەتۆش بچیت لەسەری زیاد بکەی.

٥- ببینە برای یەکتر چونکە موسڵمان برای موسڵمانە وەنابێ ستەمی لێ بکات و سەر شۆڕی بکات هەروەها نابێت بەچاوی سووك سەیری بکات.

ئەوەی باسمان کرد چەند رەوشتێکی باوەڕدارانە کە پێویستە بەم رەوشتانە بناسرێن وەلە پێش هەموویان دا کە حەسوودی بەیەکتر نابەن چونکە حەسوودی خراپترین نەخۆشی‌یە کەتووشی ئادەمیزاد دەبێت وە زیانی لێ تێك دەدات ئەمەش هۆیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ کارێکی دەروونی ناوەکی چونکە ئەو کەسەی کەحەسوودی بە بەرامبەرەکەی دەبات زەرەر لەخۆی دەدات و خۆی تووشی چەندین نەخۆشی دەکات لەبەرئەوەی کاتێك بیر دەکاتەوە لەوەی کە خودای گەورە چەند شتێکی داوەتە ئەو کەسەی بەرامبەر ئینجا چ (سامان یان دەسەڵات یان زانین و زانیاری) بێت وەنەیداوە بەو تووشی غەم و دڵتەنگی دەبێت و وەهیچی لەدەست نابێت کەئەم کردارەی پێ بگۆڕێت لەبەر ئەوە گشت ئەم هۆکارانە لەناو دەروونی دا پەنگ دەخواتەوە و دایدە پۆشێ وەلەگەڵ ڕۆیشتنی کات دا بۆی دەبێت بە نەخۆشی و نەهامەتی.

وەخراپی حەسوودی لەوە دایە کەئەم کردارە خراپە دەبێتە هۆی لەناو بردنی پەیوەندی کومەڵایەتی لەنێوان چین و توێژەکانی کومەڵ دا چونکە ئەم کردارە خراپە دەبێتە هۆی ئەوەی هەندێك لەکومەڵ رقیان لەهەندێکی تر بێتەوە بەهۆی ئەوەی کەخودای گەورە شتی باشتری داوە بەوان و نەیداوەتە ئەوان وەدەکەونە باس کردنی ئەو کەسانە کەخودای گەورە چەند شتێکی زیاتری داینێ لەوان بۆ

ئەوەی لە نرخیان (مستوی)یان کەم بکەنەوە بەجۆرێك کەوا لەو کەسانە بەکەن کە لەماڵەوە دەرنەچن و لەکارو کردەوەکانیان بوەستن بۆ یەخودای گەورە نەهی لەحەسوودی بردن دەکات کە دەفەرموێت: ﴿ولاتتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن وسئلوا الله من فضله ان الله كان بكل شيء عليماً﴾ النساء: ٣٢

واتە ئاوات مەخوازن بەوەی کە خوای پەروەردگار باوی هێندێکانی پێ داوە بەسەر هێندێکیترتان داو بۆ پیاوان هەیە بەش لەوەی کە کردەوەو کۆشش بەرهەرمیان هێنابێت وە بۆ ئافرەتانیش هەیە بەش لەوەی کەبەکردەوە بەرهەمیان هێناوە وەحەسوودی مەبەن بەوەی کە خوای پەروەردگار داوێتی بەخەڵك بەڵکو داوابکەن لەخودا کەبە میهرەبانی خۆی بەشتان بدات کەهەمیشە زاناو ئاگادارە بەهەموو شتێك.

کەواتە هەموو کارو کردەوەکانی ئەو راستەو ئاوات حەسادەت بردن بەبەخشینەکانی خوای پەروەردگار زۆر بێ جێو نەزانینە بەوەی کە خوای پەروەردگار بەگەورەیی‌و زانینی خۆی شت دەدات بەبەندەکانی.

چۆنیەتی رزگار بوون لەحەسوودی

پێغەمبەر (ﷺ) باسی ئەو رێگایەشمانی بۆ کردووە کەچۆن پێی رزگار دەبین لەو دەردەناخۆشە کە دەفەرموێت:

(اذا نظر احدكم الى من فضل عليه في المال والخلق فلينظر الى من هو اسفل منه ممن فضل عليه) رواه بخاري

واتە ئەگەر کاتێك سەیری کەسێکتان کرد کەباری ئەو لەسامان و رەوشت زیاتر بوو بالەهەمان کات دا سەیری ئەو کەسانە بکات کەلەو لەژێر ترن کە باری ئەو چاکترەە لەو کەسانە.

بۆیە لەسەر ئادەمیزاد پێویستە بەکارو کردەوەکانی هەلبستێ کەئەنجامیان دەدات وە ئەو کردەوانە بەراوورد نەکات لەگەڵ ئەو کەسانە کە شەنسیان لەوزیاترە بەڵکو سەیری ئەوکەسانە بکات کەلەو کەمتر شەنسیان هەیە بەجۆرێك کەچاکەی خودای لەسەر بزانێت وەتۆ چەند بێ دارایی‌و سامان بیت کەسانێکی تر هەیە لەتۆ بێ دارایی‌و بێ سامان تر بین و یاخود تۆ چەند هەوڵ بدەیت ونەگەیتە ئەنجامێکی باش لەکارەکانتدا کەسانێکیتر هەن کەچەندین ساڵە هەوڵ دەدەن ناگەنە ئەنجام لەکارەکانیان داوە بەم کرداره جۆره (قەناعەتێکت)بۆ دروست دەبێت و دڵ و دەروونت ئارامی دەیگرێت و دەحەسێتەوە وە بە بەرامبەرەکەت هەڵناچێت ئەگەر شتێکی لەتۆ زیاتر پێ درابوو.

وەلەکۆتاییدا بەپێویستی دەزانم کە بۆ خوێنەری بەرێز روون بکەمەوە کە حەسوودی تەنها لەدوو شت دا دەبێت بەپێی فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) :

(عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال رسول الله (ﷺ): لاتحاسد الا في الاثنين: رجل اتاهُ الله القران فهو يتلوه اناء الليل والنهار يقول لو اتيت مثل ما أُتى هذا لفعلت كما يفعل، ورجل اتاه الله مالا ينفقه في حقه فيقول لو او تيت مثل ما اتـى لفعلت كما يفعل). رواه بخاري

واتە حەسوودی بوون تەنها لەدوو رەوشت دا دەبێت یەکەم کەسێك کەخودا قورئانی پێ بەخشیوە بەجۆرێك کەبەشەو بەرۆژ دەیخوێنێتەوە وەئەویش بڵێت (ئەو کەسەی کەحەسوودی پێ دەبات) ئەگەر منیش وەکو ئەو کەسەم بۆ بهاتبایە وەکو ئەو دەم خوێندەوە.

دووەم: کەسێك کە خوای پەروەردگار سامانێکی پێ داوەو ئەو دیبەخشێ لەو مافەی کەپەیوەندی بەو سامانەوە هەیە ئەویش بڵێت ئەگەر منیش ئەو سامانەم هەبوایە وەکو ئەو مافەکانیم دەبەخشی‌یەوە وەئەم دوو هۆکارە دەبنە هۆی دروست کردنی بەریەرەکانی لەدوو لایەنی باشدا کە قورئان خوێندن ومالّ بەخشینە بۆیە حەسوودی تیادا کار لەکردەوەکانی خاوەنەکەی ناکات.

٢- باس کردنی پاشەملە (الغيبة)

غەیبەت: واتە باس کردنی خەڵك بەچەند شتێك کە ئەگەر بۆی بگەرێتەوە پێی ناخۆش بێت جائەو باس کردنە لەرەگەزی بێت یان لەدرێژو کورتی بێت یاخود لەکردەوەی بێت وە کو بڵێت (ئەو دوو رووە یان باوکی پینەچی‌یە یَان رەوشتی خراپە، درۆزنە، رەزیلە یان لەکاتی خواپەرستی‌دا بڵێت ئەو کەسا نازانێ کڕنۆش ببات یان لەگەڵ باوك و دایکی باش نی‌یە یان تەنها بڵێت کراسی بەری رێك و پێك نی‌یە) ئەمانە گشتی باس کردنی بەخراپی‌یەو خاوەنەکەی پێی ناخۆشە ئەگەر بێت و بۆی بچێتەوەیان لەپێشی پێی بڵێت وەئەم کارەش پێچەوانەی رەوشتی موسڵمانەو پێچەوانەی داواکاری خودایە لەسەر ئێمەی موسڵمان کە دەفەرمووێت:

﴿يا ايها الذين امنوا اجتنبوا كثيراً من الظن ان بعض الظن اثم ولا تجسسوا ولا يغتب بعضكم بعضاً ايحب احدكم ان يأكل لحم اخيه ميتاً فكرهتموه واتقوا الله ان الله تواب رحيم﴾ الحجرات: ١٢.

واتە ئەی ئەو کەسانەی کەباوەڕتان هێناوە زۆر خۆتان بپارێزن لەگومان بە خەڵك چونکە گومان کردن بەخەڵکی بەبێ بەڵگە شتێکی گەورەو زۆر گوناهە وەدوای کارو کردەوە تایبەتی‌یەکانی خەڵك مەکەون و باسی خەڵك بەخراپە مەکەن بەو شتانەی کەپێیان ناخۆشەو نموونەیەکی خراپ بۆ ئەم کردەوە خراپە دەهێنێتەوە کەباس کردنی خەڵك وەکو ئەوە وایە کەتۆ گۆشتی برای خۆت بخۆیت کەئێوە چۆن لەو کردارە ڕادەکەن بە (طبيعة)ی خۆتان لەبەرگەورەیی ئەو کارە.

وەخراپی ئەو کارە لەوەدایە کەتۆ کاتێك باسی یەکێك دەکەیت بەخراپەو ئەو قسەیە بۆ خاوەنەکەی دەگەڕێتەوە ئیتر ئەویش لەجێگای خۆی بەدوای شتێك دەگەڕێت کەباسی تۆی پێوە بکات و ئینجا ئەم کارە بەرەبەرە گەورە دەبێت تاوەکو هەندێك جار دەگاتە پلەی شەڕ کردن و تێك دان هەر لەبەر ئەمە پێویستە هەر کەسێك کەباسی خەڵك دەکات بزانێت کەبەو کردارە تووشی تووڕەیی خوای پەروەردگار دەبیت وە دەبێتە هۆی لەناو چوونی چاکەکانی لەڕۆژی دواییدا لەبەر ئەوەی ئەو چاکانە دەگواسترێتەوە لەڕۆژی دواییدا بۆ تەرازووی ئەو کەسەی کەئەو باسی کردووە لە جیاتی ئەو قسانەی کە کردوویەتی لەسەر ناموسی (عرض) ئەو کەسە چونکە ووشەی ناموس مانایەکی فراوانی هەیە وەکو ڕەوشت و خراپەرستی وجل بەرگ ورەگەزو گشت کردەوەکانی‌تر کە پەیوەندی‌یان بەژیانەوە هەیە وە ئەگەر بێت و چاکەشی نەبێت ئەوا هەندێك لەخراپی ئەو کەسەی بۆ دەگوازرێتەوە نێو تەرازووی خراپی وە ئەمەش کردارێکی زۆر خراپە چونکە تەرازووی ئەو ڕۆژە

هیچ فێڵ نازانێت لە وانەیە تەنها بەکەم کردنەوەی چاکەیەك لەچاکەکانت یان بەزیاد کردنی خراپەیەك لەخراپەکانی ئەو کەسە لایەنی تەرازووت دا بشکێت ولەئەنجام دا بەرەو دۆزەخ بچێت.

وە کەمترین پلەی خراپی ئەم کارە ئەوەیە کەوەك کارێ کەرێك کار لە هەندێك لەکردەوە چاکەکانمان دەکات ودەیان سڕێتەوە کە پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرموێت: **(ماالنار في اليبس باسرع من الغيبة في حسنات العبد)**

واتە ئاگر خێراتر نیە کاتێك لەپوش وپەلاش هەڵدەگیرسێ لەخێرایی غەیبەت لەخواردنو سڕینەوەی چاکەکانی بەندەکان.

بۆیە پێویستە ئاگاداری خۆمان بین لەباس کردنی خەڵکی دا وە ناموسی خەڵکی باس نەکەی بۆ ئەوەی خۆمانی پێوە خەریك بکەین یان بۆ ئەوەی چەند کەسانێك بەپێکەنین بینین، وە پێغەمبەرمان (ﷺ) بەم جۆرە باسی غەیبەتی کردووە:

(ذكرك اخاك بما يكرهه ، قيل: ارأيت ان كان في اخي ما اقوله؟ قـال: ان كـان فيه ماتقوله فقد اغتبته وان لم يكن فيه فقد بهته) رواه مسلم والترمذي واحمد وابـوا داود والدرامي.

پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرموێت غەیبەت ئەوەیە کەتۆ باسی براکەت بکەی بەو شێوەیەی کەپێی ناخۆش بێت، ئەوانیش وتیان ئەدی ئەگەر برایەکەم وەکو باسی دەکەم وابێت؟ ئەویش وتی: ئەگەر وابێت واتە غەیبەتت کردووە وەئەگەر وانەبێت واتە بوختانت پێ کردووە.

واتە ئەو شتەی کەتۆ باسی دەکەی وایە ڕاستە چونکە زۆر کەس دەبینین باسی خەڵك دەکەن پێیان دەڵێن باسیان مەکەم دەڵێن ئێمە بەڕاستی باسیان دەکەینو ئەمەش غەیبەت نیە، بەڵام لەڕاستیدا ئەوە غەیبەتە بەپێی پێناسەی پێغەمبەر

(ﷺ) بۆ غەیبەت، ئەگەر وانەبێت کەواتە تۆ بەکەسەت هەڵبەستووەو بوختانت پێ کردووە کاتێك ئەوقسانەی لەسەر دەکەیت.

وەزۆر هۆیەکانی غەیبەت دەگەڕێتەوە بۆ حەسوودی چونکە زۆر کەس دەبینین کاتێك سەیری بەرامبەرەکەی دەکات سەرکەوتووە لەکارەکانیو خەڵك بەباشی باسی دەکەن ئەو خۆی پێ ڕانەگیرێت لەوکاتەدا وەدەست بەباس کردنی ئەو کەسە دەکات بۆ ئەوەی پارێزگاری لە ناوی خۆی بکات کاتێك خۆی بەراوورد دەکات لەگەڵ ئەو کەسەدا لەبەر ئەوەیە خودای گەورە دەبینین لەزۆر جێگا غەیبەت و حەسوودی پێکەوە دەبەستێتەوە:

(رويَّ انه (ﷺ) قال: من كانت لاخه عنده مظلمة في عرض او مال فليستحللها منه من قبل ان ياتي يوم ليس هناك ديناراً ولا درهم انما يؤخذ من حسناته فان لم يكن له حستات اخذ من سيئات صاحبه فزيدت على سيئاته) حديث صحيح

لێرە پێغەمبەر (ﷺ) جارێکیتر باسی ئەو کردارە خراپە دەکات و بەستەم ناوی دەباتوەدەفەرمووێت هەرکەسێك هیچ شتێکی لەسەر برایەکەی هەیە لە ناموس یان پارە، با بۆ خۆی حەڵاڵی بکات (واتە گەردنی خۆی پێ ئازاد بکات) لەپێش ئەو ڕۆژەی کەنەدیناروو نەدرهەم هەیە بەڵکو بەگوێرەی چاکەکانی لێی وەردەگیرێت وەئەگەر چاکەش نەبێت ئەوا هەندێك لەخراپەی ئەو کەسە بۆ زیاد دەکرێتە سەر خراپەکانی.

کەی دەتوانین باسی خەڵك بکەین

خودای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا ئەم ڕێگایەشی پێ داوین کە دەفەرمووێت:

﴿لايحب الله الجهر بالسوء من القول الا من ظلم وكان الله سميعاً عليماً﴾

النساء: ١٤٨

واتە خودا پێی خۆش نیە ووتن و دەربرینی بەدوو خراپ لەلایەن هیچ کەسێکەوە مەگەر کەسێك کەستەم و دەست درێژی لێ کرابێ وە خوداش هەردەم زانایەو ئاگادارە.

واتە هیچ رێگرێك نیە لەسەر کەسێك وەبۆی بەغەیبە نانوسرێت کاتێك باسی کەسێك دەکات کەستەم و دەست درێژی لێ کردبێ وەشکایەتی لێ بکات یان وەڵامی جون و قسەی خراپی بداتەوە ئەمەش گشتی بۆ پارێزگاری کۆمەڵە لەو جۆرەکەسانە کەدەبنە مایەی تیر لەنێو دڵی کۆمەڵ و بەرەبەرە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵ لەیەکتر دەکەن بەجۆرێك کەبرا رقی لەبرا هەلبستێ ئەدی چۆن برای ئەوە واباسی خراپی ئەو دەکات چۆن ئەمە ڕوو دەدات وەلەئەنجام دا بناغەی کۆمەلایەتی تێك دەچێت و هەموو دەبن بە دوژمنی یەکتر.

بۆیە ئادەمیزاد دەبێ بزانێت بەباس کردنی خەڵکی توشی تووڕەیی خودا دەبێت وە ناشزانێ لە هەمان کات دا ئایا لە تووڕەیی ئەو کەسانە رزگاری بێت کە ئەو باسەیان کردووە بەو جۆرە بۆیە خودای گەورە ئەو جۆرە کەسانە فڕێ دەداتە (ویل) مەکە شوێنێکە لە دۆزەخ نوێژنەکەرانی دەچێتێ وە ئەم کەسانەشی دەچێتێ کەباسی خەڵك دەکەن کە دەفەرموێت:

﴿ویلٌ لکل هُمَزة لُمَزة﴾

جا خوێنەری بەرێز خۆت لەو شوێنە رزگاری بکەو دوور بکەوە پێش ئەوەی رۆژێك دابێت کە کار لەکار بترازێ و هیچت بۆ نەکرێت لەو کاتەدا هەروەها باس کردنی خەڵکی ئادەمیزاد تووشی چەندین نەخۆشی دەروونی دەکات وە ئەم نەخۆشیە دەروونیانەش دەبنە هۆی نەخۆشی تر کە تووشی لەشی ئادەمیزاد دەبن.

لەبەر ئەوەی کاتێك تۆ باسی خەڵك دەکەی لە هەمان کات دا بیر لەوە دەکەیتەوەو خۆت خەریك دەکەی ئاخۆ ئەو قسانەی کە کردووتە بۆ خاوەنەکەی دەچێتەوە یان

نا وە ئەگەر بۆی چووەوە من وەڵامم چی بێت وەچەند بیرکردنەوەی تر تاوەکو هەندێك جار ئەو کەسەی کە باست کردووە دەیتەوە لات و چەندین جوێنت پێ دەدات و تۆش گەلێك جار توانای وەڵام دانەوەشت نابێت وە لە ناخت هەڵی دەگریت و دەبێتە هۆی تووش بوونت بە چەندین نەخۆشی.

ڕێگرتنی خودای گەورە لە ئەنجام دانی ئەم کارانە کە بە تەرازووی کردەوە دەمان ترسێنێ گشتی بۆ سوودی کۆمەڵ وتاکە سوودی کۆمەڵ لەوە دایە بۆ یەك گرتنی کۆمەڵ وە سوودی تاك لە ڕزگاربوونی لە چەندین نەخۆشی دەروونی و ڕزگاربوونیشی لە ڕۆژی دوایی دایە.

جا خوێنەری بەڕێز دەتۆش هەوڵ بدە سوود وەربگری و پارێزگاری لە مافی خۆت بکەی لە ژیانت و لە ڕۆژی دواییش دا.

٣- النميمة

(عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: من لم يدع قول الزور والعمل به والجهل فليس لله حاجةً أن يدع طعامه وشرابه)

واتە هەرکەسێك واز نەهێنی لە هەڵبەستنی قسە بە خەڵکی و کاریکات بەو قسەیە بە نەزانی با هیچ بۆ خودا بەزۆری نەبێت واتە ئەم کردەوەیە کار لە ڕۆژیەکانمان دەکات.

پاش ئەم فەرموودەیە پێویستە بزانین نمیمی چیە؟ نمیمی بریتیە لە گواستنەوەی قسەو کردەوە لە نێوان دوو کەس یان زیاتر بە جۆرێك کە بەڕاستی نەیگێڕیەوەو یاخود بەڕاستیش بێت بەڵام مەبەستت تێك دانی نێوانیان بێت.

ئەمەش کردەوەیەکی زۆر خراپە لەبەر ئەوەی دەبێتە هۆی تێك دانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی کە ئاین زۆر تەرکیزی لەسەر دەکات و هەردەم داوامان لێ دەکات کە بیپارێزین لەبەر ئەوەی هەر کۆمەڵێك کە پەیوەندی پچڕا لە نێوان چین و

توێژەکانی دا ژیان لەو کۆمەڵە وەکو بەندیخانەی لێ دێت بەجۆرێك هەرکەسێك وا هەست دەکات کە بەتەنیا دەژێت وەکەس لەخۆی بە نزیك نازانێت کە باسی ژیان و تەنگ و تەگەرەکانی بۆ بکات بۆ ئەوەی رزگاری بکات لەبەر ئەوە لە ئایینی ئیسلام زۆر جار ئەم خاڵە دووبارە کراوەتەوەو هەموو کردارەکانی نەهی لێکردووە کە دەبنە هۆی تێك دانی ئەم پەیوەندییە وە لە قورئانی پیرۆزدا خودای گەورەمان داوامان لێ دەکات کە خۆمان بپارێزین لە قسەی ناراست کە دەفەرمووێت:

﴿واجتنبوا قول الزور﴾

بەڵێ لەسەر موسڵمان پێویستە خۆی بپارێزی لەم رەوشتە خراپەیە کە هیچ سوودێکی بۆ ئەو تیا نییە تەنها زەرەر نابێت کە بەخۆی و بە کۆمەڵ دەگەیەنێت چونکە ئەنجامەکەی هەر دروست بوونی شەڕو رق و کینە هەڵساندنە ئینجا لە هەر لایەکەوە بێت لە نێوان بەرامبەرەکەی یاخود وەکو باسمان کرد لە نێوان خۆی و بەرامبەرەکانی‌دا وە بەم جۆرە پەیوەندی نێوانیان دەپچرێت و بە درۆزن و ناپاك ناوی دەبن.

هەروەها قورئانی پیرۆز ئەمیمی بە یەکێك لەو رەوشتانەی دادەنێت کە بێ باوەڕو دووڕووەکانی پێی دەناسرێن کە دەفەرمووێت:

﴿ولا تطع كل حلاف مهين * هماز مشاء بنميم﴾ القلم: ١٠

واتە بەگوێ و بدوای ئەو کەسانە مەکەوە کە زۆر سوێند دەخۆن بە درۆو باسی خەڵك دەکەن بۆ تێك چوونی نێوانیان کە هەردەم هەوڵی بۆ دەدەن.

ئەم کردەوەیەش بە یەکێك لە نەخۆشی‌یە دەروونیەکان دادەنرێت کە تووشی ئادەمیزاد دەبێت وە هۆیەکەی دەگەرێتەوە بۆ دوودڵی باوەڕو حەسوودی بردن بەبەرامبەر کە زۆر کەس دەبینێت کە سەیری چەند کەسانێکی بەرامبەری دەکات

زۆر لەگەڵ یەکدا رێك وپێکن وە بەهانای یەکتر دا دێن ئەو زۆر ئەوەی پێ ناخۆشە و هەوڵ دەدات ئەم پەیوەندیيە لە نێوانيان دا تێك بدات ئینجا کاردەکات بۆ گواستنەوەو هەڵبەستنی قسەی ناراست لە نێوانيان دا.

بۆیە ئەم جۆرە کەسانە پێویستيان بە چارەسەرێکی دەروونی هەیە ئەویش باس کردن و یاد کردنەوەی خودای گەورەیە لە هەموو کارەکانيان دا بۆ ئەوەی لەم کارە رزگاريان بێت. کە خودای گەورە دەفەرمووێت:

﴿الا بذكر الله تطمئن القلوب﴾

وە لە خراپی ئەم کردەوەیەدا پێغەمبەرمان (ﷺ) دەفەرمووێت:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) تجد من شر الناس يوم القيامة عند الله ذا الوجهين الذي ياتي هؤلاء بوجه وهؤلاء بوجه)

واتە خراپترین کەس لەلای خودای گەورە لە رۆژی دواییدا دووڕوو وە کە بەڕووێك دێتە لای ئەمانەو بە رووێکیتر بۆ لای ئەوانی تر دەچێت.

باسی چوارەم (وەرنەگیرەکان)

١- خێر کردن بە ماڵی حەرام:

خودای گەورە دەفەرمووێت:

﴿يا أيها الذين آمنوا انفقوا من الطيبات ماكسبتم ومما اخرجنا لكم من الارض ولا تيمموا الخبيث منه تنفقون﴾ البقرة: ٢٦٧

واتە ئەی ئەو کەسانەی کە بڕواتان هێناوە بەخت بکەن و بیدەن لە رێگای خودای گەورە دارایی چاك و بە نرخ لەوەی کە بە کارو کاسبی پەیداتان کردووە وە لەو بەروبوومە چاکانەی کە لە زەویدا دەرمان هێناوە بۆتان وە مەگەڕێن بە دوای

خراپ و بێنرخ تاوەکو لەوەی بەخت بکەن و بیدەن لە رێی خودا دا لە کاتێك دا ئەگەر بدرێ بە خۆتان وەری ناگرن مەگەر بەچاو پۆش و شەرمەوە نەبێت.

خوێنەری بەرێز ئەمەیە پەیامی موسڵمانان سەیر بکەو چۆن رۆڵەکانی خۆی لەسەر رێگای راست و دروست پەروەردە دەکات وە هانیان دەدات لە بەخت کردنی ماڵ و سامانیشیان شتی بە نرخ و باش پێش کەش بکەن بۆ ئەوەی خۆشەوەیستی سامانیان نەچێتە دڵیانەوە لەسەر ئەم خاڵە خودای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت:

﴿لن تنالوا البر حتى تُنفقوا مما تُحبون﴾ آل عمران: ٩٢

واتە پاداشت وەرناگرن تاوەکو بەخت نەکەن لەو شتانەی کە خۆشتان دەوێت.

لەم دوو ئایەتەدا خودای گەورە هانمان دەدات بۆ فێرکردن و بەخت کردنی سامان و دارایی چاك لە رێگای خودای گەورەدا وە لەو شتانەی کە حەز دەکەین هەردەم بۆخۆمان بێت لەبەرئەوەی خودای گەورە شتی خراپ وەرناگرێت و پاداشت بۆ خاوەنەکەی نانوسرێت لەبەری ئەو شتە خراپەدا.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ) (ان الله طيبٌ لا يقبل إلاّ الطيباً وان الله امر المؤمنين بما امر به المرسلين: فقال تعالى ﴿يا أيها الرُسُل كلوا من الطيبات واعملوا صالحاً﴾ **وقال تعالى:** ﴿يا أيها الذين آمنوا كلوا من الطيبات ما رزقناكم﴾ **ثم ذكر الرجل يُطيل السفر أشعث أغبر يمد يديه الى السماء يارب يارب ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فانّى يُستجاب لذلك)**

رواه مسلم

واتە خودای گەورە پاك و بێگەردە و تەنها پاك و بێ گەرد نەبێ وەرناگرێ.

وەخودای گەورە فەرمانی داوەتە خاوەن باوەڕان بەم جۆرەی فەرمانی داوەتە پێغەمبەران کە دەفەرموویت ئەی پێغەمبەرانی من شتی پاك و حەلاڵ بخۆن وە بەکاری بهێنن وە کردەوەی باش بکەن وە هەر بەو جۆرە خودای گەورە فەرمان دەداتە باوەداران و دەفەرموویت ئەی خاوەن باوەڕان لەو حەلاڵ و بێگەردە بخۆن و بەکاری بهێنن کە داومانە بە ئێوە.

وەهەر لەم فەرموودەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) باسی جۆرە پیاوێك دەكات کە ڕێگایەکی دوور و درێژی بڕیوە وە وای لێدێت موی سەری نارێك دەبێت و تۆزاوی دەبێت وە دەستی خۆی بەرز دەکاتەوە بۆ ئاسمان و لە خودای گەورە دەپارێتەوەو دەڵێت خودایە لەوە ڕزگارم بکە خودایە ئەم شتەم بدێ لەگەڵ ئەوەش دا خواردەمەنی ئەم ڕێبوارە حەرامەو هەر بە حەرامی پێ گەێندراوەو گەورە بووە چۆن ئەم جۆرە کەسە پارانەوەی قبوول دەبێت واتە قەبوول نابێت.

بەڵێ خودای گەورە خاوێنەو تەنها شتی خاوێن نەبێت وەرناگرێت واتە هەر شتێك کە بەخۆت ئەی خۆی و بەکاری دەهێنی یان بۆ ماڵ و منالت بەکاری دەهێنی دەبێ لەو بێ بەخشی وە دەبێت ئەم شتە حەلاڵ بێت ئەگەر بەنیازی پاداشت وەرگرتن بی بەخشی هەروەها دەبێت لەپێناو خودای گەورە بێت تاوەکو بۆت بە چاکە بنووسرێت لە تەرازووی چاکەکانت دا.

(عن ابن عمر (رض عنهما) عن النبي (ﷺ) قال: لا يقبل الله صلاة بغير طهور و لاصدقة من غلول) رواه الخمسة إلاّ الترمذي

واتە: خودای گەورە نە نوێژ بەبێ دەست نوێژ وەردەگرێت وە نەخێر لەگزی و دزی وەردەگرێت.

عن ابن مسعود :قال الرسول (ﷺ) لا يكسب عبد مالاً حراماً و تصدق به فيقبل منه ولا ينفق منه فيبارك الله لة فيه و لا يتركه خلف ظهره إلاّ كان زاده الى النار إن الله

تعالى لا يمحو السيء بالسيء ولكن يمحو السيء بالحسن ان الخبيث لا يمحو الخبيث. رواه احمد

حەرام هەر حەرامە هەر چەندە نیازی ئەو کەسەی کە پێی هەڵدەستێ باش بێت و هەرچەندە مەبەستی چاکە بێت وە پەیامی موسڵمانیەتی بە هیچ جۆرێك رازی نابێت کە حەرام ببێتە ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئامانج و مەبەستی بۆیە گەیشتن بە ماف دەبێت لە رێگای مافەوە بێت بە تەنها.

هەر لەبەر ئەوە پاداشتی ئەو کەسە نادرێتەوە و گوناهی لەسەر هەڵناستێت هەرچەندە ماڵی خۆی ببەخشێت ئەگەر بێت و ئەو ماڵ و سامانەی لە رێگای ریباو قومار و هەر رێگەیەکی تر کە خودای گەورە رێگای پێ نەدابێت کە تێیدا ماڵ سامان کۆبکرێتەوە واتە خراپی ئەم کارە لەسەر ئەم جۆرە کەسانە ناسرێتەوەو هەڵ ناگیرێت با هەر مەبەستیشیان چاکە بێت لەبەر ئەوەی سەرچاوەی ئەم ماڵەیە خراپە لەبەر ئەوە دەرئەنجامیشی هەر خراپەو بە چاکە بۆ خاوەنەکەی نانووسرێت ولێی وەرناگیرێت.

٢- باوەڕکردن بە جادووکەر:

قال عليه الصلاة السلام (من أتى عرّافاً فساله عن شيءٍ فصدقه بما قال لم تقبل له صلاة أربعين يوماً) رواه مسلم

واتە هەرکەسێك بچێت بۆلای ئەو کەسانەی کە بە عراف ناسراون بۆ ئەوەی پرسیاری لێ بکات لە هەندێك شت و باوەری پێ بکات ئەوا نوێژی لێ وەرناگیرێت لە ماوەی چل رۆژی داهاتوودا.

جادووکەر : ئەو کەسانەن کە پرو پاگەندە دەکەن بەوەی کە دەتوانن هەموو شتێك دەربارەی بزر بووەکان و نادیارەکانی داهاتوو بدۆزنەوەو پەردە لەسەر نوسراوی داهاتوو هەڵ بگرن و بیدۆزنەوە.

باوەر كردن بەو جۆرە كەسانە مرۆڤ دەخاتە خانەی ئەو كەسانەی كە باوەریان نەهێناوە بە پێغەمبەر (ﷺ) لەبەر ئەوەی كاری ئەم جادوو كەرانە پێچەوانەی یاساو پەیامی خودایە وە پێچەوانەی گشت ئەم ئایەتانەیە كە بۆمان روون دەكەنەوە كە كەس لەخودا زیاتر ناتوانێ شتێك لەنادیار بزانێ وە كەس بۆی نی‌یە پەردە لەسەر قەدەر هەڵ بگرێ و بیدۆزێتەوە كە دەفەرموێت :

﴿قل لا اقول لكم عندي خزائن الله ولا اعلم الغيب ولا اقول لكم اني ملك ان اتبع الا ما يوحى الي﴾ الانعام :٥٠

لەم ئایەتەدا خودای گەورە بەپێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێ: بلێ من هیچ شتێكم لانی‌یە لە كۆكراوەی زانستی خودای گەورە لەو زانستانەی كە بۆ كەس نی‌یە لەئادەمیزاد بیزانێت لەبەر ئەوكەس ئاگات بەم پلەیە وە هیچ لەداهاتووی نادیار نازانم وەناش لێم من فریشتەم بەڵكو تەنها بەدوای ئەو شتە دەكەوم كە پێك رادەگەیەندرێت.

لەم ئایەتەدا بۆمان روون دەبێتەوە كە پێغەمبەرانیش بۆیان نی‌یە لەم زانستە بزانن وپەردە لەسەر نادیار هەڵبگرن لەبەر ئەوەی ئەم زانستە پەیوەندی تەنها بەخودای گەورەوەهەیە وەبەهیچ كەسێكی ترەوەنی‌یە.

وقال عليه الصلاة السلام: من اتى كاهناً فصدقه بما قال فقد كفر بما انزل على محمد (ﷺ) رواه البزاز

لەم فەرموودەیەش دا پێغەمبەر (ﷺ) ئاگادارمان دەكاتەوە لەو كردارە خراپەو پێمان رادەگەیەنێ كەهەركەسێك باوەڕ بەم جۆرە كەسانە بكات ئەوا بابزنێ ئەو كەسە باوەڕی نەماوە بەوەی كە بۆمن هاتۆتە خوارەوە.

ئەدی چۆن تۆ کاتێك باوەڕ بەم جۆرەکەسانە دەکەیت تۆ وادەگەیەنی کەتۆ باوەڕت نی‌یە بەو هەموو ئایەتانەی کەپێت رادەگەێنن کەتەنها خودای گەورە و میهرەبان لەتوانای داهەیە نادیار بزانێ بۆیە لە کردەوەکانمان دا خودای گەورە لەسەر ئەم بابەتە دەفەرموێت: ﴿وأن تستقسموا بالأزلام ذلكم فسق﴾ المائدة: ٣

واتە لەرێگا دەردەچێت ئەگەر بێت و پەنا ببەیتە بەر ئەزلام بۆ زانینی ئەو شتانەی کەلەو کارەیان لەو گەشتەی کەدێتە پێشەوە بیزانێ.

لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە ئەوش ئایا ئەزلام چی‌یە؟

ئەزلام: لەناو عەرەباکان پێ یان دەگووت (اقدح) وبریتی بوو لەسێ تیر لەناو کیفکەێك کەتەنها کۆتایی ئەم تیرانە تیادا بەدیار دەکەوت کە لەسەر یەکێکیان نووسراو بوو (نهانی ربی) وە لەسەر دووهەمیان نووسرابوو (امرنی ربی) وەلەسەر سێ هەمیان هیچ نەنوسرابوو.

ئەگەر بهاتبایە سەفەرێکیان هەبوایە یان ژنیان هێنابا وەهەر شتێکی‌تر لەو بابەتە دەهاتن بۆ ئەم شوێنەی کەئەم تیرانەیان لێ دادەنا لەلای بتەکان وە ئەم تیرانەیان رادەکێشا ئەگەر تیری (امرنی ربی) رابکێشرابایە ئەوا کارەکەیان ئەنجام دەدا وە ئەگەر بەپێچەوانەوە (نهانی ربي) بوایە ئەوا ئەنجامیان نەدەدا وەئەگەر (بێ نووسینەکە) دەرچوو بوایە دووبارەو سێ بازەیان دەکردەوە هەتاوەکو امرنی یان نهانی دەردەچوو.

وەلەسەردەمی تازەدا چەندین جۆر شتی وادەبینین کەهەندێك کتاب دەکەنەوەو خاڵ خاڵ دادە نێن بۆ زانینی هەندێك شتی نادیار بەنەزانی خۆیان بەهۆی ئەم خاڵ خاڵ کردنەوە هەندێکی‌تر فنجان دەخۆنەوە...هتد ئەم کارانەش گشتی دەرچوونە لەرێگای ڕاستی و حەرامە.

کۆمەڵگای نموونەیی

قال النبي (ﷺ): (لاينال الدرجات العلي من تكهن او استقسم او رجع من سفر تطيرا) رواه الشيخان

واتە پلەی بەرز وەرناگیرێت هەرکەسێك کەباوەڕی بەو کارانە هەبێت وەبگەڕێتەوە لەگەشتەکەی و ئەنجامی نەدات بەهۆی باڵندە فڕێ دان.

وەئەم کارەش لەکاتی گەشت دابەکاریان دەهێناو باڵندە یان کۆتریان فڕێ دەدا ئاسمان وبەهۆی ڕێرەوی ڕۆیشتنی ئەم باڵندەیەوەك (بەرە راست یان چەپ) سەفەرەکەیان دەکرد یان نەیان دەکرد.

لەدرێژ زەمانەوە و پێش هاتنی پێغەمبەر (ﷺ) کۆمەڵێك کەس بەناوی (الكهان) هەبوون کەپیشەیان هەڵ خەڵەتاندنی خەڵك بوو بەوەی کەلەبارەی شاراوەکانی داهاتوو رابردوو دەزانن.

ئەمەش بەوەی کەدەتوانن پەیوەندی بەکۆمەڵی (جن) بکەن یان بەهەر ڕێگایەکی‌تر.

وەکاتێك پێغەمبەر (ﷺ) چاوی بەو کۆمەڵەکەوت ئەم ئایەتەی لەخودای گەورە بۆمان گێراوە:

﴿قل لايعلم من في السموات والارض الغيب الاالله﴾ النمل: ٦٥

کەواتە نەفریشتە وەنەجن وە نە ئادەمیزاد ناتوانن هیچ لەشاراوەکان بزانن.

﴿لو كنت اعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسني السوء ان انا الا نذير وبشير لقوم يؤمنون﴾ الاعراف: ١٨٨

وە لە سەر (جن) سلیمان

﴿ان لو كانوا يعلمون الغيب مالبثوا في العذاب المهين﴾ سبأ: ١٤

لەبە ئەوەی هەرکەسێك پروپاگەندەی ئەوە بکات کەئەو لەشاراوەی ڕاستی دەزانێ ئەوا درۆزنەو درۆ دەکات لەخەڵك و بەراستی.

وعن عائشة (رضي الله عنها) قالت سأل رسول الله (ﷺ) اناس عن الكهان فقال: ليسوا بشيء، فقالوا يا رسول الله انهم يحدثوننا عن احياناً بشيء فيكون حقاً فقال رسول الله (ﷺ) تلك الكلمة من الحق يخطفها الجن فيقرها في اذن وليه فيخلطون معها مائة كذبة) متفق عليه.

واتە هەندێك خەڵك پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد دەربارەی (کهان) وە ئەویش وەڵامی داوەو ووتی ئەمانە هیچ نینە ئەوانیش ووتیان ئەی پێغەمبەری خوا ئەوانە هەندێك جار قسەیان پێ دەڵێن و ڕاست دەردەچێ پێغەمبەریش (ﷺ) وەڵامی دانەوەو ووتی: ئەوە ووشەیەکە لەراستی جنۆکە هەڵی دەگرنەوەو دەیخاتە بن گوێی خاوەنەکەی وەسەدان درۆی لەگەڵ تێکەڵ دەکەن.

٤-تەواو نەکردنی ئەو مەرجانەی کەخودی گەورەدایناوە بۆ وەرگرتن.

هەندێك جار ئەو کردەوە چاکانەی کەئەنجامی دەدەین وەرناگیرێت بەهۆی ناتەواوی ئەو مەرجانەی کەبۆی دانراوە لەلایەن خودای گەورە بۆئەنجام دانی وەسوودی دانانی ئەو مەرجانە بۆ ڕێکخستن و داهێنانی بەرزترین رەوشت و رووکاری بەندایەتی‌یە لەئادەمیزاددا، ئەمە لەلایەك لەلایەکی تریشەوە رەچاوکردنی ئەم مەرجانەو پاراستنی دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئایین و پیشاندانی وێنەی ڕاستی موسڵمانەتی وەکو ئەو مەرجانەی دانراوە لەنوێژ کردن و ڕۆژی گرتن ولێ بووردن (التوبة)و ..هتد.

وەلێرەدا بەکورتی چەند نموونەیەك دەهێنینەوە کەپەیوەندی بەنوێژەوە هەیە.

١- یەکێك لەمەرجەکانی نوێژ کردن هەڵگرتنی دەست نوێژە بۆیە ئەرگەر بێت و نوێژ بەبێ دەست نوێژ هەڵگرتن ئەنجام بدەی نوێژەکەت وەرناگیرێت و

بەسەرت دا دەدێتەوە لەبەر ئەوەی دەست نوێژ هەڵگرتن بەدوو کرداری سەرەکی هەڵدەستێ.

یەکەمیان: کردارێکی خۆ ئامادەکردنە بۆ نوێژ کردن لەبەر ئەوەی ناوەرۆکی نوێژ بەریتی‌یە لەراوەستان بەمل کەچی بەرامبەر خودای گەورە وەبۆ ئەم مەبەستە پێویستە ئادەمیزاد هەموو توانای بخاتە کار بۆئەوی بەبیر کردنەوەیەکی ساف بەرامبەر خودای گەورەو میهرەبان رابوەستێت.

لەبەر ئەوەی نوێژ کردن بەشێوەیەکی راست و ڕەوان وەکو شوێنێکی حەسانەوە وایە کە ئادەمیزاد تیادا دەحەسێتەوە ودوور دەکەوێتەوە لەوهەموو پالەپەستۆیانەی ژیانی کەدەکەوێتە سەری وەکاتێك کەلەنوێژەکانی دەبێتەوە هەست بەخۆشی وئارامی دڵ دەروونی دەکات کەهەندێك جار دەبێتە هۆی زاڵ بوونی بەسەر ئەو کارانەی کەپێش نوێژ کردن نەدەکرا.

ئەمەش یەکێك لەگرنگی‌یەکانی نوێژمان بۆ بەدیار دەخات لەبەر ئەوەی لەکاتی ئەنجام دانی ئەم پێنج نوێژە لەڕۆژێك دا ئەگەر بێت و ئێمە لێکی بدەینەوە دەبینین نوێژ بە کارێکی ڕێکخستن هەڵدە ستێ لەژیانی ئادەمیزاد دا کاتێك سەیری کاتی نوێژەکان دەکەین.

دووەم: بۆ خاوێن کردنەوەی ئەندامەکانی لەش بەتایبەتی ئەوئەندامانەی کە بەهۆی کاری رۆژانە پیس دەبن بۆ ئەم مەبەستە خوای پەروەردگار لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت:

﴿یاایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلاة فاغسلوا وجوهکم وایدکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین﴾

واتـە ئـەی ئـەو کەسـانەی کـە باوەڕتـان هێنـاوە بـە پـەیامی موسڵمانیەتی کـاتێك ویســتتان بچـن بـۆ نوێـژ کـردن ڕووخســارو دەم و چاوتـان بشـۆن لەپاشــان دەستەکانتان هەتا ئانیشـکتان دوای ئـەوە دەسـتی تەڕبهێنن بەسـەرتان دا ئینجا قاچەکانتان بشۆن هەتا دەگاتـە دوو قوڵایـەکانتان، هـەروەها پێغەمبـەرمان(ﷺ) لـە فـەرموودەکانی‌دا گرنگـی دەسـت نوێـژ هـەڵگرتنمان بـۆ دووبـارە دەکاتـەوە کـە دەفەرموێت :

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عن لنبي (ﷺ) قال: (لا صلاة لمـن لا وضـوء لـه ولا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه). رواه ابو داود والترمذي

واتە نوێژی بەبێ دەست نوێژ هەڵگرتن وەرناگیرێت و دەست نوێژ هەڵگرتنیش تەواو نابێت ئەگەر بێت و ناوی خودای گەورەی لەگەڵ دا نەهێنێت.

جگە لەمانەی کە باسمان کرد دەسـت نوێـژ هـەڵگرتن بـەکارێکی ڕەش کـەرەوەی گوناهەکانمان هەڵدەستێت ئەوەش بەگوێرەی ئـەو فـەرموودەی پێغەمبـەرمان (ﷺ) کە دەفەرموێت:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) عـن النـبي (ﷺ) قـال: (ارايتـم لـو ان نـهرا ببـاب احدكم يغتسل منه كل يوم خمس مرات هل يبقي من درنه شيء قال فذلــك مثـل الصلوات الخمس يمحوا الله بها الخطايا). رواه الخمسة الا ابا داود

مانای ئەم فەرموودەیە ئەبو هورەیرە (خـوا لێی ڕازی بێـت) گوتـی پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمووی پێم بلێن ئەگەر جۆگە ئـاوێك لەبـەر دەرگـای یـەکێکتان دابێـت وەهـەموو ڕۆژێك پێنج جار خۆی تیادا بشوات ئایا هیچ چڵکی پێوە دەمینێ؟ ئەوانیش ووتیان نەخێر هیچ چڵکی پێوە نامینێت. فەرمووی: ئەوە وەکو ئەو وێنەی ئەم پێنج نوێژە وایە گوناهمان پێ ڕەش دەبێتەوە.

٢-مەرجی دووەم لەنوێژدا پێویستە ڕووی ئەو کەسەی کە نوێژ دەکات بەرەو قیبلە بێت هۆی ئەمەش بۆ ئەوەی یەککگرتنی ڕووی نوێژ کردن لە لایەن موسڵمان دروست

بێت لە لایەك لە لایەكی تریشەوە وەكو ئاگاداركردنەوەیەكە بۆ گرنگی یەكگرتن كە پێویستە كۆمەڵ بەهەموو توانایەوە هەوڵی بۆ بدات وە لەسەر تاكیش پێویستە پارێزگاری لێبكات.

لەبەر ئەوەی كاتێك كۆمەڵ یەكی گرت هیچ هێزێك لەدنیادا نی یە بتوانێ زاڵ بێت بەسەری دا تاوەكو درزێك لەم یەكگرتنە دروست بكات، بۆیە پەنا دەباتە بەر تاك بۆ چەواشەكردنی تاكو بتوانێ درزێك لەم یەكگرتنە دروست بكات بۆیە دەڵێم پێویستە لەسەر ئادەمیزاد رێزی گەل بپارێزێت و هەوڵ بدات شتێك بۆ نیشتمانەكەی بكات نەك چاوەروانبێت تاوەكو بزانی دەست هەلات داران چی بۆ دەكەن لەبەر ئەوەی ئادەمیزاد بناغەی كۆمەڵە كە بەگوێرەی ئەو نیشتمان بنیات دەكرێت و ئاوەدانی دەكرێتەوە.

٣-مەرجی سێیەم: بریتی‌یە لە پاك و خاوێنی جل و بەرگ لەشتی پیس هەروەها ئەو شوێنەی كە نوێژیشی تیادا ئەنجام دەدرێت پێویستە پاك و خاوێن بێت. خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت :

﴿وثيابك فطهر﴾ المدثر: ٤

واتە جل و بەرگت خاوێن بكەوە لەپیسی ئەویش گشتی بۆ لێراهاتنی موسڵمانە لە پاك و خاوێنی لەش و جلو بەرگی و دووركەوتنەوەی لەپیسی كە هەردەم دەبێتە هۆی توش بوونی ئادەمیزاد بە نەخۆشی ئەمەش یەكێكە لە مەرجەكانی موسڵمانیەتی بەپێی فەرموودەی پێغەمبەرمان (ﷺ) دكە دەفەرموێت: **(تنظفوا فان الاسلام نظيف)**

بەڵێ پاك و خاوێنی یەكێكە لە مەرجەكانی موسڵمان بوون لەبەر ئەوەی موسڵمانیەتی خاوێنە بۆیە دەبێت لەكاتی ئەنجام دانی كردەوەو داواكاریەكانی پەیامی موسڵمانیەتی بەشێوەیەكی خاوێن و بەنیازێكی باش ئەنجامی بدەین.

کۆمەڵگای نموونەیی دراسەکردنێکی زانستی
کۆمەڵایەتییە بۆ هەموو ئەو ئەندامانەو
[illegible] کارانەی کە ئاواتی کۆمەڵگای [illegible]
بەجۆرێک هەموو لایەنەکانی [illegible] دەکرێتەوە
لە بوارەکانی تاک و خێزان و کۆمەڵ و
وەڵامێکە بۆ هەموو ئەو پرسیارو وەڵامانەی کە دەکرێن
[illegible] بە کۆمەڵگا لە لایەن هەموو [illegible]
توێژەکانی کۆمەڵ جا لە هەر پلەو پایەیەکدا [illegible]
وە ئەم پەرتووکە تەنها بەشی (٢٠١) [illegible]
کراوە بۆ زانیاری.